

Львівський державний університет внутрішніх справ

Інститут права

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ**

**Збірник тез доповідей
учасників науково-практичного семінару**

11 листопада 2022 року

Львів 2022

УДК 349.2
А 72

*Рекомендовано до друку та поширення на електронних ресурсах ЛьвДУВС
Вченою радою Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 16 листопада 2022 року № 5)*

Редакційна колегія:

Андрусів У. Б., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Вовк М. З., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Долинська М. С., завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Ільків Н. В., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Красницький І. В., директор Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор;

Майкут Х. В., професор кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Юркевич Ю. М., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2022 року) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 201 с.

У збірнику представлені тези доповідей, повідомлень та виступів учасників науково-практичного семінару «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні» (11 листопада 2022 року). У публікаціях учасників висвітлено теоретичні та практичні проблеми сучасного стану та перспектив розвитку науки приватного права та законодавства України; наведено досвід фахівців у пошуку ефективних шляхів удосконалення правового регулювання в умовах воєнного стану та з урахуванням євроінтеграційних процесів.

© Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2022

ВСТУПНЕ СЛОВО

Війна, яка триває в Україні, вплинула як на публічно-правові відносини, так і на приватне право. Немає сім'ї чи людини, якої б не торкнулося це лихо. Тож сьогодні питаннями, що хвилюють кожного громадянина держави є врегулювання цивільно-правових, сімейних, трудових та господарських відносин.

Безкомпромісна боротьба з окупантом триває. Але вже сьогодні розпочався етап перетворення України в самодостатню, суб'єктну і непереможну державу. У червні Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС і навіть у складних умовах сьогодення нарощує швидкість реформ та зусилля зі зближення з Європейським Союзом. За цей час Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію, отримала транспортний та митний «безвіз», гармонізувала низку українських законів з європейськими регуляціями.

Попри вжиті заходи сучасний стан правового регулювання відносин потребує суттєвого вдосконалення. Обрана тема науково-практичного заходу обумовлена теоретичною та практичною значимістю широкого кола питань, що стосуються формування і функціонування ефективного механізму захисту прав особи в Україні в сучасних умовах.

Маємо надію, що вирішенню означених питань сприятимуть Ваші наукові думки та пропозиції, висловлені під час роботи наукового заходу. Сподіваємось, що наукові здобутки, висвітлені Вами під час науково-практичного семінару слугуватимуть не лише викладенню останніх досягнень у царині юридичної науки, але й стануть підґрунтям у збагаченні приватного права новими науковими ідеями, у розвитку національного законодавства та формуванні юридичної практики на шляху відновлення України.

Балинська О. М.,
*проректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

НОВІ ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Вітаю учасників науково-практичного семінару «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні»!

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти України стала серйозним випробуванням не тільки військової та людської міці нашої держави, але і усієї правової системи. Запровадження правового режиму воєнного стану з 24 лютого 2022 року передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, введення тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені част. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Це, в свою чергу зумовило внесення змін в організацію практично усіх приватно-правових відносин, але не зупинило нормотворчість, а навпаки активізувало її, спрямувавши у відповідне русло.

Для упорядкування трудових відносин в умовах воєнного стану було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. Набрання чинності цим законом спричинило відповідні зміни в організації праці. Це позначилося і на порядку запровадження дистанційної роботи: можливість її застосування за наказом (розпорядженням) роботодавця, без укладення письмового трудового договору та без повідомлення працівника про зміну істотних умов праці, як того вимагає законодавство в мирний час. Відбулася трансформація правового регулювання робочого часу та часу відпочинку працівника. Зокрема: змінено порядок встановлення часу початку та завершення роботи, наразі це право належить роботодавцеві; збільшено нормальну та скорочену тривалість робочого часу працівників; обмежено тривалість щорічної оплачуваної відпустки 24 календарними днями та надання окремих видів відпусток працівникам, залученим до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури; зупинено застосування норм окремих статей КЗпП, які регулюють робочий час та час відпочинку.

Безпека держави значною мірою залежить від рівня врегулювання земельних відносин, тож важливими стали заходи із запровадження таких механізмів, які б дали можливість залучити до посівної компанії якнайбільшу кількість земельних ресурсів з тим, щоб не допустити продовольчої кризи. Правове регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану відбувається з урахуванням спеціально законодавчо встановлених особливостей, запроваджені спрощені правові механізми землекористування.

Ухвалення низки антирейдерських законів та вдосконалення роботи програмного забезпечення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань в країні роки надало змогу істотно

зменшити проблеми «реєстраційних ризиків». Отож, одним із пріоритетних напрямків державної політики було і залишається забезпечення бізнесу та громадян від проявів рейдерства, обману, покращення інвестиційного клімату в державі та збільшення привабливості України для інвесторів завдяки їх впевненості у непорушності прав на відповідні активи. На підставі ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» тимчасово обмежено доступ до ряду реєстрів для зовнішнього використання. Це стало серйозним викликом для діяльності як окремих громадян, суб'єктів господарювання, так і органів влади. Тож поступове відновлення роботи реєстрів повинно відбуватись таким чином, щоб з одного боку, забезпечувалися права громадян на доступ до публічної інформації, а з іншого – не завдало шкоди безпековій ситуації в державі.

Презентований на Міжнародній конференції з питань відновлення України (Лугано (Швейцарія), 4–5 липня 2022 р.) план відновлення України складається з 15 національних програм у різних секторах економіки та суспільного життя. Кожна містить низку ключових проєктів, починати реалізовувати які потрібно вже у 2022 році. Розрахований на десять років український «план Маршалла» передбачає не лише відбудову зруйнованої війною інфраструктури, а й побудову абсолютно нової – ефективнішої, сучаснішої та екологічнішої. Наразі план існує в загальному вигляді. Кожна національна програма підлягає деталізації. Перед представниками влади, науковцями стоїть серйозне завдання з напрацювання конкретних дорожніх карт проєктів та критеріїв їх успішності.

Тож, попереду законодавця чекає кропітка та важлива робота щодо вдосконалення нормативного регулювання приватноправових відносин, з урахуванням обраного Україною євроінтеграційного напрямку. Аналіз тенденцій у сфері розвитку приватноправових відносин потребує постійного наукового осмислення та полеміки. Без наукового обґрунтування й усебічного фахового обговорення нагальних проблем приватного права неможливе їх ефективне розв'язання. Звертаючись до всіх учасників конференції, хочу висловити побажання успіху та плідної праці в обговоренні питань правового регулювання приватних відносин для відбудови Української держави.

Красницький І. В.,
*директор Інституту права
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор*

Андрусів У. Б.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПЛАТА НЕУСТОЙКИ ЯК ФОРМА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ТУРИСТИЧНИХ ВІДНОСИН

Під час виконання договорів, які укладають між собою суб'єкти, що забезпечують та здійснюють туристичну діяльність, а також із замовниками туристичних послуг, на практиці доволі часто має місце невиконання або неналежне виконання грошових зобов'язань. Це своєю чергою обумовлює необхідність застосування до порушників різних мір відповідальності.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 611 ЦК України у разі порушення зобов'язання настають наслідки, передбачені законом чи договором, зокрема сплата неустойки. Приписами ст. 549 ЦК України унормовано, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення зобов'язання [1].

На доктринальному рівні відсутнє уніфіковане трактування правової природи неустойки. Серед науковців превалює точка зору, що неустойці притаманна подвійна правова природа [2, с. 65; 3, с. 84]. Таку позицію вважаємо виправданою, оскільки до моменту настання строку/терміну виконання зобов'язання неустойка виступає способом забезпечення його виконання зобов'язання, тобто так званим засобом стимулювання боржника до належного його виконання та водночас гарантування задоволення інтересів кредитора, а у разі порушення зобов'язання – трансформується у форму (міру) цивільно-правової відповідальності, виконуючи при цьому штрафну функцію.

Статтею 550 основного акту цивільного законодавства регламентовані підстави для стягнення неустойки, згідно з якою право на неустойку виникає незалежно від наявності в кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. З огляду на це, для покладення на боржника відповідальності у виді неустойки достатньо лише двох умов: протиправної поведінки та вини, тобто має місце неповний (усічений) склад цивільного правопорушення.

На основі аналізу приписів ст. 548 ЦК України доходимо висновку, що умови про неустойку (штраф, пеню) у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання можуть бути закріплені на рівні закону (законна неустойка) або погоджені контрагентами у договорі на власний розсуд (договірна неустойка). Відтак, якщо у договорі не визначений розмір

неустойки, а у законі, що регулює відповідні правовідносини, не передбачена можливість її стягнення, то право на неї не виникає.

Принагідно зауважмо, що у спеціальному законі, який визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму, законодавець не наділяє учасників туристичних відносин правом на стягнення неустойки у разі порушення договірних або деліктних зобов'язань. Статтею 32 Закону України «Про туризм» регламентовано, що за неналежне виконання свої зобов'язань туроператор, турагент, інші суб'єкти туристичної діяльності несуть майнову відповідальність, визначену в договорі відповідно до чинного законодавства. При цьому розмір майнової відповідальності туроператора, турагента чи іншого суб'єкта туристичної діяльності не може перевищувати фактично завданих замовнику збитків з їх вини [4].

З наведеного випливає, що на відміну від положень, унормованих ч. 1 ст. 624 ЦК України, якою передбачено сплату штрафної неустойки за порушення зобов'язання, учасники туристичних відносин наділені правом на стягнення виключно залікової неустойки. На наше переконання, норму Закону України «Про туризм» необхідно привести у відповідність до положень ЦК України.

За загальним правилом обсяг договірної відповідальності регламентується нормативними приписами, які мають диспозитивний характер. ЦК України не закріплює розміру неустойки, надаючи контрагентам договірного зобов'язання можливість його визначення на власний розсуд. Крім того, розмір неустойки може визначатися в актах цивільного законодавства (ст. 551 ЦК України). Для виникнення обов'язку щодо сплати неустойки збитки та їх розмір не мають юридичного значення.

Варто відзначити, що свободу у визначенні обсягу договірної цивільно-правової відповідальності не можна вважати абсолютною, оскільки задля забезпечення охорони інтересів учасників цивільних відносин на законодавчому рівні окреслені межі саморегулювання, шляхом встановлення імперативних заборон.

Так, Законом України «Про відповідальність за невиконання грошових зобов'язань» визначено граничний розмір пені (договірної неустойки) на рівні подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діяла протягом періоду, за який вона стягується (ст. 3) [5]. Проте, зважаючи на обмежену сферу дії нормативно-правового акту за колом осіб, ця нормативна конструкція поширюється лише на правовідносини, які виникають між суб'єктами господарювання, тобто туроператорами та іншими суб'єктами, які забезпечують здійснення туристичної діяльності.

Натомість замовники туристичних послуг (туристи) у разі порушення туроператорами грошових зобов'язань наділені правом вимагати сплати законної неустойки у формі пені. Таке право закріплене у ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів», якою унормовано, що у разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством [6].

З урахуванням викладеного доходимо обґрунтованого висновку, що суб'єкти, які здійснюють та/або забезпечують туристичну діяльність, наділені правом на стягнення договірної неустойки (у разі, якщо це погоджено в укладеному між ними договорі), а туристи вправі вимагати сплати законної неустойки.

Доводиться констатувати, що туроператори, користуючись тим, договір про надання туристичних послуг здебільшого укладається в порядку, передбаченому для договорів приєднання [7, с. 105], включають до договору умову про сплату пені із зменшеним розміром, обмежуючи у такий спосіб свою договірну відповідальність. На наше переконання, зазначене нормативне положення є імперативним і не може бути зміненим за волевиявленням контрагентів, а тому такі умови (тобто умови, які обмежують відповідальність) є нікчемними.

Зазначене судження корелюється із правозастосовною практикою. Так, у справі № 559/1604/18 Верховний Суд констатував, що у договорі про надання туристичних послуг мало місце обмеження договірної відповідальності (зменшення розміру пені із 3 % до 0,01 %, а також встановлення граничного розміру пені – 2 000 грн) без урахування імперативної заборони, регламентованої ч. 3 ст. 614 ЦК України; цю умову судом кваліфіковано як нікчемну; до правовідносин сторін застосовано розмір пені, закріплений ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» [8].

Разом із тим необхідно зважати на той факт, що неустойка не повинна бути засобом збагачення кредитора, має існувати баланс між застосовуваною до порушника мірою цивільно-правової відповідальності (неустойкою) та оцінкою реального (а не ймовірного) розміру збитків, завданих у результаті порушення конкретного зобов'язання. У разі недотримання такого балансу розмір неустойки підлягає зменшенню.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 19.05.2022)
2. Кулібаба О. О. Неустойка як спосіб забезпечення виконання договірних зобов'язань: окремі аспекти застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 62-65. С. 65.
3. Оверко Г. Я. Штрафні господарсько-правові санкції. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 84-90. С. 84.
4. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#n63> (дата звернення 19.05.2022)
5. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22.11.1996 р. № 543/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.11.2022).
6. Захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 19.05.2022)
7. Андрусів У.Б. Договір про надання туристичних послуг: понятійно-категоріальний апарат і правова природа. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 2. С. 103-107. С. 105.
8. Постанова Верховного Суду від 30.08.2021 у справі № 559/1604/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/99297867> (дата звернення 19.10.2022)

Андрухів Є. М.,
аспірант кафедри
загально-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СТРОКУ ДІЇ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ
ДЕРЖАВНОГО ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА В ПРОЦЕСІ
РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО
СТАНУ**

У сучасних умовах господарювання оренда державного та комунального нерухомого майна набула широкого розповсюдження в майнових відносинах

суб'єктів господарювання. Це пов'язано зі швидким розвитком суб'єктів малого підприємництва, для яких придбання у власність приміщення для розміщення власного бізнесу є проблематичним у зв'язку зі значними цінами на нерухоме майно та неможливістю забезпечення кредиту на його придбання [1, с. 3].

Правове регулювання укладення та припинення договору оренди державного та комунального майна характеризується актуальністю як для юристів-теоретиків, так і для юристів-практиків, а також для представників великого і малого бізнесу [2, с. 157].

Основними нормативно-правовими актами, які визначають зміст та порядок укладення договору оренди державного та комунального майна, є Господарський кодекс України (далі – ГК України) та Закон України «Про оренду державного та комунального майна» [3, с. 333].

Проте у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 на території України введено воєнний стан, що зумовило внесення змін у систему чинного законодавства, з метою захисту прав суб'єктів всіх наявних видів правовідносин, зокрема відносин, що виникають між суб'єктами оренди державного та комунального майна, в тому числі, що стосуються строку дії договору відповідної оренди.

Згідно з част. 1 ст. 283 ГК України за договором оренди одна сторона (орендодавець) передає другій стороні (орендареві) за плату на певний строк у володіння та користування майно для здійснення господарської діяльності [4].

Строковість володіння і користування орендованим майном є основною ознакою групи договорів про передачу майна в користування. Під строками в цивільному праві слід розуміти певні періоди або моменти часу, з якими закон пов'язує ті або інші юридичні наслідки. У класифікації юридичних фактів строки відносяться до категорії подій, оскільки їх вплив носить об'єктивний характер тобто вони є «...явищами, які не залежать від волі людини» [5, с. 113].

Відповідно до частини сьомої ст. 180 ГК України строком дії господарського договору є час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. На зобов'язання, що виникли у сторін до укладення ними господарського договору, не поширюються умови укладеного договору, якщо договором не передбачено інше. Закінчення строку дії господарського договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, що мало місце під час дії договору [4].

Повертаючись до спеціальної норми ГК України, що регулює питання строку договору оренди державного та комунального майна варто звернути

увагу на частину 4 ст. 284, а саме на наступне її положення: «Строк договору оренди визначається за погодженням сторін. У разі відсутності заяви однієї із сторін про припинення або зміну умов договору оренди протягом одного місяця після закінчення строку дії договору він вважається продовженим на такий самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором» [4].

Відповідно до частини третьої ст. 9 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» строк договору оренди не може становити менше п'яти років, крім випадків, визначених Порядком передачі майна в оренду [6]. Проте, як і зазначалося раніше введення воєнного стану ввело свої корективи, що стосуються строків договорів державного та комунального майна, серед яких необхідно виділити зокрема наступні.

Верховна Рада України Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про оренду державного та комунального майна»» (далі – Закон № 2181-IX) доповнила положення Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про оренду державного та комунального майна» окремим пунктом 6¹, розширивши повноваження Кабінету Міністрів України в період дії воєнного стану. Під час дії воєнного стану Кабінет Міністрів України може встановити інші правила передачі в оренду державного та комунального майна, ніж ті, що передбачені цим Законом, зокрема щодо: продовження договору оренди, зокрема щодо запровадження можливості автоматичного продовження договорів оренди, строк дії яких закінчується під час дії воєнного стану, на строк до припинення чи скасування та на чотири місяці після припинення чи скасування воєнного стану [7]. Відтак, Кабінет Міністрів України, будучи уповноваженим відповідно до вищенаведеного закону вносити корективи у правове регулювання строку дії договору оренди державного та комунального майна в період дії воєнного стану, прийняв постанову від 27.05.2022 № 634 «Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану» (далі – Постанова № 634). Згідно з пунктом 5 Постанови № 634 договори оренди державного та комунального майна, строк дії яких завершується у період воєнного стану, вважаються продовженими на період дії воєнного стану та протягом чотирьох місяців з дати припинення чи скасування воєнного стану, крім випадку, коли балансоутримувач з урахуванням законодавства, статуту або положення балансоутримувача про погодження уповноваженим органом управління, до сфери управління якого належить балансоутримувач, за 30 календарних днів до дати закінчення договору оренди повідомив орендодавцю та орендарю про непродовження договору оренди з підстав, визначених ст.19 Закону.

Норма щодо продовження договору, встановлена цим пунктом, не застосовується до договорів, щодо яких рішення про їх продовження прийнято

на аукціоні і аукціон оголошено до дати набрання чинності цією постановою. Для продовження договору оренди на строк, передбачений цим пунктом, заява орендаря та окреме рішення орендодавця не вимагаються.

Договори оренди державного та комунального майна в період воєнного стану можуть бути достроково припинені за заявою орендаря, поданою ним орендодавцю на адресу електронної пошти, зазначену в договорі оренди [8].

Також у пункті 5 Постанови № 634 зазначається наступне: «У разі коли граничний строк для подання заяви про продовження договору оренди припадає на період воєнного стану, цей строк продовжується на строк воєнного стану та три місяці з дати його припинення чи скасування» [8].

Крім цього, Законом № 2181-IX встановлено також додаткові особливості правового регулювання з приводу строку договору оренди державного та комунального майна.

Відтак, положення Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про оренду державного та комунального майна» доповнено пунктом б² строк дії договорів оренди державного майна, які укладаються під час дії воєнного стану, не може перевищувати 12 місяців після припинення чи скасування воєнного стану [7].

Отже, реалії сьогодення зумовлюють необхідність вносити законодавцем необхідні заходи забезпечення повноцінного, безперервного розвитку України, шляхом прийняття відповідних правових норм, як щодо всіх видів правовідносин, так і щодо окремих питань з метою захисту прав суб'єктів цих відносин та держави в цілому.

Відповідних змін зазнало і таке вузьке питання у сфері господарської діяльності, як строк дії договору оренди державного та комунального майна, змін, які у свою чергу є беззаперечно потрібними для гарантування, наскільки це можливо в умовах воєнного стану, гарантій для сторін договору його подальшої дії, зокрема строку такої дії.

Список використаних джерел:

1. Серебрякова Ю. О., Шелухін М. Л. Договір оренди державного та комунального нерухомого майна: *монографія*. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Вид-во «Ноулідж», 2010. 183 с.

2. Труфанова Ю. Правове регулювання оренди державного та комунального майна в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2 (26). С. 156-161.

3. Шустерук З. С. Істотні умови договору оренди державного та комунального майна. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/146504237.pdf> (дата звернення: 24.10.2022).

4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2022 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1874> (дата звернення: 24.10.2022).

5. Мороз О. В. Строк як істотна умова договору оренда майна державного підприємства. *Форум права*. 2017. № 1. С. 113-117.

6. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 № 157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#n226> (дата звернення: 29.10.2022).

7. Про внесення змін до Закону України «Про оренду державного та комунального майна»: Закон України від 01.04.2022 № 2181-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2181-20#Text> дата звернення: 29.10.2022).

8. Про особливості оренди державного та комунального майна у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 № 634. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.10.2022).

Будько В. С.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОСОБЛИВОСТІ ВИМОГ НЕМАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ

Актуальність вирішення проблеми ефективності механізму примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів в Україні безумовна. Примусове виконання вимог немайнового характеру є складовою системи виконання держави. Дієвість норм, які регламентують відносини щодо примусової реалізації вимог, що зобов'язують боржника вчинити певні дії чи утриматися від їх вчинення, безпосередньо залежить від обраної законодавцем моделі їх примусового виконання.

У Розділі VIII Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [1], який називається «Виконання рішень немайнового характеру», ст. 63 унормовано загальний порядок виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення, а наступними – 6 категорій справ, рішення у яких підлягають примусовому виконанню:

- про відібрання дитини (ст. 64);
- про встановлення побачення з дитиною (ст. 64⁻¹);
- про усунення перешкод у побаченні з дитиною (ст. 64⁻¹);
- про поновлення на роботі (ст. 65);
- про виселення боржника (ст. 66);
- про вселення стягувача (ст. 67).

Стоянова Т. А. зазначає, що законодавство розрізняє виконання рішень майнового та немайнового характеру. Рішення, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення, за класифікацією, запропонованою І. В. Андроновим, належать до рішень про присудження – якими підтверджуються права, обов'язки та законні інтереси сторін, і одна сторона присуджується виконати на користь другої сторони певні дії або утриматися від їх виконання. Предмет рішень про присудження, як зазначає І. В. Андронов, складає право вимоги з відповідним йому обов'язком, коли можливість здійснити обов'язок у примусовому порядку вже настала, якщо при цьому позивач вимагає від суду примусового притягнення відповідача до здійснення ним свого обов'язку. Звертаючись до суду з позовом про присудження, позивач зазначає в якості предмету свого позову ту цивільно-правову вимогу, яку він просить підтвердити для подальшого примусового здійснення [2, с. 353-354].

Порядок виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення, і має такі особливості виконання: строки виконання; виконавчі дії в результаті невиконання боржником рішення; особливості виконавчих дії під час виконання рішення про заборону вчиняти певні дії або про утримання від вчинення певних дій.

Особливості виконання вимог немайнового характеру полягають у загальних правилах виконання (принципи виконавчого провадження; склад і статус суб'єктів; види виконавчих документів, що містять такі вимоги; відповідальність за невиконання вимог) та в динаміці їх реалізації (на всіх етапах виконавчого провадження).

Вимоги про вчинення (невчинення) боржником певних дій, що не полягають у передачі майна, вимагають відмінної від майнових стягнень регламентації, оскільки алгоритм дій виконавця, сукупність прийомів впливу на боржника з метою його примушення до виконання, сутність вимог про зобов'язання боржника вчинити певні дії (що не полягають у передачі майна) або утриматися від їх вчинення мають такі особливості, які об'єктивно потребують окремого регулювання.

Залежно від характеру діяльності зобов'язаного суб'єкта (боржника) при реалізації вимог, що не полягають у передачі майна, його поведінка поділяється

на активну – дію та пасивну – бездіяльність. Активна поведінка зобов'язаної особи може полягати у вчиненні: одноразової, спрямованої на поодинокий результат, дії; сукупності дій, спрямованих на досягнення одиничного результату; системи дій, що повторюються до настання строку (події).

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

2. Виконавче провадження : підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2020.460 с.

Бурак В. Я.,

професор кафедри соціального права
доктор юридичних наук, доцент
*(Львівський національний
університет імені Івана Франка)*

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах стрімкого розвитку техніки і технологій змінюється ринок праці, а також підходи до регулювання трудових відносин. Це зумовлює зміни в організації виробництва товарів, надання послуг, появу нових сфер діяльності та трансформацію існуючих. Змінюється ринок праці, виникає потреба у нових компетенціях: одні професії зникають, інші – з'являються. Ринок диктує нові вимоги до осіб, які претендують на зайняття тих чи інших посад, зміна кваліфікаційних вимог та компетентностей. Основною формою залучення особи до праці було і залишається укладення трудового договору.

В умовах воєнного стану трудовий договір, постав сьогодні дещо в іншій своїй іпостасі, набувши до певної міри мілітарних ознак через військову агресію росії, яка 24.02.2022 року розпочала так звану «спеціальну військову операцію», а по суті війну проти нашої держави. У зв'язку із запровадженням в Україні режиму воєнного стану довелося скоригувати деякі правові аспекти укладення трудового договору, а також скоригувати деякі теоретичні підходи до його правової характеристики, пристосувавши його до умов війни.

Ключовими тенденціями зміни підходів до розуміння трудового договору в умовах воєнного стану можна вважати:

- процеси внутрішнього переміщення бізнесу і працівників;

- неможливість забезпечення роботодавцем безпечних умов праці;
- необхідність обмежень окремих трудових прав в умовах воєнного стану.

Чинне трудове законодавство радянського зразка, яке так і не було реформоване, виявилось абсолютно не здатне регулювати трудові відносини в умовах нових викликів на ринку праці. Як показує аналіз змін трудового законодавства під гаслом «дєрадянїзації» фактично її не відбулося, оскільки трудове законодавство зберігає традиції радянського підходу до регулювання трудових відносин.

Бізнес постійно знаходиться в пошуках ефективних форм залучення та управління персоналом та намагається використовувати іноземний досвід. Особливо це набуло актуальності під час воєнного стану та кризових явищ в економіці. Багато підприємців уже знайомі з нестандартними формами залучення персоналу, серед яких, зокрема, є аутсорсинг, аутстафінг та лізинг (оренда). Активно використовуються й інші моделі: робота за викликом, віддалена робота, проєктна робота за короткостроковими договорами, робота з гнучким графіком, дистанційна робота тощо.

Аналізуючи ті нові норми трудового законодавства, які покликані впроваджувати нові підходи до розуміння трудового договору, як одного з регуляторів індивідуальних трудових відносин в умовах воєнного стану необхідно наголосити, що основними факторами, які сьогодні визначають його основні ознаки є:

- діджиталізація та технологічні інновації, що призвели до утворення нових форм зайнятості;
- запровадження нових форм організації праці;
- потреба адаптування трудового законодавства до викликів воєнного стану;
- подолання стереотипів радянського минулого у правовому регулюванні трудових відносин.

Серед основних орієнтирів для вдосконалення вітчизняного трудового законодавства є безперечно базова директива Європейського Союзу № 2019/1152 схвалена Європейським Парламентом і Радою 20 червня 2019 р. «Про прозорі й передбачувані умови праці в Європейському Союзі». Вона містить цілу низку фундаментальних положень, які важливі для формування нового та вдосконалення чинного трудового законодавства.

Директива (ЄС) 2019/1152 передбачає вимоги щодо обов'язку роботодавців надавати працівникам інформацію про трудові відносини, мінімальні вимоги щодо умов праці, про колективні угоди, про право працівників на захист своїх прав.

І що важливо, що окремі положення цієї Директиви знайшли своє втілення у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин».

Зокрема, у новій редакції ст. 29 КЗпП України передбачено обов'язок роботодавця поінформувати працівника про організацію професійного навчання працівників (якщо таке навчання передбачено); про тривалість щорічної відпустки, про умови та розмір оплати праці. Важливим нововведенням є можливість ознайомлення працівників з наказами (розпорядженнями), повідомленнями, іншими документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронних комунікаційних мереж з накладенням удосконаленого електронного підпису або кваліфікованого електронного підпису. У трудовому договорі за згодою сторін можуть передбачатися альтернативні способи ознайомлення працівника, що доводиться до відома працівників.

В умовах воєнного часу, міграції працівників у зв'язку з воєнними діями, у тому числі й за кордон актуальним є оформлення працівників на дистанційну роботу. А це спонукає до переосмислення таких юридичних категорій і понять, як робочий час, час відпочинку, облік робочого часу, робоче місце.

Відповідно до ст.60-2 КЗпП України дистанційна робота це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Вже сьогодні, в умовах воєнного часу використання цієї норми дозволяє виконувати роботу, передбачену трудовим договором, працівникам, які покинули територію бойових дій або перебувають вдома.

Ще одним важливим нововведенням, що з'явилася у трудовому законодавстві під час воєнного стану є норма про можливість призупинення трудового договору.

Зокрема, ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин») визначає його, як тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором.

Закон визначає, що призупинення дії трудового договору здійснюється роботодавцем на строк не довший, ніж період дії воєнного стану.

Призупинення дії трудового договору передбачає дотримання роботодавцем ряду процедур. Призупинення повинно бути обґрунтованим про що зазначається у відповідному наказі. Також в наказі зазначається строк призупинення трудового договору, кількість і категорії працівників, яких це може стосуватися, умови відновлення дії трудового договору та інше.

Наказ роботодавця про призупинення дії трудового договору набирає чинності з дня його погодження військово-цивільною адміністрацією

На центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин законом покладено обов'язок розробити і затвердити примірну форму наказу щодо призупинення дії трудового договору.

Реалізація механізму призупинення дії трудового договору потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства, що дозволить уникнути порушень трудових прав працівників, а також удосконалити його правове регулювання.

Підсумовуючи наведене, необхідно зауважити, що в умовах воєнного стану змінюються основні ознаки трудового договору. Він має свої особливості, які зумовлені потребами адаптації трудового законодавства до викликів воєнного стану, запровадженнями нових форм організації праці, а також впровадженням цифрових технологій.

У зв'язку з цим є необхідність внесення змін до законодавства з метою удосконалення реалізації права на працю в умовах воєнного стану у тому числі з метою забезпечення трудових прав працівників.

Бурак С. В.,
асистент кафедри Європейського права
(Львівський національний університет
ім. Івана Франка)

ЦІННОСТІ ЄС: ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ

Одним із основних елементів правової-політичної структури сучасного Європейського Союзу (ЄС) є цінності, що майже повністю сприймалися його засновниками як належне: забезпечення вірності національних урядів основним принципам демократії, захист основних права та верховенство права [1]. Саме вони лежить в основі європейського проекту, який обіцяв мирну, процвітаючу та демократичну Європу [2].

Варто відзначити, що ст. 2 Договору про ЄС, дає вичерпний перелік цінностей, а саме: повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин [3]. Більше того, цитована стаття Договору про ЄС, зазначає, що ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків.

Наведені цінності, проявляються у наступному [4]:

- Людська гідність. Гідність людини недоторкана. Її необхідно поважати, захищати. Саме є реальною основою основних прав.

- Свобода. Свобода пересування дає громадянам право вільно пересуватися та проживати в межах Союзу. Індивідуальні свободи, такі як повага до приватного життя, свобода думки, релігії, зібрань, вираження поглядів та інформації, захищені Хартією ЄС про основні права.

- Демократія. Функціонування ЄС базується на представницькій демократії. Бути європейським громадянином також означає мати політичні права. Кожен повнолітній громадянин ЄС має право висуватись кандидатом і голосувати на виборах до Європейського парламенту. Громадяни ЄС мають право висувати свою кандидатуру та голосувати в країні свого проживання або в країні свого походження.

- Рівність. Рівність – це рівні права всіх громадян перед законом. Принцип рівності між жінками та чоловіками лежить в основі всієї європейської політики та є основою європейської інтеграції. Це стосується всіх сфер. Принцип рівної оплати за однакову працю став частиною Римської угоди 1957 року. Хоча нерівність все ще існує, ЄС досяг значного прогресу.

- Верховенство права. ЄС заснований на верховенстві права. Усе, що робить ЄС, базується на договорах, добровільно та демократично погоджених його країнами ЄС. Закон і справедливість підтримується незалежною судовою системою. Країни ЄС надали остаточну юрисдикцію Європейському суду, рішення якого мають виконувати всі.

- Права людини. Права людини захищені Хартією ЄС про основні права. Вони охоплюють право бути вільним від дискримінації за ознакою статі, расового чи етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, право на захист ваших особистих даних та/або право на доступ до правосуддя.

Вищезначені цінності, це основа, на якій базується Європейський союз і його існування. Вони є тим, що пов'язує всі держави члени ЄС, і забезпечують правовий порядок, адже без таких базових речей, неможливе існування ні будь якого громадянського суспільства, ні тим більше Європейського Союзу.

Окрім цього, варто відмітити, що питанню захисту та забезпеченню дотримання цінностей присвячена ст. 7 Договору про ЄС.

Зокрема в ст. 7 Договору про ЄС передбачено, що за обґрунтованою пропозицією однієї третини держав-членів Європейського Парламенту або Європейської Комісії Рада, діючи більшістю у чотири п'ятих її членів, після отримання згоди Європейського Парламенту може встановити, що існує явний ризик тяжкого порушення державою-членом цінностей, зазначених у статті 2. Перш ніж прийняти таке рішення, Рада заслуховує відповідну державу-члена та може направити їй рекомендації, діючи відповідно до тієї ж процедури. Рада постійно перевіряє, чи продовжують існувати підстави для такого рішення. Європейська Рада, діючи одностайно на пропозицію однієї третини держав-членів або Комісії та після отримання згоди Європейського Парламенту, може встановити існування постійного та істотного порушення однією з держав-членів цінностей, зазначених у статті 2, запропонувавши відповідній державі-члену подати свої пояснення. У разі прийняття рішення відповідно до частини 2 Рада може кваліфікованою більшістю вирішити призупинити певні права відповідної держави-члена, що впливають із застосування Договорів, включаючи право голосу представника уряду держави-члена у Раді. Вживаючи таких заходів, Рада враховує можливі наслідки такого призупинення для прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб. У будь-якому разі ця держава-член повинна і надалі виконувати свої зобов'язання за цим Договором. Рада, діючи кваліфікованою більшістю, може в подальшому вирішити змінити або скасувати заходи, вжиті відповідно до частини 3, у відповідь на зміну ситуації, що спричинила вжиття таких заходів. Положення щодо права голосу у Європейському Парламенті, Європейській Раді та Раді для цілей цієї статті встановлені в статті 354 Договору про функціонування Європейського Союзу [3].

Хоча дотримання основних цінностей передбачається у його законодавстві, Союз нині стикається з постійним ігноруванням цих цінностей у певних державах-членах. Чисто політичні механізми захисту верховенства закону, подібні до тих, що передбачені статтею 7 Договору про ЄС, не працюють. Що ще гірше, саме існування таких механізмів приховало той факт, що порушення цінностей, що передбачені в статті 2 Договору про ЄС, також є порушенням законодавства ЄС. Відтак, фундаментальна судова практика відповідно до ч. 1 статті 19 Договір про ЄС є найбільш дієвим інструментом, захисту від порушень цінностей ЄС [5].

Разом з тим, вважаємо, що станом на даний момент, необхідним є новий, більш творчий підхід, щоб знайти способи більш ефективно реалізовувати цінності ЄС, що встановлені в ст. 2 Договору про ЄС. Як один із варіантів,

може бути вимога до держави члена ЄС, що порушила цінності (при цьому сам факт порушення повинен бути зафіксований в рішенні Суду ЄС) до системного і належного дотримання, яке вимагатиме від держави-члена усунути наслідки своїх порушень цінностей, що встановлені в статті 2 Договору про ЄС, із застосуванням статті 260 Договору про функціонування ЄС, для вирахування штрафів із фондів ЄС, які мають бути отримані державою-членом що порушила цінності. Означене, забезпечить додаткові стимули для більш належного дотримання та застосування цінностей ЄС, як державами членами ЄС так і кандидатами на вступ до ЄС, якою є і Україна.

Список використаних джерел:

1. KL Scheppele, L. Pech. Illiberalism Within: Rule of Law Backsliding in the EU. Cambridge : Cambridge Yearbook of European Legal Studies, 2017.
2. Allott. The European Community Is not the True European Community. 100 Yale Law Journal, 1991. С.24-85.
3. КОНСОЛІДОВАНА ВЕРСІЯ ДОГОВОРУ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 09.11.2022).
4. The EU values. Europa Component Library. URL: <https://ec.europa.eu/component-library/eu/about/eu-values/> (дата звернення: 09.11.2022)
5. LD Spieker. Breathing Life into the Union's Common Values: On the Judicial Application of Article 2 TEU in the EU Value Crisis. 20 German Law Journal. 2019. С 1182.

Бутинська Р. Я.,

доцент кафедри

господарсько-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ З БОКУ РФ

Фундаментальні положення, спрямовані на реалізацію соціальних гарантій багатодітним сім'ям, сім'ям із дітьми, забезпечення умов для гідного виховання дітей, сформульовані у ст. 1 Конституції України, зміст якої розкриває

соціальну природу держави [1], орієнтує державні органи, батьків, сім'ї на створення належних (гідних) умов для виховання молодого покоління, що сприяють досягненню такого рівня життя, коли базові потреби дітей задовільнені в повному обсязі.

Пильна увага держави до сім'ї, турбота про потреби сімей з дітьми наочно проявилися в умовах пандемії коронавірусної інфекції та військової агресії з боку РФ, коли всі ми зіткнулися з новими життєвими обставинами, раніше не відомими всьому світу, у ситуації, коли кожна сім'я опинилася в умовах, що порушують звичний уклад життя: багато батьків залишилися без роботи, без доходів, діти не відвідували дитячі дошкільні заклади, освітні установи, були змушені вчитися вдома.

«З початком карантину питання дистанційної роботи набуло нової актуальності. Не лише компанії були готові направляти працівників на дистанційну роботу, але й уряд у своїх постановах прямо вказував на доцільність дистанційки», – наголошує адвокатка В. Савчук [2]. Немає сумнівів, що в таких умовах першими, хто опинився в найбільш складній життєвій ситуації, виявилися сім'ї з дітьми. Очевидно, що держава не могла залишитися осторонь і не надати допомоги і підтримки, зокрема за допомогою прийняття різних нормативних актів, спрямованих на підтримку сімей в умовах пандемії та в умовах війни.

Особлива турбота з боку держави була спрямована на посилення заходів з підтримки матеріального благополуччя сімей з дітьми. Максимальний розмір державної соціальної допомоги не може перевищувати розміру прожиткового мінімуму для малозабезпеченої сім'ї. При цьому рівень забезпечення прожиткового мінімуму становить:

- для працездатної особи: 45 % прожиткового мінімуму для працездатних осіб (з 01.01.2022 – 1116,45 грн, з 01.07.2022 – 1170,00 грн, з 01.12.2022 – 1207,80 грн);

- для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю: 100 % прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (з 01.01.2022 – 1934,00 грн; з 01.07.2022 – 2027,00 грн; з 01.12.2022 – 2093,00 грн);

- для дітей: 130 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку:

- ✓ до 6 років – з 01.01.2022 – 2730,00 грн, з 01.07.2022 – 2861,30 грн, з 01.12.2022 – 2953,60 грн;

- ✓ від 6 до 18 років – з 01.01.2022 – 3403,40 грн, з 01.07.2022 – 3567,20 грн, з 01.12.2022 – 3682,90 грн;

- ✓ від 18 до 23 років (за умови навчання) – з 01.01.2022 – 3225,30 грн, з 01.07.2022 – 3380,00 грн, з 01.12.2022 – 3489,20 грн.

Державна соціальна допомога призначається на 6 місяців з місяця звернення, якщо впродовж місяця подано всі необхідні документи.

В умовах пандемії найбільш «вразливою» виявилася сфера праці, яка потребує серйозної «трансформації» і «перебудови», адаптації до нових умов праці і для роботодавців, і для працівників. Питання працевлаштування, збереження роботи, кардинальні зміни умов праці та багато інших питань вимагають швидкого вирішення на практиці. Через пандемію роботодавці змушені були відправити більшу частину своїх співробітників на так звану «віддалену» роботу, тобто коли співробітники перебували вдома, поза своїм робочим місцем і повинні були виконувати свої трудові обов'язки поза своїм робочим місцем.

Здавалося б, саме жінка більше зацікавлена в такому форматі роботи, оскільки це дає змогу поєднувати трудові обов'язки зі сімейними. Бо є можливість працювати в умовах гнучкого графіка, не витратити час на поїздки до робочого місця, відповідно, підвищити продуктивність своєї праці, і при цьому бути поруч зі своїми дітьми. Проте, незважаючи на очевидні переваги віддаленої роботи, виникають і певні труднощі у сфері правового регулювання трудових відносин, зокрема й проблеми гендерної нерівності на ринку праці.

Такий загальний висновок зумовлений не тільки гендерною ознакою, а й тією обставиною, що жіноча робоча сила в багатьох країнах найбільше сконцентрована в «особливих професійних кластерах», наприклад, у сфері охорони здоров'я, громадського харчування, обслуговування клієнтів, які мають відносно низький потенціал для віддаленої роботи. Ступінь впливу гендерної ознаки у сфері трудових відносин показав, що на ринку праці більша схильність до ризику простежується в тих видах діяльності, де зайняті переважно жінки [3, с. 269]. Особливо гостро ця проблема постала під час пандемії.

Тож для захисту прав та інтересів жінок, зокрема тих, які поєднують трудові обов'язки із сімейними, збереження їх життя і здоров'я, робочих місць держава вжила заходи, спрямовані на збереження людського потенціалу в нашій країні. У цьому випадку держава проявила турботу щодо строго певної категорії працівників, які вимагають особливого захисту і підтримки або через досягнення ними певного віку, необхідності збереження їм життя і здоров'я, або осіб, які одночасно здійснюють виховання і догляд за дітьми та виконують свої трудові обов'язки [4].

У такий спосіб держава реалізує принцип пріоритетного захисту інтересів дітей і надає допомогу батькам задля забезпечення безперервного сімейного виховання дітей, їхніх потреб, що повною мірою відповідає і положенням міжнародного права. Так, у Декларації прав дитини Генеральної Асамблеї ООН

від 20 листопада 1959 р. проголошено, що «дитина, зважаючи на її фізичну і розумову незрілість, потребує спеціальної охорони і турботи, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження» [5]. Дитина в кожній країні незалежно від її походження, громадянства, правового, соціального, сімейного статусу має право на умови, які їй забезпечують гідний рівень життя, задоволення її базових потреб.

27 лютого 2021 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 № 1213-IX, яким на законодавчому рівні врегульовано особливості дистанційної та надомної роботи, гнучкий графік роботи тощо [6]. Відтак в Україні запроваджено дві самостійні форми організації праці: дистанційну і надомну. Для забезпечення пріоритетного захисту прав та інтересів дитини, захисту жінок, які мають дітей, охорони їхніх трудових прав було внесено відповідні зміни до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), до змісту якого увійшла ст. 60² «Дистанційна робота» [7], а також до інших законів і підзаконних актів, що регулюють трудові відносини.

Закон дозволяє переводити на дистанційну роботу: вагітних жінок; працівників, які мають дитину віком до трьох років або доглядають за дитиною до шести років (за медичними показаннями); працівників, які мають двох або більше дітей віком до 15 років або дитину з інвалідністю; батьків або опікунів дитини або особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи; працівників, щодо яких на робочому місці були вчинені дії з ознаками дискримінації – тимчасово на два місяці [7].

Вважаємо, що поява таких норм у законодавстві України свідчить про те, що держава приділяє пильну увагу охороні праці осіб зі сімейними обов'язками, надаючи цій категорії не тільки соціальні, а й трудові гарантії. Відомо, що ефективні механізми правового регулювання відносин припускають наявність у законі необхідних понять категоріального апарату, який дозволяє найбільш оптимально застосовувати нові норми на практиці.

Водночас треба усвідомлювати, що інтенсивний розвиток законодавства у цій сфері сприяє появі нових категорій працівників, тому перелік таких осіб буде не тільки розширюватися, а й, вважаємо, постійно уточнюватися. Ми думаємо, що для ефективного правового регулювання потрібно з більшою чіткістю на законодавчому рівні закріпити державні гарантії трудових прав щодо розглянутих категорій громадян з урахуванням специфіки не тільки їхніх соціальних і трудових прав, а й зв'язків особистого характеру, що виникають

між учасниками таких відносин, сімейно-правових підстав, зміст яких впливає на надання найрізноманітніших пільг.

Ситуація з поширенням коронавірусної інфекції в усьому світі змушує всі держави вживати кардинальні заходи щодо регулювання трудових відносин, забезпечуючи баланс захисту прав громадян і громадян зі сімейними обов'язками. Таким чином, беручи до уваги, що жінка, яка доглядає за дитиною, має право, перебуваючи у відпустці по догляду за дитиною, продовжувати працювати на умовах неповного робочого часу, до появи нових норм про «віддалену» роботу на практиці застосовувалася ст. 60 КЗпПУ, зміст якої вимагає дотримання певних умов. Так, зокрема, роботодавець міг прийняти таке рішення, якщо є така технічна можливість і залежно від обсягу службових обов'язків, які виконує така особа.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Дистанційна робота: друга спроба. *Юридична Газета*. 2020. 11 верес. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/distanciyna-robota-druga-sproba.html>
3. Солодовникова А. Д., Ганджа В. І. Захист трудових прав жінок в Україні та інших країнах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 267–270.
4. Шишлюк В. Р. Припинення трудового договору за законодавством України і Польщі: *монографія*. Одеса, 2018. 302 с.
5. Декларація прав дитини від 20.11.1959 / Генеральна Асамблея ООН. URL: <https://www.content.net.ua/registration/content/ua3878/pages/f33823.html> (дата звернення: 03.10.2022).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 № 1213-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text> (дата звернення: 03.10.2022).
7. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Верба О. Б.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх прав*)

ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У процесі творення в Україні правової держави одним із найбільш актуальних напрямів наукових досліджень є проблематика процесуальних гарантій прав осіб. Запорукою оновлення механізму реалізації правових норм є розвиток його демократичних засад, який пов'язаний із удосконаленням процесуальних гарантій реалізації прав осіб.

Як відомо з положень теорії права, властивістю будь-якого суб'єктивного права є його гарантованість, тобто, особі недостатньо задекларованих суб'єктивних прав, державі слід передбачити гарантії їх безперешкодного здійснення.

У науці існує три підходи до визначення сутності юридичних або правових гарантій. Так, перша група авторів вважає, що юридичними гарантіями є лише норми права, друга група – що юридичними гарантіями є діяльність на основі норм права, а третя група – що юридичні гарантії складаються з двох елементів – правових норм і діяльності на основі цих норм. Видається, що найбільш обґрунтованою є третя комплексна позиція.

Вважаємо доцільним екстраполяцію напрацювань науковців загальної теорії права на сферу виконавчого провадження. Так, в теорії права під гарантіями розуміють систему соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних засобів і способів, які створюють рівні можливості особі для реалізації її прав, свобод та інтересів.

Поділяємо думку В. І. Захарова про те, що цивільними процесуальними гарантіями суб'єктивних прав сторін і третіх осіб є закріплені в нормах цивільного процесуального права засоби, метою яких є забезпечення на усіх стадіях цивільного процесу сприятливих умов для забезпечення здійснення вказаними особами наданих їм процесуальних прав.

Оскільки виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів є завершальною стадією кожного з видів юридичного процесу, то визначення В. І. Захарова можемо застосовувати в контексті виконавчого провадження.

За допомогою різноманітних засобів вирішуються завдання виконавчого провадження.

Процесуальними гарантіями прав осіб у виконавчому провадженні, на думку Д. Х. Валєєва, є правовий механізм, який виражається у сукупності передбачених законом засобів (нормативна основа) та визначених на їхній основі способів (дій, спрямованих на реалізацію цілей), які разом забезпечують досягнення завдань виконавчого провадження та охорону прав осіб у виконавчому провадженні. Тобто, засоби процесуальних гарантій прав осіб у виконавчому провадженні визначаються нормативною основою виконавчого провадження, а система норм є основою виникнення виконавчих процесуальних відносин. Способи є системою передбачених законом виконавчих процесуальних діянь, які здійснюють суб'єкти виконавчого провадження.

Виходячи з різноманітності норм, які регулюють виконавче провадження, процесуальних гарантій у цій сфері є дуже багато.

Так, виокремлюють внутрішньодержавні та міжнародні гарантії (містяться у міжнародних актах).

За ступенем загальності правил поведінки, які містяться у нормах, процесуальні гарантії поділяють на дві групи:

1) процесуальні гарантії, які випливають із норм загального характеру (наприклад, засади виконавчого провадження, принципи діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, загальні умови та порядок здійснення виконавчого провадження);

2) процесуальні гарантії, які містяться у нормах, що безпосередньо регулюють поведінку суб'єктів (особливий порядок реалізації заходів примусового виконання та вчинення виконавчих дій, оскарження діянь виконавця тощо).

За цільовим призначенням юридичних гарантій прав осіб у виконавчому провадженні П. М. Рабінович виокремлює такі як:

- 1) запобігання можливим порушенням;
- 2) виявлення правопорушень;
- 3) усунення (припинення) правопорушень;
- 4) ліквідація негативних наслідків (поновлення) порушеного правомірного стану;
- 5) запобігання фактам вчинення правопорушень (загальна і часткова превенція).

Відповідно, за наведеним вище критерієм П. М. Рабіновича, у виконавчому провадженні можна виокремити такі процесуальні гарантії прав осіб:

- 1) при відкритті виконавчого провадження;

- 2) при підготовці до здійснення примусового виконання;
- 3) в ході застосування заходів примусового виконання;
- 4) під час оскарження діянь виконавця.

За завданнями виконавчого провадження гарантії прав осіб поділяють на:

- 1) процесуальні гарантії правильного виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів;
- 2) процесуальні гарантії своєчасного виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів.

Юридичні гарантії також поділяють на:

- 1) матеріально-правові (передбачені нормами матеріальних галузей права);
- 2) процесуально-правові (містяться у нормах процесуальних галузей права).

Виходячи із визначеної нами правової природи виконавчого провадження за місцем у системі права як комплексного міжгалузевого функціонального правового інституту, вважаємо, що наведена вище класифікація юридичних гарантій захисту прав осіб на матеріально- і процесуально-правові може бути застосована.

Услід за напрацюваннями М. В. Вітрука, у виконавчому провадженні виокремлюють:

- 1) встановлення конкретизації прав осіб у чинному законодавстві про виконавче провадження;
- 2) встановлення меж реалізації прав осіб;
- 3) встановлення процесуального механізму реалізації прав осіб у виконавчому провадженні;
- 4) засобів заохочення і пільг для стимулювання правомірної та ініціативної реалізації прав осіб у виконавчому провадженні.

До процесуальних гарантій захисту прав осіб у виконавчому провадженні відносять такі:

- 1) процесуальні форми здійснення нагляду та контролю;
- 2) засоби захисту прав осіб при оскарженні діянь виконавця;
- 3) засоби захисту при пред'явленні позовів, пов'язаних із виконавчим провадженням;
- 4) засоби захисту при повороті виконання;
- 5) засоби відповідальності винних за порушення законодавства про виконавче провадження.

Підсумовуючи, зазначимо, що наведені класифікації гарантій прав осіб у виконавчому провадженні мають неабияке теоретичне та практичне значення для законотворення і правозастосування.

Вовк М. З.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх прав*)

ПРАВО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ НА ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В СВІТЛІ НОВЕЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Відшкодування шкоди є одним із найважливіших правових способів захисту порушених цивільних прав та інтересів учасників цивільних відносин. У сучасних ринкових умовах цей спосіб захисту є основним для відновлення матеріального стану чи компенсації моральної (немайнової) шкоди потерпілій особі. Зобов'язання відшкодування шкоди посідають у системі цивільного права особливе місце, яке зумовлене тим, що вони мають чітко виражену правозахисну (охоронну) спрямованість та ґрунтуються на імперативних засадах.

Однак у контексті оновлення цивільного законодавства, адаптації його до законодавства ЄС зумовлюється необхідність нових підходів до правового регулювання відшкодування шкоди та відповідних теоретичних напрацювань, зокрема щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди юридичним особам.

Термін «моральна шкода» застосовується переважно щодо фізичних осіб, тоді як «немайнова шкода» – щодо юридичних осіб [1, с. 36]. Доцільно звернути увагу на те, що лише в ст. 16 ЦК України міститься вказівка на моральну (немайнову) шкоду, натомість в усіх інших статтях (ч. 2 ст. 23, ст. 1166, ст. 1167 ЦК України) застосовується термін «моральна» і не згадується про немайнову шкоду. Однак із їх змісту зрозуміло, що вони застосовуються і щодо юридичних осіб.

Визначення поняття моральної (немайнової) шкоди відсутнє у ЦК України. У ч. 2 ст. 23 ЦК України лише окреслено прояви такої шкоди. Зокрема, моральна шкода полягає: 1) у фізичному болі та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а

також ділової репутації фізичної або юридичної особи [2]. Однак таке визначення аж ніяк не може стосуватися юридичних осіб.

У судовій практиці під моральною шкодою розуміють втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [3].

Варто зазначити, що зміст моральної (немайнової) шкоди визначається порізному стосовно фізичних та юридичних осіб. Так, моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (зокрема інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з іншими людьми, за настання інших негативних наслідків.

Під немайною шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності [3].

Не можна не звернути увагу на своєрідність вирішення цього питання у практиці ЄСПЛ, що є визначальною для національного законодавства та судової практики. Зокрема, ст. 41 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод передбачає право на справедливу сатисфакцію, яке полягає у відшкодуванні як матеріальної, так і моральної (немайнової) шкоди. У практиці ЄСПЛ під моральною шкодою, завданою фізичній особі, розуміються моральні та фізичні страждання, а саме: фізичний біль та страждання (*physical pain and suffering*), шкода життю (*damage to health*), психічна шкода (*psychological harm*), емоційний стрес (*stress*), почуття розчарування (*frustration*) і приниження (*humiliation*), почуття тривоги (*anxiety*) і несправедливості (*injustice*), почуття невизначеності (*uncertainty*), а також емоційні переживання (*distress*) та занепокоєння (*inconvenience*). Крім того, згідно з практикою ЄСПЛ, до складу моральної (немайнової) шкоди, завданої фізичній особі, входять: шкода, завдана репутації (*loss of reputation*), а надто шкода, завдана професійній репутації, а також шкода доброму імені (*good name*), шкода, завдана взаєминам (*loss of relationship*), а також порушення нормального ритму приватного життя (*disruption to lives*) [4, с. 37].

До складу немайнової шкоди, що може бути завдана юридичній особі, ЄСПЛ відносить: 1) невизначеність керівників юридичної особи й акціонерів

при управлінні та плануванні її діяльністю в результаті встановленого правопорушення; 2) шкоду, завдану репутації юридичної особи та її торговельній марці; 3) емоційний стан керівництва юридичної особи; 4) фінансові наслідки порушення прав юридичної особи, що не піддаються точному підрахунку [5, с. 67].

Підсумовуючи, можна констатувати, що право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди мають як фізичні, так і юридичні особи. Однак на сьогодні у цивільному законодавстві України відсутній механізм відшкодування моральної (немайнової) шкоди юридичним особам. Рекодифікація цивільного законодавства України відкриває перспективи для якісного оновлення правового регулювання відшкодування моральної шкоди юридичним особам. Основою для подальшого вдосконалення національного законодавства щодо відшкодування моральної шкоди юридичним особам можуть стати міжнародні нормативно-правові акти та правові стандарти, які використовує ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. Кравчук В. М. Підстави відшкодування моральної шкоди, завданої суб'єктом владних повноважень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 850. С. 34–38.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.03.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.
4. Вовк М. З. Особливості присудження справедливої сатисфакції Європейським судом з прав людини при розгляді цивільних прав. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 3 (5). С. 35–42.
5. Особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ : навч. посібник / У. Б. Андрусів, О. Б. Верба-Сидор, Ю. В. Верхола та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 404 с.

Воробель У. Б.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗАЛИШЕННЯ ЗАЯВИ ПРО ПЕРЕГЛЯД ЗАОЧНОГО РІШЕННЯ БЕЗ РОЗГЛЯДУ: ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

За загальним правилом, на подання відповідачем заяви про перегляд заочного рішення надається 30 днів і такий строк починає спливати з дня проголошення такого рішення (ч. 2 ст. 284 ЦПК України) [1]. Поряд із цим, відповідач може звернутись із такою заявою і протягом 20 днів з моменту вручення йому повного заочного рішення суду, адже, як зазначено у ч. 3 ст. 284 ЦПК України, таким правом наділений той учасник справи, якому повне заочне рішення суду не було вручене у день його проголошення. А таким учасником в заочному провадженні завжди виступатиме відповідач, адже однією із умов заочного розгляду цивільної справи є неявка в судове засідання відповідача (ч. 1 ст. 280 ЦПК України) [1]. Таким чином, аби відбулось заочне провадження необхідна відсутність відповідача, відтак – відсутність відповідача у судовому засіданні веде до його відсутності під час проголошення заочного рішення, а відсутність під час проголошення заочного рішення дає йому право на поновлення пропущеного строку на подання заяви по перегляд заочного рішення протягом 20 днів з моменту отримання такого рішення. А це, у свою чергу, означатиме, що відповідач завжди в заяві про перегляд заочного рішення повинен заявляти клопотання про поновлення йому строку на таке звернення (звичайно, якщо він хоче реалізувати саме право на перегляд заочного рішення) [2, с. 42].

У науковій літературі до новелізації цивільного процесуального законодавства традиційною була позиція, згідно з якою у разі пропуску строку на подання заяви про перегляд заочного рішення така заява залишалась без розгляду [3, с. 186]. Такою ж серед науковців вона залишилась і після судової реформи 2017 року. Так, А. В. Нижний зазначає, що коли заяву про перегляд заочного рішення подано після спливу встановленого строку без клопотання про його поновлення, така заява підлягає залишенню без розгляду на підставі ч. 2 ст. 126 ЦПК України. Якщо заява про перегляд заочного рішення подана після спливу встановленого строку разом з клопотанням про його поновлення, суд за результатами розгляду такого клопотання або відмовляє в його задоволенні та залишає заяву без розгляду, або задовольняє клопотання,

поновлює пропущений строк та призначає відповідну заяву до розгляду в судовому засіданні [4, с. 566].

У правозастосовній діяльності теж склалась усталена практика залишення заяви про перегляд заочного рішення без розгляду у разі відмови поновити строк на подання заяви про перегляд заочного рішення.

Так, наприклад, ухвалою Малиновського районного суду м. Одеси від 27.05.2020 року відмовлено у задоволенні заяви гр. П про поновлення строку для подання заяви про перегляд заочного рішення від 31.05.2011 року, а заяву гр. П про перегляд вказаного заочного рішення залишено без розгляду. Відмовляючи у задоволенні заяви гр. П про поновлення пропущеного строку на подання заяви про перегляд заочного рішення, суд першої інстанції виходив з того, що наведені нею обставини та причини пропуску такого строку не є поважними. Гр. П була належним чином повідомлена про розгляд справи та особисто отримала копію заочного рішення у вересні 2011 року, що підтверджено відповідними повідомленнями про вручення поштових відправлень. Зважаючи на те, що відповідачем пропущений строк на подачу заяви про перегляд заочного рішення, з урахуванням положень ч. 2 ст. 126 ЦПК України суд дійшов висновку про залишення без розгляду заяви гр. П про перегляд заочного рішення.

Постановою Одеського апеляційного суду від 31.07.2020 року цю ухвалу суду залишено без змін.

Погодившись з позицією суду першої та апеляційної інстанції, Верховний Суд звернув увагу на те, що лише у випадку подання належно оформленої заяви про перегляд заочного рішення, у строки, визначені ст. 284 ЦПК України (ст. 228 ЦПК України 2004 року), або з відповідним клопотанням про поновлення процесуального строку, передбаченого на звернення до суду із заявою про перегляд заочного рішення, яке позитивно розглянуте судом, можливо прийняти до розгляду заяву про перегляд заочного рішення та постановити ухвалу про залишення такої заяви без задоволення або скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду в загальному порядку (ч. 3 ст. 284 ЦПК України) [5].

Згідно ч. 1 ст. 126 ЦПК України право на вчинення процесуальної дії втрачається із закінченням строку, встановленого законом або судом. А частина 2 цієї ж статті зазначає, що документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених ЦПК України [1]. Законодавець, визначаючи наслідки пропуску процесуального строку учасником процесу, очевидно, мав на меті застосувати загальну дисциплінуючу функцію цивільно-процесуальних норм.

І тут криється, на наш погляд, найбільша дилема. Адже правова природа залишення без розгляду у зв'язку із пропуском процесуального строку для подання заяви (у нашому випадку – заяви про перегляд заочного рішення) та залишення заяви без розгляду як форма завершення розгляду справи без ухвалення рішення по суті, є абсолютно різними. Відтак, норми ч. 2 ст. 126 ЦПК України, на наш погляд, можуть застосовуватися і в заочному розгляді справи, оскільки, відповідно до ч. 2 ст. 281 ЦПК України, розгляд справи і ухвалення рішення проводяться за правилами загального чи спрощеного позовного провадження з особливостями, встановленими ЦПК України. Таких особливостей саме щодо наслідків подання заяви про перегляд заочного рішення із пропуском встановленого строку в ЦПК України немає. Більше того, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 353 ЦПК України окремо від рішення суду може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала суду першої інстанції щодо відмови поновити пропущений процесуальний строк [2, с. 46].

Таким чином, в ситуації подання заяви про перегляд заочного рішення із пропуском встановленого ЦПК України строку, на нашу думку, приймати заяву про перегляд заочного рішення до розгляду і за її результатами відмовляти у задоволенні такої заяви неправильно.

Найоптимальнішим варіантом буде, аби суд постановляв не ухвалу про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення (бо така ухвала постановляється за результатами розгляду заяви про перегляд заочного рішення, а якщо немає підстав для поновлення пропущеного строку, то не було і підстав для розгляду по суті самої заяви про перегляд заочного рішення), а постановляв ухвалу про відмову поновлення пропущеного строку на подання заяви про перегляд заочного рішення (саме із таким формулюванням). У разі незгоди з аргументами суду щодо відмови у поновленні строку відповідач може її оскаржити в апеляційному порядку. При такому підході ніяк не можна говорити, що він втрачає право на оскарження заочного рішення, а також це сприятиме принципу процесуальної економії [2, с. 47].

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.11.2022).

2. Навроцька Ю. В., Воробель У. Б. Правові наслідки пропуску строку подання заяви про перегляд заочного рішення в цивільному судочинстві. Нове українське право. 2022. № 3. С. 40–48.

3. Ломоносова О. Захист прав відповідача в цивільному судочинстві. Збірник наукових праць Львівського державного інституту новітніх технологій

та управління імені В'ячеслава Чорновола. Серія «Юридичні науки». 2010. Вип. 4. С. 181–192.

4. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Н. В. Василюк, Б. І. Гулька, О. О. Кота. Київ : ВД «Дакор», 2021. 1028 с.

5. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 13 січня 2021 року у справі № 1519/2-4031/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94297011> (дата звернення: 01.11.2022).

Грабар Н. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПОРЯДОК ПРИМУСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ В УКРАЇНІ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ВЛАСНОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА ЇЇ РЕЗИДЕНТІВ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ ТА ВИКОНАННЯМ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні сьогодні диктує свої правила, так як повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації (далі рф) призвело до введення воєнного стану, то відповідно, держава напрацьовує механізми примусового відчуження чи вилучення майна в умовах воєнного стану.

Ведення війни створює надвисоку потребу у фінансовому забезпеченні, а гарантування та забезпечення національної безпеки прямо залежить від грошового потенціалу держави, і тому інтереси законного власника майна не беруться до уваги в час режиму воєнного стану. Тим не менш, це не має бути підставою для порушення прав та інтересів громадян, міжнародного права чи зловживань з боку державних органів влади та органів місцевого самоврядування.

З цього приводу доречною є думка Ю. Фігель про те, що не можна говорити, що під час воєнного стану права людини стають чистою умовністю [1, с. 224]. Саме тому варто відстежувати та виявляти прогалини у законодавстві для подальшого удосконалення механізму примусового відчуження чи вилучення майна в умовах воєнного стану.

Отже, за Конституцією України примусове відчуження або вилучення майна в Україні із подальшим відшкодуванням його вартості, можливе, за умови запровадження воєнного стану. А як уже відомо, введення воєнного стану дає можливість державі обмежувати певні права своїх громадян, в нашому випадку це стосується обмеження права власності за рахунок його примусового відчуження або вилучення для потреб держави.

Причому, у ст. 1 ЗУ «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» зазначено, що примусове відчуження майна це позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості [2].

Щодо примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів, то таке вилучення здійснюється з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) на користь держави Україна на підставі і в порядку, встановлених Законом [3].

До об'єктів права власності російської федерації та її резидентів можна віднести рухоме і нерухоме майно, кошти, вклади у банках, цінні папери, корпоративні права, інше майно (активи), що знаходяться (zareєстровані) на території України та безпосередньо або через афілійованих осіб належать російській федерації та її резидентам.

В свою чергу, за законом вилучення майна це позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [2].

На підставі аналізу нормативно-правових актів хочемо відзначити, що здійснення примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів проводиться з мотивів суспільної необхідності. Сюди можна віднести військову необхідність з огляду на запровадження військового стану. Тим не менш, примусове відчуження майна громадян здійснюється з подальшою компенсацією його вартості а вилучення відбувається без виплат, якщо це стосується майна громадян.

Втім, враховуючи повномасштабне вторгнення рф на територію України та з урахуванням потреби невідкладного та ефективного реагування на наявні загрози національним інтересам України, проведення примусового вилучення в Україні об'єктів права власності рф та її резидентів відбувається без жодної

компенсації, але із дотриманням принципів законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті, стратегічної важливості та ефективності відповідно, із врахуванням положення IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатка до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року.

Необхідно звернути увагу й на те, що закон наділяє правом вилучення майна в Україні окремих суб'єктів права власності рф та її резидентів це Раду національної безпеки і оборони України і вводиться в дію указом Президента України.

Проте, сама процедура на практиці є доволі складною. Аналіз чинних приписів, що містяться в правових актах дає можливість виокремити сам порядок примусового вилучення в Україні об'єктів права власності рф та її резидентів в умовах введення воєнного стану що містить у собі: 1) проект рішення винесеного Кабінетом Міністрів України до Ради національної безпеки і оборони України в якому чітко зазначається сам перелік об'єктів права власності РФ та її резидентів, що підлягають примусовому вилученню, їх місцезнаходження та реєстрацію, найменування осіб; 2) об'єкти права власності, які підлягають примусовому вилученню та строки проведення вилучення по конкретному об'єкті права власності російської федерації та її резидентів; 3) дотримання строку (не пізніше 6 місяців) затвердженого Верховною Радою України Рішення Ради національної безпеки і оборони України про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності рф та її резидентів шляхом прийняття відповідного закону; 4) передача примусово вилучених об'єктів права власності рф та їх резидентів у господарське відання на тимчасовій або постійній основі спеціалізованому державному підприємству акціонерному товариству «Національний фонд інвестицій України», відповідно до пп.1 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 552.

Наступним варто зазначити, що об'єкти права власності Російської Федерації та її резидентів, реєстрація права власності на які не вимагається відповідно до закону, переходять у власність держави з дня введення в дію указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів.

Борги державних підприємств, установ та організацій України та/або господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, права вимоги яких були примусово вилучені відповідно до цього Закону як об'єкти права власності Російської Федерації та її резидентів, вважаються погашеними з дня набрання чинності законом

України, яким затверджено указ Президента України про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України про примусове вилучення відповідних об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів [3].

Хочемо зацентувати увагу на тому, що примусово вилучені об'єкти права власності Російської Федерації та її резидентів за рішенням Кабінету Міністрів України передаються:

1) у господарське відання на тимчасовій або постійній основі спеціалізованим державним підприємствам, установам, організаціям та/або господарським товариствам, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі;

2) у власність суб'єкту господарювання державного сектору економіки, 100 відсотків акцій (часток) яких належать державі;

3) в управління суб'єктам господарювання, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать державі, шляхом укладення договору управління майном у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Станом на сьогодні заявлено лише один позов до ВАКС щодо російських активів – корпоративних прав, що належать російському олігарху Євтушенкову. Цілком ймовірно, два місяці після ухвалення закону всі зусилля Мінюсту (було створено окремий департамент) було спрямовано на збір доказової бази та розшук активів, – і ми побачимо ще безліч позовів. Жодного рішення в рамках процедури націоналізації також поки що не ухвалено! Тоді як кількість арештів у рамках кримінальних проваджень говорить сама за себе – РНБО, Кабмін, ВАКС це все довго і не завжди контролювано, куди простіше зробити все на рівні слідства, як зазвичай, інколи «на коліні» прописавши зв'язок з терористами або несплату податків [3].

Проте, ухвалення судових рішень про забезпечення позову не є приводом для зупинення процедури ходу реєстрації речових прав і тим більше, не дає підстав для зупинення рішення органу державної влади за повноваженням якого відбувається процедура примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів.

З наведених вище норм законодавства можна зробити висновок, що механізм примусового вилучення в Україні об'єктів права власності рф та її резидентів в умовах введення воєнного стану потребує вдосконалення за рахунок відстеження на практиці його функціональності та дієвості. Сподіваємось що загалом правозастосовна практика стосовно процедури примусового вилучення в Україні об'єктів права власності рф та її резидентів в умовах введення воєнного стану сформується належним чином та механізм

запрацює в повній мірі на користь національної безпеки та інтересів наших громадян.

Список використаних джерел:

1. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 222–230.

2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 травня 2012. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (Дата звернення: 31.10.2022)

3. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03 березня 2022. № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (Дата звернення: 31.10.2022)

4. Третяков М. Примусове відчуження майна під час війни. 7 жовтня 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/213655_primusove-vdchuzhennya-mayna-pd-chas-vyni

Грень Н. М.,

суддя,

кандидат юридичних наук

(Львівський окружний адміністративний суд)

НЕДИСКРИМІНАЦІЙНА ВІКОВА ПОЛІТИКА ЯК ЗАПОРУКА РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ

Правова політика верховенства права, рівності та недискримінації становить основу сучасної демократичної держави та відображає сталий розвиток суспільства. Запобігання та протидія дискримінації є однією з ключових у конституційно-правових основ функціонування українського суспільства.

В сучасний час дискримінація за віком є найпоширенішою формою порушення принципу рівності. Для забезпечення активної старості на міжнародному, регіональному та національному рівні існує ціла низка нормативних та інституційних важелів, з поміж яких Мадридський міжнародний план дій щодо старіння (2002), Робоча група з проблем старіння (2010), мандат Незалежної експерта з питання про здійснення всіх прав людини

похилого віку (2013), Конституція України (1996), Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та інших.

Проте виключно правовими засобами проблеми дискримінації подолати неможливо. Важливим є запозичення європейських стандартів у правозастосовній практиці.

В межах цього наукового повідомлення звернемося тільки до одного прикладу.

П. 141 Посібнику зі статті 14 Європейської конвенції з прав людини та Протоколу № 12 до Конвенції також вказано, що вік є «іншим статусом» для цілей статті 14. Тут слід констатувати основне – ЕСПЛ доволі рідко визнає вік ознакою дискримінації.

У справі Швіцгебель проти Швейцарії (25762/07) (Schwizgebel v. Switzerland) суть справи зводилося до того, що незаміжній жінці певного віку відмовлено в усиновленні другої дитини. Після усиновлення першої дитини в 2002 році, заявниця, одинока жінка 47 років, звернулася за рішенням на отримання права усиновити другу дитину. Однак, всі її звернення були відхилені, у тому числі Федеральним судом в останній інстанції в 2006 році. У законодавстві прямо дозволено усиновлення одинокою особою до досягнення нею 35 років. Оскільки отримання такого дозволу було необхідне для будь-якої особи, яка бажала усиновити дитину, обставини справи підпадали під дію статті 8 (нагадаємо, що це право на повагу до приватного і сімейного життя). На додаток, заявниця стверджувала, що вона зазнала дискримінації за ознакою віку при здійсненні права, гарантованого національним законодавством. Її вік мав вирішальне значення для відхилення її звернення національними органами влади. Таким чином, стаття 14 у поєднанні зі статтею 8 підлягала застосуванню у даній справі.

Заявниця могла стверджувати, що вона стала жертвою відмінності у поводженні у порівнянні з молодшими одинокими жінками, які за тих же обставин могли б отримати право усиновити другу дитину. Відмова у задоволенні її прохання переслідувала законну мету захисту добробуту та прав цієї дитини. У 1998 році заявниця у віці 41 року отримала дозвіл на усиновлення першої дитини. Що стосується усиновлення другої дитини, в 2006 році Федеральний суд дійшов висновку, що різниця у віці між заявницею та усиновленою дитиною (від 46 до 48 років) була надмірною і суперечила інтересам дитини. У правових системах держав-членів Ради Європи не існувало спільного підходу щодо права на усиновлення одинокими особами, максимальної та мінімальної вікової межі для усиновлювачів або різниці у віці між усиновлювачем і дитиною. Отже, швейцарська влада мала широкі межі

розсуду. Як національне законодавство, так і рішення, прийняті в даній справі здавалося, узгоджуються із рішеннями, прийнятими у більшості державах-членів Ради Європи і, крім того, відповідають міжнародному праву, яке підлягало застосуванню.

У даній справі не могло бути виявлено жодної довільності: рішення національних органів влади, прийняті у рамках змагального процесу, були обґрунтованими. Вони врахували не тільки найкращі інтереси дитини, яка мала бути усиновлена, але також інтереси уже усиновленої дитини. Більше того, критерій різниці у віці між усиновлювачем та дитиною не був викладений в законодавстві абстрактно, але застосовувався Федеральним судом гнучко і з урахуванням обставин ситуації. Не були ані необґрунтованими, ані довірливими аргументи національних судів про те, що усиновлення другої дитини, навіть у віці близькому до віку першої дитини, становило б додатковий тягар для заявниці або, що сім'ї з більш, ніж однією усиновленою дитиною, стикаються з більшою кількістю проблем. Беручи до уваги широкі межі розсуду держав у цій сфері та необхідність захисту інтересів дітей, відмова надати дозвіл на усиновлення другої дитини не суперечила принципу пропорційності. Оскаржувана різниця в поводженні не була дискримінаційною в розумінні статті 14 [1].

На завершення зазначимо, що проблема вікової дискримінації є доволі поширеною. Згідно з опитуваннями станом 39,7% громадян зазнавали цієї дискримінації. Серед них 33% людей від 18 до 29 років, 39,3% – віком від 30 до 54 років, і 45,9% – віком понад 55 років. Цікаво, що чоловіки зазнають вікової дискримінації майже так само (39,9%), як і жінки (39,4%) [2].

Отож питання формування належної недискримінаційної політики є запорукою реалізації європейських стандартів та засобом боротьби з нерівністю в українському суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Case Schwizgebel v. Switzerland (Application no. 25762/07). JUDGMENT [Extracts] STRASBOURG 10 June 2010 FINAL 10/09/2010 URL: http://www.aimjf.org/storage/www.aimjf.org/Jurisprudence_CEDU/CASE_OF_SCHWIZGEBEL_v._SWITZERLAND_Extracts.pdf

2. Ейджизм у працевлаштуванні. Як з цим боротися? URL: <https://ancor.ua/press/media/6262-com-ua-eydzhyzm-u-pratsevlashtuvanni-yak-z-tsym-borotysya/>

Гриновець О. Б.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),
суддя
(Козівський районний суд
Тернопільської області)

СУТНІСТЬ УСКЛАДНЕНЬ У ЗДІЙСНЕННІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Виконавче провадження є складним правовим утворенням, оскільки поєднує здійснення судової та виконавчої влади, включаючи як діяльність державних та приватних виконавців, а також судових органів, у частині питань, віднесених до їх компетенції.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [1] виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) (далі – рішення) – сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Стадія виконання рішення, як слушно зазначає О. Б. Верба, притаманна кожному виді юридичного процесу (у цивільному, господарському, адміністративному, нотаріальному та інших видах юридичних процесів є стадія виконання); і вона не зводиться лише до примусового виконання. Стадія виконання рішення – ширше поняття, вона починається після ухвалення судом рішення і набрання ним законної сили (за винятком випадків допуску рішень до негайного виконання) та включає так зване виконавче провадження (можливість, право сторони на примусове виконання рішень), якщо сторона скористається своїм правом його ініціювати [2, с. 10].

В літературі процес виконання рішень юрисдикційних органів розглядається в динаміці (Д. Я. Малешин), цей процес має розвиватися не хаотично, а в певній стадійній послідовності. Зміна юридично значимих діянь суб'єктів виконавчого провадження, яка є динамічним процесом послідовного

(нормального) та безперервного руху від відкриття виконавчого провадження до його закінчення є логічно послідовним процесом виконання.

Виконавче провадження, згідно з відомими теоретичними положеннями, поділяють на 4 етапи:

1) відкриття (цей етап полягає у сукупності дій із видання виконавчого документа, пред'явлення його до виконання, винесення постанови про відкриття виконавчого провадження та деяких інших);

2) підготовка (на етапі підготовки здійснюється вибір оптимальних заходів виконання, залежно від конкретної категорії справи. У виконавчому провадженні етап підготовки передбачає створення умов для ефективного здійснення виконання, наприклад, здійснення розшукових заходів тощо.);

3) здійснення (на цьому етапі відбувається основний процес діяльності. Наприклад, сукупність дій щодо арешту, реалізації майна, розподілу стягнутих коштів тощо);

4) закінчення (в ході цього етапу відбувається завершення діяльності та отримання результату попередніх дій).

Звичайний розвиток процесу трапляється рідко. Як правило, під час процесу виникають різноманітні ускладнення. Ускладнення у процесі виконання можуть бути викликані суб'єктивними та об'єктивними обставинами, які передбачені чинним законодавством. У науці (Є. В. Васьковський) виокремлюють три види (категорії) ускладнень руху процесу: 1) ускладнення, що стосуються суб'єктів процесу (відвід суддів, заінтересованих осіб, неявка сторін тощо); 2) об'єднання кількох позовів в одне провадження; 3) відхилення від нормального руху процесу та звичайної послідовності процесуальних дій (зупинення провадження, виконання рішень, які не набрали законної сили, забезпечення доказів до пред'явлення позову або на самому початку процесу, забезпечення позову до розгляду його обґрунтованості сутнісно).

У ході виконавчого провадження, якому за задумом законодавця властива певна логічна послідовність виконавчих дій від початку (відкриття) виконавчого провадження до завершення (закінчення виконавчого провадження), можуть виникнути певні обставини, які перешкоджають його логічно послідовному розвитку.

Попередній судовий захист під час примусового виконання рішення, на думку О. Б. Верби, виявляється також у вирішенні судом питань, пов'язаних із обставинами, які перешкоджають, ускладнюють або унеможливають виконання рішення. До цієї групи повноважень суду науковиця включає вирішення судом питань про: відстрочку, розстрочку виконання рішення, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення; судове вирішення

питання про звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку; про заміну сторони виконавчого провадження; про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами; роз'яснення судового рішення; зупинення виконання судового рішення [4, с. 140].

В якості підстав виокремлення відхилень у самостійну групу дій, наводять такі: 1) наявність відкритого виконавчого провадження, у межах якого можливе виникнення обставин, що викликають відхилення від звичайного розвитку процесу виконання; 2) виникнення обставин суб'єктивного чи об'єктивного характеру, передбачених законодавством, що обмежують можливість руху виконавчого процесу до наступного його етапу; 3) виникнення зазначених обставин робить можливим недотримання встановленого Законом строку вчинення виконавчих дій. Причому всі наведені підстави повинні враховуватися в сукупності.

Отже, суд у наведених випадках відіграє важливу і відповідальну роль, яка полягає в тому, що сторони можуть захистити свої права, всупереч виникненню обставин, які перешкоджають, ускладнюють чи унеможливають виконання рішення. Виключно суд має повноваження оцінювати докази, подані на підтвердження обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його (виконання) неможливим.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

2. Виконавче провадження : навч. посіб. (у схемах і таблицях) (електронне видання) / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба-Сидор, Н. М. Грабар та ін.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 600 с.

3. Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Верба-Сидор Ольга Богданівна ; Львів. нац. у-т ім. Івана Франка. Львів, 2012. 244 с.

Дзюба А. Є.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ АНОНІМНОСТІ У ПРАВОВІДНОСИНАХ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ І ТКАНИН: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стрімкий прогрес у галузі медицини та фармакології, зокрема удосконалення хірургічних методик та доступність імуносупресивних препаратів посприяли розвитку трансплантації, яку нерідко іменують останньою надією важкохворих пацієнтів. Попри очевидну диверсифікацію в етичних, психологічних, релігійних питаннях, викликаних застосуванням цієї медичної маніпуляції, статистика вказує на те, що трансплантаційна діяльність у більшості країн перманентно зростає [1]. Відтак, постають нові виклики, які дедалі частіше охоплюють не лише медичні аспекти, але й правові. Подолання цих викликів вочевидь можливе у нормативній площині якісного правового забезпечення трансплантації та діяльності, пов'язаної із її застосуванням. Важливо наголосити, що динамічні процеси розвитку відносин в означеній сфері обумовлюють необхідність постійного удосконалення трансплантаційного законодавства у дусі поваги до основних прав людини, зокрема автономії особи у питанні використання персональних даних.

Так, одним із дискусійних залишається аспект анонімності донора та реципієнта, зокрема у випадку трансплантації органів і тканин, вилучених у посмертного донора, та так званої перехресної трансплантації. У відповідності до загальноновизнаних міжнародних та європейських стандартів особистість донора та реципієнта повинні залишатись анонімними. У світлі Керівних принципів трансплантації людських клітин, тканин та органів, розроблених ВООЗ, організація та проведення донорських та трансплантологічних заходів, а також їх клінічні результати повинні бути прозорими та відкритими для перевірки. Водночас забезпечення особистої анонімності та приватності донорів і реципієнтів є критично важливим (Керівний принципи 11) [2]. Такої ж позиції дотримується Європейський Союз, визначаючи загальне правило, за яким розголошення персональних даних реципієнта донору або його родичам і навпаки, не допускається. Втім, у виняткових випадках, визначених

законодавством держав-членів ЄС, означена інформація може бути надана на певних умовах донорам, членам їх сімей та реципієнтам [3].

Принцип анонімності імплементований також в українському трансплантаційному законодавстві [4]. При цьому, «норми чинного закону сформульовані таким чином, що фактично виключають можливість отримання донором чи членами його сім'ї інформації про реципієнта і навпаки (за винятком родинного донорства)» [5, с. 200].

Така позиція законодавця спрямована на захист сімей донорів та реципієнтів від різного роду емоційних хвилювань, зокрема почуття тривоги та провини. Наукові джерела також вказують, що контакт донора та реципієнта може призвести до різного роду зловживань, зокрема маніпуляцій з метою фінансового тиску на реципієнта з боку сім'ї донора [6, с. 2].

Водночас, за даними низки соціологічних досліджень [7; 8] не усі донори та реципієнти бажають залишатися анонімними. До прикладу, реципієнти мають бажання зустрітися із сім'ями посмертних донорів для того, щоб особисто висловити вдячність [9, с. 539]. Родину посмертних донорів, своєю чергою, до зустрічі та контакту із реципієнтом спонукає певне відчуття незавершеності та бажання впевнитися у правильності свого рішення [10, с.7].

Принагідно варто зазначити, що не всі європейські держави підтримують категоричний підхід щодо забезпечення абсолютної анонімності особи донора та реципієнта у сфері відносин трансплантації. У багатьох країнах Європи існує практика контакту родин донора та реципієнта шляхом деперсоналізованого листування. Часто обмін листами здійснюється за сприяння та під контролем центрів трансплантації. Такий досвід поширений зокрема у Бельгії та Швеції. В деяких європейських державах також існує формалізований процес особистих зустрічей сімей донорів і реципієнтів. До прикладу, у Бельгії поширена практика зустрічей віч-на-віч у так звані «дні донорів» [11].

Відтак, питання доцільності абсолютної анонімності у відносинах трансплантації не є однозначним. У 2018 році Національний комітет біоетики Італії визнав ідею можливої зустрічі реципієнта та донора або його сім'ї (у випадку посмертного донорства) доречною, за умови волевиявлення щодо цього обох сторін. За даними комітету, дотримання правил анонімності є важливим на початковому донорському етапі трансплантації з метою недопущення можливих зловживань. Однак, з етичної точки зору, на подальших етапах цієї медичної процедури питання про можливий контакт має вирішуватися відповідно до бажання самих реципієнта та донора або його близьких. Водночас будь-які контакти між родиною донора та реципієнтом повинні відбуватися під контролем компетентних органів держави з метою усунення можливих ризиків [12]. Для впровадження уніфікованих правил

італійський біоетичний комітет пропонує на законодавчому рівні визначити форму надання згоди на розкриття анонімності. Критично важливо, щоб обидві сторони були поінформовані з приводу того, що ідентифікація сторін – це не гарантоване право, а лише можливість, яка є етично виправданою за певних умов.

Варто зазначити, що у відповідності до чинного українського законодавства про захист персональних даних, особа має право самостійно розпоряджатися інформацією, яка є персональними даними. Водночас, закріплений у національному трансплантаційному законодавстві принцип абсолютної анонімності свідчить про відсутність правового механізму реалізації права на правомірну деанонімізацію донора та реципієнта. В умовах сьогодення, коли анонімність донора не є абсолютною цінністю, можна стверджувати, що імперативна норма щодо збереження анонімності всупереч волі зацікавлених сторін є дещо патерналістським підходом.

У цьому питанні вдалим є досвід Великобританії, позаяк закріплена у законі анонімність у сфері трансплантаційних відносин є умовною, тобто може бути «скасована» за взаємною згодою як донора, так і реципієнта після операції. Нещодавні комплексні дослідження щодо відмови від суворої анонімності на прикладі законодавства Великобританії вказують, що принцип умовної анонімності є доволі гнучким та найбільш прийнятним для донорів та реципієнтів у сучасних реаліях [13].

Наведене спонукає до висновку про можливість удосконалення національного трансплантаційного законодавства шляхом відмови від патерналістського підходу абсолютної анонімності та забезпечення правового механізму реалізації права на розкриття відомостей про особу донора та реципієнта, за умови наявності волевиявлення на це обох сторін.

Список використаних джерел:

1. Newsletter Transplant. International figures on donation and transplantation 2021. URL: <http://www.ont.es/publicaciones/Paginas/Publicaciones.aspx>
2. World Health Organization (2010), WHO guiding principles on human cell, tissue and organ transplantation. URL: https://www.who.int/transplantation/Guiding_PrinciplesTransplantation_WHA63.22en.pdf
3. Directive 2010/53/EU of the European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on standards of quality and safety of human organs intended for transplantation. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2010/53/2010-08-06>

4. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 №2427-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 28, ст.232

5. Шпуганич І.І., Дюкарева-Бержаніна К.Ю., Яворська О.С. Анонімність донорства: національне правове регулювання та міжнародний досвід. *Медичні перспективи*. 2020. № 3. С.198-204. <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2020.3.214873>

6. Oliver, E., Moreno, G., & Grinyo, J. M. (2019). Anonymity of organ donors under discussion. *Giornale italiano di nefrologia : organo ufficiale della Societa italiana di nefrologia*, 36(6), 2019-vol6.

7. Dicks, S. G., Northam, H., van Haren, F. M., & Boer, D. P. (2018). An exploration of the relationship between families of deceased organ donors and transplant recipients: A systematic review and qualitative synthesis. *Health psychology open*, 5(1), 2055102918782172. <https://doi.org/10.1177/2055102918782172>

8. Rodrigue, J. R., Ladin, K., Pavlakis, M., & Mandelbrot, D. A. (2011). Disclosing recipient information to potential living donors: preferences of donors and recipients, before and after surgery. *American journal of transplantation : official journal of the American Society of Transplantation and the American Society of Transplant Surgeons*, 11(6), 1270–1278. <https://doi.org/10.1111/j.1600-6143.2011.03580.x>

9. Mamode, N., Lennerling, A., Citterio, F., Massey, E., Van Assche, K., Sterckx, S., Frunza, M., Jung, H., Pascalev, A., Zuidema, W., Johnson, R., Loven, C., Weimar, W., & Dor, F. J. (2013). Anonymity and live-donor transplantation: an ELPAT view. *Transplantation*, 95(4), 536–541. <https://doi.org/10.1097/TP.0b013e31827e31f7>

10. Petrini, C., & Green, R. (2019). Organ donor families should be free to meet their recipients under controlled conditions if both sides wish, Italian National Committee for Bioethics says. Commentary. *Annali dell'Istituto superiore di sanita*, 55(1), 6–9. https://doi.org/10.4415/ANN_19_01_03

11. Wind Tineke, Jansen Nichon, Flodén Anne, Haase-Kromwijk Bernadette, Shaw David, Gardiner Dale. An Inventory of Deceased Donor Family Care and Contact Between Donor Families and Recipients in 15 European Countries. *Transplant International*. Vol. 35. 2022. URL: <https://www.frontierspartnerships.org/articles/10.3389/ti.2021.10188>

12. Italian Committee for Bioethics. Anonymity of organ donors and receivers (requested by the Italian National Transplant Centre). 27 September 2018. URL: <http://bioetica.governo.it/en/works/opinions-responses/anonymity-of-organ-donors-and-receivers-requested-by-the-italian-national-transplant-centre/>

13. Pronk, M. C., Burnapp, L., Reinders, M., & Massey, E. K. (2022). Relinquishing Anonymity in Living Donor Kidney Transplantation: Lessons Learned From the UK Policy for Anonymous Donors. *Transplant international : official journal of the European Society for Organ Transplantation*, 35, 10091. <https://doi.org/10.3389/ti.2022.10091>

Долинська М. С.,
завідувач кафедри
господарсько-правових дисциплін Інституту права,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ СПАДКОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НОТАРІУСАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна в Україні вплинула на все суспільство, яке згуртувалося для боротьби з ворогом.

Має рацію О. Кухарев, стверджуючи, що війна та тимчасова окупація окремих територій України ворогом суттєво впливають на здійснення особами своїх прав у сфері спадкування [1].

Щоб не допустити несанкціонованих дій з інформацією реєстрів з боку країни-агресора та пов'язаних з нею осіб, робота більшості державних реєстрів була зупинена, однак Спадковий реєстр продовжував функціонувати, хоча не завжди та не всюди.

28 лютого 2022 року була прийнята постанова Кабінету Міністрів України за № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [2], яка в певній мірі регулювала діяльності нотаріальних органів держави.

Ми погоджуємося з науковцями, що у вищевказаній постанові Кабміну не було встановлено окремих правил щодо оформлення спадкових прав громадян.

Однак вже 06 березня 2022 р., Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» [3] було запроваджено зміни до вищевказаної постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164, які, серед іншого, стосувалися питань оформлення спадкових прав громадян.

Зокрема, доповнено попередню постанову Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. новим пунктом третім та встановлено, що на час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється [3].

Ми погоджуємося з науковцями, оскільки вищевказана постанова Кабінету Міністрів України була прийнята лише 6 березня 2022 року, тому виникають питання щодо застосування строку на прийняття спадщини. На думку О. Кухарева, воно застосовується лише до спадщини, яка відкрилася з 06 березня 2022 року, а у період з початку військової агресії та до набрання чинності аналізованої норми застосовуються строки для прийняття спадщини та відмови від її прийняття, передбачені у ЦК України [1].

Варто зауважити, що Наказом Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 р. № 1118/5 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» [4] затверджено істотні зміни щодо порядку оформлення спадкових прав громадян та видачі свідоцтв про право на спадщину. У тому числі змінено та доповнено норми Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України щодо вчинення окремих видів нотаріальних дій в умовах воєнного стану. Зокрема, встановлено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану:

1. спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини;

2. за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу.

У випадку, якщо за результатами перевірки відомостей Спадкового реєстру встановлено наявність раніше заведеної спадкової справи, яка була заведена без використання Спадкового реєстру, то спадкова справа передається до нотаріуса, яким раніше заведено спадкову справу, в порядку, передбаченому підпунктом 2.7 пункту 2 глави 10 розділу другого Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Якщо під час перевірки нотаріусом наявність такої справи не встановлено, тоді він здійснює реєстрацію спадкової справи в Спадковому реєстрі.

Заведена нотаріусом спадкова справа підлягає обов'язковій реєстрації у книзі обліку і реєстрації спадкових справ, Алфавітній книзі обліку спадкових справ та у Спадковому реєстрі.

У нормативному акті (Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України) також наголошено про заборону видачі свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеній без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі [5, с. 630].

Зауважуємо, що Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 719 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану» [6] було також внесено значущі зміни щодо правил спадкування шляхом редагування пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України за № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану»).

Відповідно до цих змін, перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. А свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини [6].

Варто пригадати, що спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою.

Згідно з вимогами статті 1221 ЦК України, місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. У випадку, якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна. У частині третій вищевказаної статті законодавець вказує, що в особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом [7].

У даному випадку слід використовувати норми статті 11¹ Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [8], яка зазнала певних змін (доповнень) відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України [9]. Зокрема, встановлено, що в умовах воєнного стану рішенням Кабінету Міністрів України положення цієї статті можуть бути поширені на тимчасово окуповані території.

Тобто, якщо останнім місцем проживання такого спадкодавця є тимчасово окупована територія, місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні спадкового майна, або вимоги кредиторів. У випадку, якщо місце проживання спадкодавця невідоме, а нерухоме майно або основна його частина, у разі відсутності нерухомого майна – основна частина рухомого майна знаходиться на території, передбаченій частиною першою цієї статті, місцем відкриття спадщини є місце

подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні спадкового майна, або вимоги кредиторів [8].

На нашу думку у деяких спадкоємців виникнуть проблеми пов'язані зі встановлення факту смерті осіб, які пропали безвісті на окупованих територіях.

При зверненні спадкоємця у зв'язку з відкриттям спадщини, керуючись нормами пункту 1.2 глави 10 розділу другого Порядку вчинення нотаріальних дій, нотаріус з'ясовує відомості стосовно факту смерті спадкодавця, часу і місця відкриття спадщини, кола спадкоємців, наявності заповіту, наявності спадкового майна, його складу та місцезнаходження, необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.

Спадкування в Україні здійснюється за законом лише тоді, коли спадкодавець не склав заповіт або коли його заповіт є юридично не дійсним. Тільки у разі відсутності заповіту, визнання його недійсним або у разі відмови від спадщини спадкоємця за заповітом право на спадкування одержують спадкоємці за законом.

Оскільки видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена [10, с. 548], пропонуємо спадкоємцям померлих під час війни громадян подати хоча би письмову заяву до нотаріуса про прийняття спадщини.

Список використаних джерел:

1. Кухарев Олександр. Проблеми здійснення спадкових прав в умовах воєнного стану. 7 жовтня 2022 р. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/251193-problemi-zdiysnennya-spadkovikh-prav-v-umovakh-voyennogo-stanu>
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>.
3. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#n2>
4. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату»: Наказ Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 р. № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#n38>.
5. Долинська М. С. Проблеми нотаріального процесу. Львів: ЛьвДУВС. 2022. 744 с.
6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану: постанова Кабінету

Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 719. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-%D0%BF#Text>.

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

8. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

9. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2138-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2138-20#n27>

10. Долинська М.С. Нотаріальний процес. Львів: ЛьвДУВС. 2019. 652 с.

Дутко А. О.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЯК ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА

Конституція України гарантує кожному право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1]. При цьому особа може використати юрисдикційні форми захисту права або звернутися до альтернативних способів вирішення спорів (далі – АВС).

В Україні форми АВС існують у різних варіантах. Можна виділити такі: процедуру медіації, третейський суд, комерційний арбітраж, примирні процедури, комісії по трудових спорах, посередництво, претензійний порядок, досудове врегулювання спорів. Однак тільки третейський суд, комерційний арбітраж, медіація в Україні мають ретельну правову регламентацію.

Можливість використання способів АВС у співвідношенні з державним судочинством та іншими юрисдикційними формами, тобто порядок застосування АВС може бути різним: *позасудовим, досудовим та присудовим*. Досудовий порядок проявляється в застосуванні АВС як дотримання

обов'язкової умови для звернення до державних юрисдикційних органів, наприклад, ст. 16 ЦПК [2] передбачає, що сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом, або обов'язкове застосування процедури медіації перед зверненням до суду за кордоном.

Присудовий порядок застосовують після звернення до державного суду та порушення провадження по справі, але до ухвалення рішення, наприклад, врегулювання спору за участю судді, яке передбачене статтями 201-205 ЦПК, або можна згадати присудову медіацію, яка запроваджена в багатьох країнах Європи [3]. Комбіновані способи АВС – це позасудові способи врегулювання спору.

Перевагами АВС є добровільність застосування, можливість вибору нейтральних осіб для участі у врегулюванні спору, гнучкість, відсутність жорстких процесуальних правил, швидкість, економічність, конфіденційність і ін.

АВС загалом класифікують в залежності від наступних факторів:

а) специфічних особливостей участі в них третьої особи (посередника, наприклад): на процедури, що зумовлюють фактичну необхідність забезпечення інтересів осіб, що займають протилежні позиції (переговори) і інші процедури альтернативного вирішення спорів. У першому випадку посередник здійснює дії, хоча і в інтересах свого довірителя, але які мають на меті примирення сторін і в цьому плані взаємоприйнятні;

б) ступеня імперативності ухваленого рішення: на обов'язкові (арбітраж) і необов'язкові (переговори, медіація);

в) характеру здійснюваної процедури: на змагальні (арбітраж – рішення ухвалюється третьою особою, і виконання такого рішення забезпечено через примусову силу держави) і консенсуальні (медіація) – для проведення консенсуальних процедур і прийняття рішення важлива згода обох сторін;

г) обов'язковість їх застосування: на добровільні та примусові (в останньому випадку використання способів АВС здійснюється в силу закону або вказівки суду чи іншого органу);

д) за складністю: на прості (коли використовується тільки одна процедура альтернативного вирішення спорів) і комбіновані (коли поєднуються елементи двох або більше відповідних процедур);

е) за сферою правового регулювання: *приватні і публічні*. Приватні способи АВС відрізняються більшим ступенем диспозитивності, меншим формалізмом та мінімальним втручанням з боку держави. Щодо публічних способів АВС, то вони характеризуються меншим ступенем процесуальної гнучкості й більш чітким законодавчим регулюванням [3]. Публічні процедури

зазвичай застосовуються в судах до початку судового розгляду. До приватних відносять переговори, посередництво й арбітраж, до публічних належать досудова нарада, досудове посередництво, спрощений суд присяжних та ін.

У наукових джерелах АВС доволі часто називають саморегульованими інститутами громадянського суспільства. Як зазначається в зарубіжній літературі, саморегулювання у даному випадку характеризується такими основними факторами, які притаманні АВС:

- 1) приватний (недержавний) характер;
- 2) договірний характер правовідносин у сфері АВС (застосування на основі добровільного спільного вибору);
- 3) самостійне, за загальним правилом, обрання осіб, які сприяють вирішенню спору (третейських суддів, арбітрів, посередників, медіаторів та ін.);
- 4) майже необмежена процедурна диспозитивність – сторони є «господарями» процесу (самостійне визначення сторонами процедурних правил обраного способу АВС в рамках загальних і спеціальних принципів АВС, імперативів, встановлених законодавством та загальнодозволеної спрямованості регулювання відносин у сфері АВС);
- 5) акти застосування способів АВС (рішення, угода про врегулювання спору і т. д.) поширюють свою дію (тобто обов'язкові) тільки на сторони, за винятком випадків, встановлених законом.

Застосування методів АВС ефективно в наступних випадках:

- 1) під загрозою розірвання знаходяться ділові відносини сторін, для встановлення і розвитку яких були проведені великі витрати; АВС в таких випадках є найкращим, оскільки носить менш конфронтаційний характер, ніж судовий розгляд, і дозволяє уникнути загострення відносин;
- 2) необхідне швидке і економне вирішення спору; застосування АВС зазвичай вимагає менших витрат і здійснюється в коротші терміни;
- 3) сторони прагнуть до конфіденційності;
- 4) спір стосується не стільки права, скільки технічних питань; за кордоном переважна більшість таких спорів передається на розгляд відповідних фахівців.

Водночас можна навести багато причин, які здебільшого перебувають у площині психології та ідеології, що не дозволяє сторонам спору або взагалі розпочати переговори, або дійти шляхом переговорів до взаємоприйняттого вирішення спору. Тому і виникла потреба у третій стороні спору, а роль та повноваження цієї сторони визначаються вже самими сторонами.

АВС є позитивним явищем, яке дозволяє не тільки формально вирішити спір у судовому органі, але і врегулювати конфлікт загалом між сторонами, більш повно задовольнити їхні потреби. Крім того, незважаючи на їх розвиток

як альтернативи державному суду, під час розгляду спору судом тепер також часто використовуються технології АВС, що дозволяє зробити судовий розгляд більш ефективним. Однак, незважаючи на увесь позитив застосування АВС, у вітчизняному правовому полі існує величезна прогалина у регулюванні та правовій визначеності застосування таких способів, що значно гальмує їхній розвиток і популяризацію.

АВС, представляючи у своєму різноманітті цілу систему прийомів, засобів, методів приватного врегулювання відносин між сторонами, повинні служити цілям правосуддя, забезпеченню процесуальних гарантій захисту прав та інтересів сторін і підвищенню ефективності вирішення складних правових ситуацій в суді. Актуальним завданням сучасної системи правосуддя є ефективне і швидке вирішення конфліктів. Розвиток і застосування різноманітних альтернативних способів урегулювання спорів сприятиме вирішенню цього завдання.

Право на справедливий суд є одним із основних прав демократичного суспільства. Однак це право не може розглядатися як гарантія державним судам виключної юрисдикції на вирішення спорів. Адже результатом тоді стає перевантаженість судів, збільшення часу на вирішення спорів та надмірні судові витрати. Однак це не применшує ролі та значимості правосуддя. Тому у громадянському суспільстві слід звернути увагу на вирішення спорів на найнижчому інституційному рівні – на альтернативне вирішення спорів, що забезпечуватиме швидке знаходження такого рішення, яке буде взаємоприйнятне обома сторонами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 01 листопада 2022 року).
3. Міжнародне приватне право: підручник. URL: https://pidru4niki.com/1513061656836/pravo/alternativne_virishennya_sporiv (дата звернення 01 листопада 2022 року).

Жаровська І. М.,
професор кафедри
теорії права і конституціоналізму,
доктор юридичних наук, професор
(Національний університет
«Львівська політехніка»)

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТИТУТ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Людина від самого створення була об'єктом насильства і живе в умовах насильства. Збройні конфлікти можуть мати форму повстання, громадянської війни, холодної війни, внутрішніх заворушень тощо. Більшість країн світу так чи інакше стикалися з тією чи іншою формою збройного конфлікту, залежно від обставин. Збройні конфлікти в більшості випадків відбуваються внаслідок кількох показників, таких як бідність, соціальна нерівність, погане управління, нестабільність держави з її жахливими наслідками для всієї системи нації, а також для народу [1].

В цьому контексті найгіршим рівнем конфлікту є війна, що стає серйозною загрозою глобальному миру та безпеці, оскільки становить найбільший внесок у гуманітарні кризи у вигляді збільшення людських жертв, внутрішньо переміщених осіб, біженців, відсутності продовольчої безпеки та поширення різних захворювань.

Війна екзистенційно заперечує реальну можливість вільної реалізації права на життя і загалом в сучасному суспільстві є одним з найжахливіших ситуацій, що може статися в історії людства. Цивілізовані народи в сучасній реальності намагалися розробити низку міжнародних гуманітарних норм, що стосуються правил та методів ведення військових дій та захисту цивільного населення під час війни. Укорінений у звичаєвому праві, часто дуже давньому, з кінця дев'ятнадцятого століття воно стало однією з найбільш інтенсивно кодифікованих областей міжнародного права [2].

Правове регулювання засобів та методів ведення війни системно відбувалося після Другої світової війни, що спричинило появу окремої галузі міжнародного права – міжнародного гуманітарного права. Воно є специфічною галуззю міжнародного права, оскільки його норми діють у період збройного конфлікту. На початок ХХІ століття можна говорити про сформованість основної системи міжнародного гуманітарного права. Група норм, що сформувалася під назвою «право Женеви» визначає гуманний підхід щодо захисту людини під час військових дій, у тому числі комбатантів,

некомбатантів, військовополонених, жертв збройного конфлікту, в свою чергу «право Гааги» встановлює легітимність методів та засобів ведення військових дій.

Проте військові дії на території України, що спричинені анексією недружнього сусіда 24 лютого 2022 року вказують на юридичну декларативність багатьох норм цієї галузі міжнародного права, більше того демонструють часто слабкість, заполітизованість низки міжнародних та регіональних інституцій та організацій, зокрема ООН, МКЧХ і навіть НАТО.

Тому перманентну роль повинно взяти, і схвально те, що реально бере, громадянське суспільство межах цієї доповіді зупинимось тільки на одному з таких аспектів- соціальне підприємництва, як інституту забезпечення економічного потенціалу суб'єктів приватного права у воєнний та поствоєнний період.

Сучасне правове регулювання вказує на необхідність імплементації позитивних світових стандартів у сфері забезпечення прав та свобод громадян. Євроінтеграційний курс України визначає субстанційну потребу радикального підвищення рівня соціального забезпечення громадян, подолання проблеми зубожіння народу, відповідність європейському рівню доходів та забезпеченості громадян. Різка розбіжність між доходами громадян зумовлює необхідність акцентувати увагу на підвищенні рівня життя соціально-потребуючих груп суспільства.

Іноземні науковці спираються на наступний понятійно-категоріальний апарат. Соціальне підприємництво визначається як спільне створення цінності в соціальному та екологічному аспектах, окрім простої максимізації прибутку [3], що дозволяє вирішити деякі ключові проблеми, серед іншого, бідність, безробіття, гендерну нерівність, соціальне відчуження та захист навколишнього середовища [4].

Інститут соціального підприємництва в умовах перехідних економік та трансформаційних пандемічних та військових криз має потенціал виконання соціальної функції держави, забезпечення соціальних прав та свобод населення, економічного розвитку країни та виконання міжнародних глобальних цілей сталого розвитку

В період війни цей інститут наділений потенціалом розвитку соціально-економічної реальності і проявляється у креативності українського менеджменту, зокрема для прикладі вкажемо наступне: ферма з виробництва аквакультури (креветка) почала вирощувати овочі для зміцнення продовольчої безпеки громади та армії; компанія з комерційного виробництва меблів сфокусувалася на виробництві однарусних та двоярусних ліжок для тероборони, армії, центрів для вимушених переселенців; фабрика з

виробництва садових меблів тепер постачає бронезилети та протитанкові їжаки; вагонобудівні заводи виготовляють їжаків із залізничних рейок; підприємство, що спеціалізувалося на виготовленні форм для тротуарної плитки та інших виробів із металу, перепрофілювало лінію виробництва на протитанкових їжаків, плит для бронезилетів, тактичних інструментів для знешкодження вибухонебезпечних предметів тощо; швейна фабрика змінила асортимент на розвантажувальні жилети та термобілизну.

Отож, значення соціального партнерства є суттєвим на трьох рівнях суспільних відносин: для соціально незахищених верств населення; для держави як засобу виконання її соціальної функції; для сучасного глобалізованого суспільства та затребуване як у військовий час так і в поствоєнний період відбудови економіки.

Список використаних джерел:

1. Uwakwe F. Expanding the frontiers of legal protection of refugees and internally displaced persons in Nigeria *Unizik Law Journal*. 2017. URL: <https://ezenwaohaetorc.org/journals/index.php/ULJ/article/view/1198>

2. Solis G. D, *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. 3rd edn, Cambridge: Cambridge University Press, 2021. ISBN: 97811008831635 (Hardback), 743 pp.

3. Del Gesso C. An entrepreneurial identity for social Enterprise across the institutional approaches: From mission to accountability toward sustainable societal development *International Journal of Business and Management*, 2020. Vol. 15 (1) P. 16-35.

4. Šimundža A., Knez-Riedl J., Čančer V. The influence of social entrepreneurship on the increase of social inclusion in Bosnia and Herzegovina *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, 2016. Vol. 9 (1) P. 208-230.

Заяць О. С.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ РЕЧІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки [1]. Питання дослідження поняття та правового режиму різних видів речей в Україні в умовах оновлення цивільного законодавства України та намірів рекодифікації, зважаючи на їх особливу вагу, набувають особливої актуальності.

У літературі зауважують, що, на спільну думку законодавця, теоретиків та практиків, речі є одними з основних об'єктів у цивільному праві. До наших днів відомим є твердження римського правника Гая «*Omne autem jus, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones*». Відповідно до цього насамперед викладається *jus quod ad personas pertinet* (перша книга), де ми знаходимо положення про вільних і рабів, про вільнонароджених і вільновідпущених і т. д. Потім слідує *jus quod ad res pertinet* (друга і третя книга), де йдеться про різні види речей, про договори речового обороту, про успадкування та зобов'язання. Нарешті – *jus quod ad actiones pertinet* (четверта книга), де міститься вчення про різні історичні форми процесу (*legis actiones, formulae*), про позови, ексцепції, інтердикти і т.д. [2].

У сучасних євроінтеграційних умовах цілком очікуваним є істотне підвищення теоретичного інтересу до речей, їх видів, порядку набуття, реалізації, припинення права власності на них тощо. При цьому, як зазначають у наукових джерелах, перспективи подальших досліджень права власності та поняття «майно» у практиці Європейського суду з прав людини, що можуть бути імплементовані у вітчизняну правову систему, полягають у виробленні теоретико-правової основи та аргументації відповідних законодавчих змін із метою вдосконалення механізму правового регулювання речових відносин в Україні [3, с. 53].

У Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), на відміну від Цивільного кодексу 1963 р., введена самостійна глава «Речі. Майно», в якій вперше законодавчо сформульовані поняття «речі» та «майно» і здійснено класифікацію цих об'єктів. Якщо в Цивільному кодексі 1963 року закріплювався поділ речей на складові частини речі, на головну річ і її

приналежності, на плоди і доходи, на ділимі і неділимі, то у ЦК України класифікаційний поділ речей і майна зроблений значно ширше з урахуванням досягнень юридичної науки та практики [4, с. 127].

Зокрема, найбільш поширеним є поділ речей на рухомі та нерухомі. Відповідно до ст. 180-181 ЦК України: до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення; режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації; рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі; тварини є особливим об'єктом цивільних прав – на них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом [1].

І. В. Спасибо-Фатєєва слушно зауважила, що, так чи інакше, визначальним для віднесення речі до нерухомих, визнано їх зв'язок з землею. У цілому землі властиві такі характеристики, як: природність цього об'єкта; її незамінність для людини; територіальна обмеженість як у цілому землі, так і розмірів земельних ділянок як об'єктів права власності окремих осіб; особливості, викликані її місцем розташування. Останнє обумовлює необхідність установаження додаткових благ або відповідно обмежень у виді земельних сервітутів; фундаментальність (оскільки цей об'єкт неможливо втратити, зламати, украсти) [5].

Позаяк, станом на сьогодні існують чимало проблемних питань, пов'язаних як із набуттям, функціонуванням, так і з припиненням права власності на окремі види речей. Наприклад, варто погодитися з Р. А. Майдаником, що, з огляду на досвід європейських країн і тенденцію до широкого розуміння речі, заслуговує уваги ідея впровадження в ЦК України положень щодо визнання обмеженого речового права забудови нерухомим майном або прирівненим до нього, що тягне за собою застосування положень законодавства, які стосуються регулювання обороту нерухомості і внесення запису до державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень [6, с. 76]. Власне, імплементація подібного підходу сприяла б ефективному захисту майнових прав та інтересів інвесторів у будівництво, розширенню переліку можливих способів їх захисту та зменшенню протиправних дій у цій галузі економіки.

Врешті, ЦК України не містить визначення майнових прав, ототожнюючи їх у ст. 190 ЦК України з неспоживчою річчю і вказуючи, що речові права є майновими [7, с. 190]. При цьому, у літературі вказують, що право на забудову слід розглядати як законодавчо забезпечену можливість і здатність особи

здійснювати всі види містобудівної діяльності на земельній ділянці, відведеній чи придбаній для таких цілей [8, с. 405].

Подібно, цікавою є також ідея так званої «цифрової речі» [6, с. 74], адже у сучасних умовах широкого поширення в Україні та світі набув обіг криптовалюти, який так чи інакше потребує адекватного та сучасного регулювання.

Отже, вищенаведене лише доводить актуальність подальшого дослідження та вивчення проблем, пов'язаних із поняттям речей за цивільним законодавством України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Юриспруденція. URL: <https://pravoved.in.ua/section-library/160-rome-right/1477-gl-035.html>.
3. Юркевич Ю.М. Зміст права власності та автономне значення поняття «майно» у практиці Європейського суду з прав людини. *Приватне та публічне право*. 2019. № 2. С. 50-54.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К. : Істина. 928 с.
5. Спасибо-Фатєєва І.В. Нерухоме майно як об'єкт цивільних прав. *Нотаріат для вас*. 2006. №7–8 (82–83). С. 9–14.
6. Майданик Р.А. Переосмислення загальної частини речового права в умовах європеїзації та рекодифікації. На шляху до європейського приватного права: збірник матеріалів XI Міжнародного цивілістичного форуму. Київ: Київський регіональний центр НАПрН України 2021. 180 с. С. 71-77.
7. Рим Т.Я. Правове регулювання інвестиційних відносин у сфері будівництва: цивільно-правовий аспект: дис... д-ра юрид. наук. 12.00.03. Львів. 2021. 422 с.
8. Ільків О.В. Проблеми регулювання речових прав в цивільному законодавстві України: дис... д-ра юрид. наук. 12.00.03. Львів. 2021. 448 с.

Ільків Н. В.,
доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану у зв'язку з неможливістю використання через бойові дії значної частини земель та визнанням на державному рівні як важливого завдання забезпечення продовольчої безпеки держави через підтримку валового сільськогосподарського виробництва, створюються нормативно-правові умови для запровадження спрощених правових механізмів землекористування. Від рівня врегулювання земельних відносин безпосередньо залежить безпека не лише земельної та аграрної сфер, але й усієї держави в цілому [1]. Держава зобов'язана подбати про запровадження таких механізмів, які б дали можливість залучити до посівної компанії якнайбільшу кількість земельних ресурсів з тим, щоб не допустити продовольчої кризи.

Сучасне регулювання земельних відносин відбувається з урахуванням спеціально законодавчо встановлених особливостей. Вони знайшли відображення у низці нормативно-правових актів, зокрема законах України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 р. № 2145-IX (далі – Закон № 2145-IX) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» від 12 травня 2022 р. № 2247-IX (далі – Закон № 2247-IX).

На основі аналізу їх норм та практики, що уже склалась, можна стверджувати, що основним заходом спрощення сільськогосподарського землекористування стало запровадження автоматичного поновлення договорів оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію, земельного сервітуту щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності (державної, комунальної власності, невитребуваних, нерозподілених земельних ділянок, а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності і були передані в оренду органами місцевого самоврядування; приватної власності), строк користування земельними ділянками щодо яких закінчився після введення воєнного стану, на один рік без волевиявлення сторін і без

внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Однак з реалізацією цього положення пов'язано ряд проблемних моментів, зокрема щодо: його вибіркового застосування (лише щодо чітко визначених видів договорів), можливості застосування положень Закону № 2145-IX про автоматичне поновлення договорів, строк дії яких закінчився між датою введення воєнного стану (24 лютого 2022 року) та датою набрання чинності Законом (7 квітня 2022 р.).

Враховуючи правило, встановлене у ст. 58 Конституції України («закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи»), та у п. 2 ст. 5 ЦК України, відповідно до якого акт цивільного законодавства не має зворотної дії у часі, крім випадків, коли він пом'якшує або скасовує цивільну відповідальність особи, позицію щодо тлумачення змісту цієї статті і Конституційним Судом України (див.: Рішення КСУ у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 09.02.1999 р. № 1-рп/99 справа № 1-7/99), слід зробити висновок, що не втрачають свою чинність і продовжують діяти ще протягом одного року договори, строк дії яких мав би бути припинений після 7 квітня. Якщо договір припинив свою дію до 7 квітня 2022 року, то вважається, що такі договірні відносини припинилися, і на нього положення Закону № 2145-IX щодо автоматичного поновлення не поширюються.

Однак з позиції Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо автоматичності поновлення договорів, яке не передбачає жодних дій сторін, а підтверджується двома обставинами: закінченням дії таких договорів після дати введення воєнного стану (24 лютого 2022 р.), та в силу буквального тлумачення пункту 27 Перехідних положень ЗК України [2] слідує, що з набуттям чинності Закону № 2145-IX договори оренди землі, строк дії яких закінчився у період між 24.02.2022 та 07.04.2022 року вважаються поновленими на один рік.

Ще одним проблемним у застосуванні положення про автоматичне поновлення договірних відносин стало питання правової долі договорів оренди земельної ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, дія яких закінчилась після 7 квітня 2022 року, але рішення про укладення нових договорів оренди щодо цих ділянок було ухвалено до 24 лютого 2022 року. При цьому найбільше суперечок виникає щодо розміру орендної плати, відмінного від того що передбачений Законом № 2145-IX, тобто «не може перевищувати 8 відсотків нормативної грошової оцінки земельної ділянки, що

визначається від середньої нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області». Виходячи зі змісту Закону, ці договори слід віднести до таких, які підлягають автоматичному поновленню на 1 рік, з дотриманням умов, зазначених у Законі № 2145-ІХ.

Наступним важливим механізмом стало запровадження можливості з 7 квітня 2022 року для укладення договорів оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності (крім тих, що перебувають у постійному користуванні осіб, які не належать до державних, комунальних підприємств, установ, організацій), а також земельних ділянок, що залишилися у колективній власності колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, нерозподілених та невитребуваних земельних ділянок і земельних часток (паїв) спрощеного порядку передачі в оренду земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва на строк до одного року з урахуванням умов щодо розміру орендної плати (не може перевищувати 8 відсотків нормативної грошової оцінки земельної ділянки, що визначається від середньої нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області); обмеження ряду прав орендаря земельної ділянки (зокрема він не має права на компенсацію власних витрат на поліпшення земельної ділянки; поновлення договору оренди землі, укладення договору оренди землі на новий строк з використанням переважного права орендаря; передачу земельної ділянки в суборенду; встановлення земельного сервітуту; зміну угідь земельної ділянки; будівництво на земельній ділянці об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд); закладення на земельній ділянці багаторічних насаджень; переважне право на купівлю орендованої земельної ділянки у разі її продажу; відчуження, передачу в заставу (іпотеку) права користування земельною ділянкою; поділ земельної ділянки, об'єднання її з іншою земельною ділянкою; використання для власних потреб наявних на земельній ділянці загальнопоширених корисних копалин, торфу, лісу, водних об'єктів, а також інших корисних властивостей землі; зміну цільового призначення земельної ділянки); укладення договору оренди земельної ділянки лише в електронній формі, та засвідчується кваліфікованими електронними підписами орендаря і орендодавця; здійснення передачі в оренду земельної ділянки без проведення земельних торгів; спрощений порядок формування земельної ділянки; державній реєстрації підлягає договір оренди землі, а також зміни до нього, договір про розірвання такого договору оренди.

Вперше в історії правового регулювання земельних відносин в Україні законодавчо запроваджено спрощений порядок передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва земельних ділянок

сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності їх постійними користувачами та емфітевтами. Така можливість передачі в оренду орендарями, суборендарями земельних ділянок сільськогосподарського призначення усіх форм власності передбачена на строк до одного року належного їм права оренди, суборенди іншій особі для використання земельної ділянки за цільовим призначенням (без згоди власника земельної ділянки на підставі письмового договору про передачу права землекористування між землекористувачем та особою, якій передається право користування земельною ділянкою, що укладається в електронній формі).

Такі «полегшення» встановлені для того, щоб користувачі земельних ділянок, які з тих чи тих причин не мають змоги зараз використовувати належну їм земельну ділянку, передали таку можливість тим суб'єктам, які мають усі необхідні ресурси для цього. Це слід вважати також механізмом, спрямованим на залучення максимальної площі земель сільськогосподарського призначення до посівної кампанії.

Однак якщо Закон № 2145-ІХ спрямований на врегулювання відносин щодо використання земель сільськогосподарського призначення, в основному, для ведення товарного виробництва, то метою Закону № 2247-ІХ стало встановлення спеціальних правил щодо володіння, користування та розпоряджання землями інших категорій для забезпечення нагальних та невідкладних потреб у земельних ділянках суб'єктів, які мають вагоме значення для національної економіки, аграрного сектору та громадян України в умовах воєнного стану.

При цьому слід зауважити, що навіть в складних умовах воєнного стану провідним принципом землевикористання є пріоритет публічних екологічних інтересів. Зокрема, попри законодавчий дозвіл на встановлення, зміну цільового призначення земельної ділянки для визначених цілей у пп.а-в пп. 4 п. 27 Р.Х ЗК України, а також для нового будівництва, реконструкції будівель для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури (крім об'єктів дорожнього сервісу), місць тимчасового зберігання відходів від руйнувань, зумовлених бойовими діями, терористичними актами, диверсіями або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків, недотримання правил співвідношення між видом цільового призначення земельної ділянки та видом функціонального призначення території, визначеним відповідною містобудівною документацією, закріплена вимога про дотримання умови щодо такого розміщення на земельній ділянці відповідних об'єктів, яке не призведе до порушення обмежень у використанні земель (у тому числі у сфері забудови), вимог нормативно-правових актів,

будівельних норм та інших нормативних документів, обов'язковість застосування яких встановлена законодавством.

Важливо, щоб механізми спрощення не тільки відповідали умовам і потребам воєнного стану, але і не суперечили принципам державної земельної політики України.

Список використаних джерел:

1. Муравська Н. Державне регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. URL:

https://uz.ligazakon.net/?utm_source=ips_ligazakon_net&utm_medium=menu_burger&_ga=2.35049634.247643999.1653292151-2108357987.1

2. Закон про продовольчу безпеку в умовах воєнного стану: роз'яснення щодо застосування. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zakon-pro-prodovolchu-bezpeku-v-umovakh-voennogo-stanu-rozlyasnennya-shchodo-zastosuvannya>

Ковний Ю. Є.,

адвокат,

кандидат економічних наук

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ОСВІТНІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Євроінтеграційні прагнення України мають трансформувати сучасну правову систему. В певних галузях суспільного життя Україна має суттєві правові прогалини, або колізії з позитивною європейською чи міжнародною практикою. Серед них питання правової політики у сфері національних меншин, а також проблеми трансформації освітньої сфери з метою подолання дискримінаційних проявів та порушень принципів демократичності, рівності та верховенства прав.

Права людини є беззаперечною перманентною правовою цінністю. Домінуючої ролі у концепції прав людини для розвитку сучасного суспільства відіграють загальнолюдські ліберальні цінності та приватного права, як неодмінного атрибуту такого суспільства. При цьому, сучасні тенденції до подальшого розширення «меж» прав і свобод людини за рахунок інтересів держави або за рахунок інших соціальних груп не мають під собою жодних підстав [1].

Питання національних меншин у процесі європейського будівництва є одним із найважливіших аспектів, які європейські країни мають

вирішити. Європейське законодавство та практика пропагують ідею спільного життя в сенсі соціальної цінності, яка полягає у прийнятті іншості, хорошому розумінні різних етнічних груп в межах однієї місцевої громади та відкритості до спілкування та співпраці. Європейська освіта має бути спрямована не лише на пізнання менших спільнот, а й на розуміння механізмів управління та розвитку партнерських відносин між меншиною та більшістю [2].

Особливість статусу та суспільної ролі національної меншини в європейському просторі проявляється в тому, що концептуально менші групи, що мають «етнічні, релігійні або мовні характеристики, відмінні від іншого населення покликані виявляти почуття солідарності, спрямоване на збереження їхньої культури, традиції, релігії чи мови та діють і існують сьогодні в постдержавних рамках. Іншими словами, держава втрачає першість як єдиної одиниці аналізу для захисту меншин [3]. Ще простіше кажучи, кожна група є групою меншини на рівні ЄС.

Питання правового статусу національних меншин знаходиться в процесі європейського будівництва. Вивчення та дослідження меншин з метою передання знання та досвіду молоді завдяки освіті стали важливою опорою європейським цінностям на основі побудови міжкультурного суспільства. Відомо, що європейське законодавство і практика пропагують ідею спільного життя в сенсі соціальної цінності, що полягає в прийнятті іншості, правильному розумінні своєї ідентичності. Важливо досягти, щоб різні етнічні групи в межах одних і тих самих місцевих громад були відкриті до спілкування та співпраці.

Європейська освіта не повинна бути спрямована виключно на знання репрезентативних елементів національних меншин, а й розуміти їх механізми управління та розвитку, створення партнерських відносин між меншістю та більшістю. Складність освіти щодо національних меншин є обумовлена необхідністю використання кількох підходів на різних рівнях з різною глибиною аналізу, що вимагає міждисциплінарності концептуально-методологічного аналізу. Таким чином діахронічний аналіз демографічних реалій поєднується з аналізом щодо законодавчої, адміністративно-політичної, культурно-освітньої, соціально-економічної, лінгвістичної проблеми забезпечує фільтрацію європейськими цінностями, дає можливість виокремити позитивні правові стандарти.

Коронавірусна криза, війна в Україні, соціально-економічні проблеми зумовлюють також неоднозначність європейського права. Воно так само, як і більшість соціальних явищ не має сталої елементності, воно розвивається. Європейські стандарти також переосмислюються та трансформуються. Нині Європа перебуває на роздоріжжі. Старі форми суспільно-політичного і

економічного життя переосмислюються, а у відносинах між людьми та спільнотами відбувається нова організація. Це впливає також на освітню сферу.

Список використаних джерел:

1. Kharytonov E. Human rights as the basic value of the concept of private law in modern Europe *Universidad de la Amazonia*, 2019. Vol. 8. Issue 20. P. 477-485.
2. Cucerescu V., Banus E., Gheorghe I., Barbulescu, Horga I. (coord.), National Minorities: Levels of Educational Analysis *Ghidul Uniunii Europene în școală între educația formală și neformală, Chișinău, 2014*. P. 52-71
3. Bieber F., Bieber R. *Negotiating Unity and Diversity in the European Union*, Palgrave, 2021.

Кондратюк В. В.,

адвокат, аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДОГОВІРНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ОТРИМАННІ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ

Кредитування було є і залишається однією із найбільш затребуваних серед населення банківських послуг. Згідно зі статистичними даними, із загальної кількості наданих кредитів станом на 01.10.2022 у розмірі 1094485 млн. грн, частка кредитів, наданих населенню (домогосподарствам), становить 230848 млн. грн [1]. Звіт про фінансову стабільність НБУ за грудень 2021 містить в собі узагальнений аналіз стану роздрібного кредитування в Україні. НБУ підсумовує, що роздрібне кредитування вкрай активне, адже відновилися докризові темпи зростання споживчого кредитування, а іпотечне – зростає майже на 60% у річному вимірі [2, с. 4]. Згідно з даними НБУ у 2020 році до регулятора надійшло 49 454 звернення споживачів фінансових послуг щодо порушення їх прав [3].

Загальні правові та організаційні засади споживчого кредитування в Україні відповідно до міжнародно-правових стандартів у цій сфері визначає Закон України «Про споживче кредитування», що унормовує понятійний апарат терміну «договір про споживчий кредит», під яким слід розуміти вид кредитного договору, за яким кредитор зобов'язується надати споживчий кредит у розмірі та на умовах, встановлених договором, а споживач

(позичальник) зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти за користування кредитом на умовах, встановлених договором [4].

Юридичний механізм забезпечення прав людини – це система ефективних юридичних засобів (гарантій) реалізації, охорони та захисту прав людини, закріплених у нормативно-правових актах та в інших джерелах права, а також засобів, за допомогою яких формується правосвідомість людини [5, с. 7].

Відтак, пропонується під договірним механізмом засобу захисту прав споживача розуміти системний комплекс заходів та наданих законом гарантій, спрямованих на забезпечення захисту прав споживача, як позичальника, а також набір виключних обмежень та істотних умов договору споживчого кредитування.

Виходячи з визначення договору про споживчий кредит, очевидним є те, що ключові умови його надання та повернення визначаються саме положеннями договору. Відтак, те в якій спосіб та як обумовлені взаємні права та обов'язки споживача та банку, і є визначальним для умов кредитування. Договір про споживчий кредит це передусім декларація, дорожня карта, відповідно до якої позикодавець і позичальник будуть взаємодіяти.

Споживач є юридично менш обізнаним в особливостях спеціального законодавства. Є слабшим суб'єктом в економічному та організаційному плані, порівняно з банком, як «професійно управленим суб'єктом», тому законодавець вжив заходів задля формування ефективного договірного захисного бар'єру для споживача, у вигляді певних інструментів захисту.

Відповідно до ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України договір є укладеним, якщо сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [6].

У ст. 12 Закону України «Про споживче кредитування» закріплені істотні умови договору про споживчий кредит, тобто умови без досягнення згоди щодо яких договір не може вважатися укладеним.

Пропонується істотні умови договору про споживчий кредит класифікувати за такими групами.

Перша група – це загальні умови. Ця група умов включає положення, які визначають основні умови надання кредиту, до яких належить: 1) найменування та місцезнаходження кредитодавця та кредитного посередника (за наявності), прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання споживача (позичальника); 2) тип кредиту (кредит, кредитна лінія, кредитування рахунку тощо), мета отримання кредиту; 3) загальний розмір наданого кредиту;

4) порядок та умови надання кредиту; 5) строк, на який надається кредит; б) процентна ставка за кредитом, її тип (фіксована чи змінювана), порядок її обчислення, у тому числі, порядок зміни, та сплати процентів [4]. Це, так би мовити, базові умови, які визначають розмір, строк, відсоткову ставку і порядок надання кредитних коштів споживачеві.

Друга група об'єднує умови супроводу та забезпечення кредиту. До цієї групи законодавець відніс умови договору про споживчий кредит стосовно необхідності укладення договорів щодо супровідних послуг третіх осіб, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням та поверненням кредиту (страхування, комісії та інше), а також види забезпечення наданого кредиту (наприклад застава чи порука). Крім того, існує і додаткове обмеження, яке полягає у тому, що кредитодавець не має права зазначати у договорі про споживчий кредит як поручителя або майнового поручителя особу, з якою не укладено відповідний письмовий договір. Ця законодавча новела покликана надати додатковий захист не скільки самому споживачу (виключити «обмеженого поручителя» для зміни територіальної підсудності), але й третім особам, яких без їх згоди можуть формально вказати в договорі поручителем за вказівкою самого споживача, а в подальшому такий поручитель може стати жертвою діяльності недобросовісних колекторських компаній.

Третя група умов договору стосується вартості споживчого кредиту та формується з умов договору про орієнтовну реальну річну процентну ставку й орієнтовну загальну вартість кредиту для споживача на дату укладення договору. Варто звернути увагу, що законодавець передбачив ще один запобіжник для захисту прав споживача, вказавши, що усі припущення, використані для обчислення орієнтовної реальної річної процентної ставки та/або орієнтовної загальної вартості кредиту, повинні бути зазначені.

Умови виконання договору про споживчий кредит утворюють четверту групу. Такі умови визначають порядок повернення кредиту та сплати процентів за користування споживчим кредитом, включно із кількістю платежів, їх розміром та періодичністю внесення, у вигляді графіка платежів. До цієї групи також відносимо положення договору щодо порядку дострокового повернення кредиту, а також порядок та умови відмови від надання й одержання кредиту. Законодавець окремо передбачив, що споживач не зобов'язаний сплачувати кредитодавцю будь-які платежі, не зазначені у договорі про споживчий кредит. Право кредитодавця вимагати повного повернення суми кредиту в будь-який час із визначенням строку попередження споживача про таку вимогу, можливе виключно у випадку надання споживчого кредиту на умовах кредитування рахунку.

П'ята група поєднує умови відповідальності за порушення сторонами взятих на себе зобов'язань. У цю групу включені умови про наслідки прострочення виконання зобов'язань зі сплати платежів, у тому числі, розмір неустойки, процентної ставки, інших платежів, які застосовуються чи стягуються при невиконанні зобов'язання за договором про споживчий кредит. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості» від 19 березня 2021 року № 1349-ІХ [7] доповнив цю групу умов, передбачивши право споживача на звернення до Національного банку України у разі порушення кредитором, новим кредитором та/або колекторською компанією законодавства у сфері споживчого кредитування, у тому числі порушення вимог щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки), а також на звернення до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої споживачу у процесі врегулювання простроченої заборгованості [4].

Шосту групу формують інші умови договору. Це, зокрема, обов'язкова згода споживача на доступ до інформації, що складає його кредитну історію, а також на її збір, зберігання, використання та поширення через бюро кредитних історій. Відсутність такої згоди споживача має наслідком відмову кредитодавця в укладенні договору та здійсненні кредитної операції. До цієї групи відносяться положення про нікчемність внесених до договору змін в односторонньому порядку, тобто не за спільною і безумовною згодою сторін.

Поміж іншого, законодавець надав додаткові гарантії для споживача у відносинах з колекторськими компаніями, передбачивши: заборону залучати колекторську компанію до врегулювання простроченої заборгованості, якщо договором таке не передбачено; заборону позикодавцю звертатися до третіх осіб з метою інформування про необхідність виконання споживачем зобов'язань, якщо вказана умова відсутня у договорі; заборону кредитодавцю, новому кредитору, колекторській компанії повідомляти інформацію про укладення споживачем договору про споживчий кредит, його умови, стан виконання, наявність простроченої заборгованості та її розмір особам, які не є стороною цього договору, за виключенням повідомлення представникам, спадкоємцям, поручителям, майновим поручителям споживача, третім особам, які таку згоду надали, та за умови що таке передбачене договором.

Окрема увага приділена не тільки захисту прав споживача при укладенні договору та визначені його змісту, а і фактичному способу їх викладення. Так, згідно ч. 3 ст. 12 Закону України «Про споживче кредитування» забороняється у будь-який спосіб ускладнювати прочитання споживачем реальної річної процентної ставки та загальної вартості кредиту для споживача, зазначених у

договорі про споживчий кредит або в додатку до такого договору, у тому числі, шляхом друкування його шрифтом меншого розміру, ніж основний текст, злиття кольору шрифту з кольором фону [4]. Вказана гарантія убезпечить споживача від підписання тих договорів, з умовами яких він може виявитися фактично не ознайомлений, з огляду на зловживання позикодавцем типографічного способу їх викладу.

Законодавець вкотре намагаючись вирівняти баланс прав та інтересів споживача та позикодавця («кредитодавця») на стадії укладення договору, у ч. 5 ст. 12 Закону України «Про споживче кредитування» передбачив принцип, за яким ті умови договору про споживчий кредит, які обмежують права споживача порівняно з правами, встановленими цим законом, є нікчемними, а сам договір про споживчий кредит, укладений з порушенням вимог частини першої цієї статті, є нікчемним.

Таким чином, основою дієвого договірного механізму захисту прав споживача при отриманні кредитних послуг є: визначення законодавцем істотних умов договору про споживчий кредит; передбачення додаткових гарантій та запобіжників від можливих зловживань зі сторони кредитодавця; належна обізнаність самого споживача та його обережність при виборі кредитного продукту.

Список використаних джерел:

1. Основні показники діяльності банків. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (дата звернення 15.10.2022)
2. Звіт про фінансову стабільність НБУ за грудень 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H2.pdf?v=4 (дата звернення 18.10.2022)
3. Захист прав споживачів фінансових послуг: робота зі зверненнями у 2020 році. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ZG_2020-Q4.pdf?v=4 (дата звернення 07.11.2022.)
4. Про споживче кредитування. Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення: 07.11.2022).
5. Ярмол Л. В. Юридичний механізм забезпечення прав людини в Україні: стан і напрями удосконалення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 1. С. 5-10. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/235768/234143> (дата звернення: 22.11.2022)
6. Цивільний Кодекс України: від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звертання 21.10.2022)

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості: Закон України від 19.03.2021 № 1349-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-20#Text> (дата звернення: 21.10.2022).

Кузнецова Л. В.,
завідувач кафедри публічного та приватного права,
кандидат юридичних наук
(*Східноєвропейський університет*
імені Рауфа Аблязова)

УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Порядок діяльності організацій, які здійснюють колективне управління майновими правами інтелектуальної власності, визначається Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [1]. Так, організація колективного управління є неприбутковою організацією, утворюється в організаційно-правовій формі громадського об'єднання зі статусом юридичної особи, єдиним видом діяльності якої є виконання наступних завдань і функцій: укладення із користувачами договорів про надання дозволу на використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав та договорів про виплату винагороди (відрахувань) за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав; укладення договорів про партнерство, договорів про представництво прав з іншими організаціями колективного управління; збирання, розподіл та виплата доходу від прав правовласникам; звернення до суду від імені правовласників за захистом їхніх майнових прав відповідно до статутних повноважень та доручення правовласників [1].

Свої повноваження організації колективного управління здійснюють надаючи будь-яким особам шляхом укладення з ними договорів невиключні права на використання об'єктів авторського права або суміжних прав. Діюче законодавство дозволяє організації колективного управління управляти на території нашої держави майновими правами іноземних суб'єктів авторського права або суміжних прав. Таке управління здійснюється на підставі договорів з такими ж іноземними організаціями, в такому договорі можуть зазначатися умови взаємного представництва інтересів. Згідно укладеного договору вітчизняні організації можуть доручати іноземним організаціям управляти на

колективній основі за кордоном майновими правами українських суб'єктів авторського права або суміжних прав.

Юридична особа, яка має намір виконувати функції організації колективного управління, зобов'язана після її державної реєстрації звернутися із заявою про реєстрацію організації колективного управління. Юридична особа набуває статус організації колективного управління з дня внесення її до Реєстру організацій колективного управління та виключно у сферах, зазначених у реєстрі щодо цієї організації [2, с.26].

Організація колективного управління може бути акредитована у відповідній сфері, якщо вона є репрезентативною, тобто: а) має договори з істотною кількістю правовласників – резидентів України, які в порядку, передбаченому діючим законодавством, задекларували належні їм права на об'єкти авторського права або суміжних прав, які фактично використовуються в Україні; б) має договори про представництво з аналогічними іноземними організаціями, договори з іноземними правовласниками, які передбачають управління найбільшою кількістю належних правовласникам – нерезидентам України прав на об'єкти авторських і (або) суміжних прав, які фактично використовуються в Україні [1].

Статус акредитованої організації колективного управління майновими правами набувається на конкурсній основі, такий конкурс є відкритим і організовується спеціальною постійно діючою комісією по акредитації організацій колективного управління майновими права.

Основне завдання організації колективного управління майновими правами зводиться до укладення цивільно-правових договорів щодо передачі в управління авторських майнових прав; договорів з користувачами по наданню так званих авторських послуг або договорів про споживання авторського товару, за яким користувачі авторського товару повинні кожного місяця сплачувати винагороду автору на рахунки організації; у розподілі зібраних коштів між авторами, які передали свої майнові права у колективне управління [3, с. 38].

Діючим законодавством визначено три види колективного управління – добровільне, обов'язкове та розширене.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», «добровільне колективне управління – колективне управління, що здійснюється організаціями колективного управління, зареєстрованими у встановленому порядку, виключно щодо об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, включених до каталогу відповідної організації колективного управління» [1].

Добровільне колективне управління здійснюється організаціями колективного управління.

Діючим законодавством також встановлено, що організації колективного управління можуть об'єднуватися на договірних засадах для реалізації спільних завдань та укладати між собою договори про партнерство та договори про представництво прав. Функції з розширеного та обов'язкового колективного управління не можуть бути передані на підставі договору про партнерство чи договору про представництво прав [4, с.168].

Обов'язкове колективне управління – колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права або суміжних прав незалежно від їх наявності в каталозі організації колективного управління, що здійснюється акредитованими організаціями. За кожною сферою обов'язкового колективного управління визначається лише одна акредитована організація. Це означає, що вимоги антимонопольного законодавства у сфері колективного управління правами застосовуються зі значними обмеженнями.

Розширене колективне управління – це колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права або суміжних прав незалежно від їх наявності в каталозі організації колективного управління, крім випадків, коли відповідні права вилучені правовласником з колективного управління у відповідному порядку, що здійснюється акредитованими організаціями [5, с. 26]. Характерними особливостями розширеного колективного управління є те, що: його дія поширюється на всю територію України; воно здійснюється щодо майнових прав усіх правовласників; не залежить від обраного правовласниками способу управління належними їм правами, тобто воно є незалежною системою, встановленою законом, яка фактично накладається на систему управління, обрану правовласником; організація, що здійснює розширене колективне управління має бути акредитованою.

Таким чином, система колективного управління майновими авторськими та суміжними правами донедавна в Україні була непрозорою та неефективною. В умовах значного технологічного прогресу, правовласники вже не в змозі відстежити усі випадки використання творів та об'єктів суміжних прав, а також зібрати винагороду за таке використання. Виключно завдяки діяльності організацій колективного управління правами, це є можливим. У зв'язку з прийняттям в 2018 році Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», в Україні відбулось формування системи колективного управління за зразком європейських країн. Сподіваємося, що процедура реєстрації та акредитації організацій має стати більш прозорою, а виплата винагороди правовласникам – ефективнішою.

Список використаних джерел:

1. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України, від 15 травня 2018 року № 2415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19>
2. Ізбаш О. Організації колективного управління авторськими і суміжними права. Інтелектуальна власність в Україні: погляд з XXI ст. *Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 29-30 вересня 2011 р. Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2011. С.24-30
3. Костів О. Особливості добровільного колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами: нормативно-правове регулювання та практика його впровадження. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2. С.142-148.
4. Костів О. 3. Актуальні проблеми добровільного колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами. *Актуальні проблеми правознавства*. Збірник наукових праць Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. 2021. № 3. С. 164–172.
5. Костів О. Особливості розширеного колективного управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав за оновленим законодавством України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 4. С. 25-32.

Майкут Х. В.,
 професор кафедри
 цивільно-правових дисциплін Інституту права,
 кандидат юридичних наук, доцент
*(Львівський державний університет
 внутрішніх справ)*

НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Будь-яке цивільне правовідношення виникає з приводу конкретних матеріальних або нематеріальних благ. У цивільному праві таке благо іменується об'єктом цивільних прав.

За ознакою матеріальності чи нематеріальності благ, ураховуючи положення ст. 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1], здійснюється диференціація окремих видів об'єктів цивільних прав. Причому поняття «благо» застосовується як узагальнююче щодо речей, зокрема грошей, цінних паперів, іншого майна, майнових прав, результатів робіт, послуг,

результатів інтелектуальної, творчої діяльності, інформації тощо. Прикметники «матеріальний» та «нематеріальний» становлять дихотомічну пару та вказують на характерні особливості об'єктів того чи іншого виду. Матеріальність вказує на те, що блага властива фізична субстанція, воно належить до предметів матеріального світу, характеризується розміром, кольором, структурою. Відповідно, нематеріальність свідчить про відсутність у блага фізичної субстанції, відтак благо не належить до предметів матеріального світу, не окреслюється властивостями форми, розміру, кольору, структури. Враховуючи зазначене, на думку С. О. Сліпченко, поза межами пари «матеріальні – нематеріальні блага» об'єкти цивільних прав існувати не можуть. Причому сам поділ заснований на дихотомії, а тому ділене поняття розділяється на два несумісні [2, с. 82-83].

З точки зору вітчизняного законодавства, систему нематеріальних благ становлять результати інтелектуальної творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності; інформація; особисті немайнові блага, які охороняються цивільним законодавством, характеристика яких здійснюється нормами глави 15 ЦК України.

У сучасному світі дедалі більшого значення в різноманітніших сферах людської діяльності набуває інтелектуальна, творча діяльність. Від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал суспільства, а також рівень його культурного розвитку, залежить успіх розв'язання посталих перед ним проблем соціального та економічного характеру. Інтелектуальна діяльність є однією з форм життєдіяльності людини, сутнісною основою процесу створення інтелектуального продукту та відтворення інтелектуального капіталу. Це розумова (творча, духовна) праця людини в галузі науки, літератури, мистецтва, техніки, художнього конструювання тощо [3, с. 10].

Творча (інтелектуальна) діяльність, її механізми та закономірності є предметом вивчення багатьох сфер науки: філософії, педагогіки, мистецтвознавства тощо. Однак відносини, пов'язані із здійсненням такої діяльності, створенням, використанням, охороною та захистом її результатів, є предметом вивчення науки цивільного права [4, с. 382].

Зі змісту ст. ст. 199, 418 ЦК України вбачається, що результати інтелектуальної, творчої діяльності виокремлюються в межах загальної категорії «об'єкт права інтелектуальної власності».

Результат інтелектуальної праці – її продукт, що іменується залежно від його характеру твором науки, літератури, мистецтва, винаходом, промисловим зразком. Кожному з них властиві свої особливості, які стосуються: охороноздатності, використання, здійснення, захисту. Усі результати інтелектуальної діяльності характеризуються загальними ознаками – вони, на

відміну від матеріальних об'єктів, мають ідеальну природу: твори науки та техніки – це певні системи наукових та технологічних понять або категорій, а літературні і художні твори становлять систему образів. І хоч ці усі поняття зовні сприймаються через знаки, символи, що існують на певних матеріальних носіях, цінністю є не ці носії як речі, а як носії ідеальних об'єктів; ці об'єкти не піддаються амортизації та зносу; такі об'єкти можуть застарівати лише морально (особливо, коли йдеться про результати інтелектуальної діяльності в сфері техніки) [5, с. 243-244].

Результати інтелектуальної діяльності в літературній, художній, науковій, технічній та інших сферах, як нематеріальні за природою, становлять основу для повноцінного існування та розвитку як самої людини, так і суспільства загалом. Особливо виразно це виявляється в сучасних умовах зростання значення технологічного обміну, інновацій, створення глобального інформаційного простору тощо [6, с. 37].

Перенесення вектору науково-технічного прогресу в напрямі розвитку інформаційних технологій зумовило швидке зростання значимості інформації як важливого елемента життєдіяльності будь-якого суспільства. Інформація, згідно зі ст. 177 ЦК України, є об'єктом цивільних прав, а відтак законодавець, здійснюючи правове регулювання інформації в межах глави 15, визначив їй самостійне місце в системі нематеріальних благ.

Інформацію як об'єкт цивільного права О. В. Кохановська розглядає в таких проявах: як особисте немайнове благо в комплексі благ, окреслених у ст. 201 та Книзі другій ЦК України; як результат інтелектуальної, творчої діяльності, тобто як об'єкт виключних прав, урегульованих нормами ст. 199 ЦК України; як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може слугувати інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей та специфіки його як об'єкта особливого роду [5, с. 247].

На законодавчому рівні інформацією визнаються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 200 ЦК України, ст. 1 Закону України «Про інформацію» [7]).

Інформація як об'єкт цивільних прав має властивості задовольняти ті чи інші потреби учасників цивільних правовідносин. Характер таких потреб, а також способи їх задоволення можуть бути різними та обумовлюватися конкретним різновидом інформації та її правовим режимом [8, с. 240-245]. Правовий режим інформації та межі його дії є визначальною основою для встановлення взаємодії між державною владою, особою та суспільством,

важливим інструментом формування балансу між потребою у вільному обміні інформацією і припустимими обмеженнями щодо її поширення [9, с. 59].

Визначальне місце в системі нематеріальних об'єктів посідають особисті немайнові блага, приблизний перелік яких окреслений ст. 201 ЦК України, – це здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством.

Немайнові блага, на думку Н. В. Коробцової, мають виражений особистісний характер, позаяк не можуть існувати у відриві від конкретної особистості. Зазначена особливість яскраво виявляється у розгляді нематеріальних благ, що належать людині від народження, як-от життя, здоров'я, недоторканність. Відтак не випадково зазначені блага називають «особистими» [10, с. 120].

З приводу особистих немайнових благ виникають певні права, які іменуються особистими немайновими правами, врегульованими в межах Книги другої ЦК України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.10.2022).
2. Сліпченко С. О. Щодо системи об'єктів цивільного права України. *Приватне право України і європейська інтеграція: тенденції та перспективи* : матер. VI Міжнар. цивілістичного форуму, Київ, 14–15 квітня 2016 року. К. : ТОВ «Білоцерківдрук», 2016. С. 82–83.
3. Еннан Р. Загальні засади правового регулювання інтелектуальної, творчої діяльності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 6. С. 10-23.
4. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навч. посіб. / С. О. Сліпченко, О. В. Синегубов, В. А. Кройтор та ін. ; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків : Право, 2017. 808 с.
5. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використання позицій вищих судових інстанцій, міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 4 : Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Харків, ФО-П Колісник А. А., 2010. 784 с.
6. Якубівський І. Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Львівський національний університет імені Івана Франка; Львів, 2019. 520 с.

7. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 25.10.2022).

8. Заїка Ю., Скрипник В. Інформація в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 240–245.

9. Соснін О. «Таємно», «секретно», «конфіденційно». *Політика і час*. 2002. № 9. С. 59.

10. Коробцова Н. В. Нематеріальні блага як об'єкт цивільного права. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2015. Випуск 5. Том 1. С. 119-122.

Маричева О. Д.,

аспірант кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

адвокат, заступник директора юридичного департаменту

(ТЗОВ «ПЛГ «Міст Груп»)

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія російської федерації проти України та введення в Україні у зв'язку з цим воєнного стану з 24.02.2022 внесло зміни в усі сфери нашого життя. Не стала виключенням і судова гілка влади, яка також зазнала впливу війни, що безумовно, внесло свої корективи в процес здійснення судочинства.

У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1], повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Наразі в Україні відсутнє повністю безпечне місце, фактично щодня лунають сирени, що в свою чергу передбачає необхідність особи (судді, учасника справи або працівника суду) переміститись в укриття, наявні проблеми з електроенергією та інші супутні проблеми, які можуть унеможливити проведення судових засідань, а подекуди перешкоджають у добиранні учасників справи до суду.

Частина судів України станом на сьогодні призупинили свою діяльність через активні бойові дії та тимчасову окупацію, суди на територіях, звільнених з-під окупації, починають відновлювати свою роботу, хоча мають багато

труднощів, в тому числі технічних, оскільки є випадки знищення приміщення судів, викрадена техніка та інше.

Для врегулювання питань забезпечення безперервної роботи судів у період війни Рада суддів України прийняла ряд рішень.

Так, на засіданні 24.02.2022 розглянуло питання щодо забезпечення сталої діяльності судів, а саме щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією із сторони російської федерації.

Рада суддів України звернула увагу всіх судів України, що в умовах воєнного стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежене конституційне право людини на судовий захист.

У подальшому 02.03.2022 Радою суддів України опубліковано рекомендації [2] щодо роботи судів в умовах воєнного стану, серед яких:

- визначаючи умови роботи суду у воєнний час, керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні;
- припинити проведення особистого прийому громадян керівництвом суду, роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції;
- справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження;
- зосередитись виключно на проведенні невідкладних судових розглядів;
- в разі, якщо провадження розглядається колегіально і колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, то допустимо розглядати справи з різних приміщень судів, використовуючи власні технічні засоби.

Також рекомендації надано Верховним Судом, зокрема останній відзначив, що навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим, якщо суд не припинив здійснювати судочинство, учасники судових процесів можуть подати заяву про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних засобів, зокрема власних.

Потрібно відзначити, що впровадження дистанційного правосуддя не є новим, найбільш затребуваним останнє стало з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).

Так, Верховна Рада України прийняла закони, якими внесено зміни та надано можливість учасникам справи брати участь у судових засіданнях, реалізуючи своє право на справедливий судовий розгляд, дистанційно.

17.08.2021 Рішення Вищої ради правосуддя № 1845/0/15-21 затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (надалі- Положення) [3].

Положення визначило порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистемі відеоконференцзв'язку; порядок вчинення процесуальних дій в електронній формі з використанням таких підсистем; особливості використання в судах та органах системи правосуддя іншого програмного забезпечення в перехідний період до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у складі всіх підсистем (модулів).

Підсистема відеоконференцзв'язку забезпечує учасникам справи можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів; у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду; в установі попереднього ув'язнення, установі виконання покарань або медичному закладі – за допомогою технічних засобів, наявних у відповідній установі.

Підсистема відеоконференцзв'язку також надає користувачам можливість брати участь у засіданнях інших органів та установ системи правосуддя в режимі відеоконференції. Особливості порядку проведення таких засідань можуть встановлюватися відповідними органами та установами системи правосуддя.

Сьогодні, судова система в умовах воєнного стану адаптується до нових реалій життя та продовжує роботу задля ефективної роботи судочинства та забезпечення конституційних прав людини.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Рада суддів України: Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану 02.03.2022. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>.
3. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року. № 1845/0/15-21.

Меленчук В. І.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ГРОШОВІ КОШТИ БОРЖНИКА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Звернення стягнення на грошові кошти боржника як один із заходів примусового виконання, який вчиняється у межах виконавчого провадження, в першу чергу, спрямований на повне, фактичне виконання рішення судів та інших юрисдикційних органів, адже дає можливість для списання всіх наявних коштів у боржника, які містяться на банківських рахунках.

Зазначимо, що виконавець зобов'язаний першочергово звертати стягнення на кошти боржника, а вже після того, як буде з'ясовано, що в останнього відсутні грошові кошти, або ж їх недостатньо для фактичного виконання рішення, виконавець може звертати стягнення на майно боржника.

В умовах дії на території України режиму воєнного стану застосовувати таку виконавчу дію як звернення стягнення на грошові кошти, що відповідно до ст. 48 Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року №1404-VIII [1] полягає в його арешті, списанні коштів з рахунків та примусовій реалізації, стає вкрай важко, а то й в окремих випадках звернути стягнення на грошові кошти боржника неможливо.

Так, підтвердженням цього є тимчасовий, тобто такий, який діє лише під час режиму воєнного стану, Закон України «Про внесення змін до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», який набрав законної сили 26 березня 2022 року [2]. Згідно із положеннями цього нормативно-правового акту, тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України фізичні особи можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, без урахування такого арешту за умови, якщо сума стягнення за виконавчим документом не перевищує 100 тисяч гривень, а також юридичні особи – боржники можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких накладено арешт органами державної виконавчої служби, приватними виконавцями, виключно для виплати заробітної плати в розмірі не більше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати в місяць на одного працівника такої

юридичної особи, а також сплати податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

У цьому ж тимчасовому Законі законодавець одночасно заборонив звертати стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника, що також вважаємо невиправданим.

Необхідно зазначити, що на виконанні у будь-якого виконавця перебуває значна кількість справ про стягнення із боржника – фізичної особи суми боргу, яка значно менша, ніж 100 тисяч гривень. У такому випадку виконавцю не залишається нічого, крім застосування до боржника такої виконавчої дії, як звернення стягнення на майно боржника, і то винятком відповідно до ч. 7 ст. 48 Закону України «Про виконавче провадження» є єдине житло боржника та земельна ділянка, яка розташована на ній, на які, звертати стягнення заборонено взагалі. Проте, законодавець у ч. 2 ст. 48 вищенаведеного Закону закріпив положення про те, що першочергово необхідно звертати стягнення на грошові кошти. Також не виключені випадки, коли особа, яка є боржником у виконавчому провадженні, не володіє на праві власності жодним майном.

Такий законодавчий підхід під час дії режиму воєнного стану вважаємо порушенням прав стягувача як сторони виконавчого провадження та зняттям обмежень другої сторони, – боржника. Стягувач як особа, яка бажає отримати належне йому та пройти до кінця всі етапи судочинства, може так і не отримати суму заборгованості, яка визначена на його користь у виконавчому документі, та доведеться чекати коли всі мораторії на час дії режиму воєнного стану втратять свою чинність.

На виконання ст. 55 Основного закону нашої держави навіть в умовах дії режиму воєнного стану слід не звужувати права стягувача, і тим самим, знімати обмеження із боржників, а навпаки, робити все, щоби рішення суду та інших юрисдикційних органів виконувалися своєчасно та в повному обсязі, підвищує рейтинг довіри громадян до системи правосуддя загалом.

Окрім запроваджених мараторіїв, великою проблемою залишається також те, що станом на сьогодні не всі ще банківські установи приєдналися до автоматизованої системи виконавчого провадження. Тому для накладення чи зняття арешту з коштів необхідно користуватися послугами АТ «Укрпошта», що призводить до зловживання боржниками своїми правами, адже за час, коли постанова виконавця про арешт коштів надійде до банківської установи, яка не веде електронний обмін із виконавцями, то боржник, довідавшись про відкриття виконавчого провадження, швидко розпоряджається коштами із таких банківських рахунків на власний розсуд.

Для запобігання таким випадкам необхідно вдосконалювати систему примусового виконання рішень в Україні, зокрема шляхом зобов'язання

приєднатися до електронного обміну в автоматизованій системі виконавчого провадження всіх банківських установ, які ведуть свою діяльність на території нашої держави.

Отже, підводячи підсумки, вважаємо, що в умовах сьогодення варто не лише повернутися до процедури звернення стягнення на грошові кошти боржника, яка існувала ще до запровадження на території України режиму воєнного стану, але й системно напрацьовувати механізми автоматичного арешту коштів, що містяться на рахунках у всіх банківських установах, які діють на території України, щоб в подальшому вітчизняна система виконання рішень була максимально ефективною та не порушувала права жодної із сторін виконавчого провадження.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 року №1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 02.11.2022 р.).

2. Про внесення змін до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»: Закон України від 15 березня 2022 року № 2129-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#n2> (дата звернення: 02.11.2022 р.).

Мелех Л. В.,

доцент кафедри

господарсько-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ШТАТНОЇ СТРУКТУРИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Ефективне функціонування системи господарських судів в Україні обумовлюється багатьма факторами, серед них важливе місце посідає саме оптимізована система й організаційно-штатна структура господарських судів. Вплив даного фактору на діяльність господарських судів виражається у тому, що завдяки належній структурі цих судів та організованій системі досягається узгоджене функціонування усіх елементів механізму господарського судочинства.

На практиці це означає: по-перше, справедливе, професійне та своєчасне відправлення правосуддя в господарських судах; по-друге, оптимальне навантаження на суддів господарських судів; по-третє, зменшення кількості рішень, що відміняються чи скасовуються господарськими судами вищих інстанцій. У кінцевому результаті це призводить до підвищення рівня довіри громадян до системи господарських судів та судової влади загалом.

Для визначення кола завдань, що потребують вирішення для оптимізації системи і організаційно-штатної структури господарських судів, визначатимемо поняття «система господарських судів» і «організаційно-штатна структура господарського суду».

У науковій літературі під судовою системою розуміють структуровану, ієрархічну та диференційовану за предметом повноважень систему судів (елементів системи), які у своїй діяльності дотримуються чітко визначених на рівні відповідних нормативно-правових актів правил і принципів, певним чином пов'язані та взаємодіють між собою для виконання покладених на них завдань щодо реалізації правоохоронної функції держави [1, с. 12].

Отже, під системою господарських судів розумітимемо організовану за територіальним принципом сукупність господарських судів, що складають три ланки – окружні господарські суди, апеляційні господарські суди та Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду.

Таким чином, організаційно-штатна структура господарського суду – це внутрішня будова господарського суду, первинним елементом якої є посада суддів, система яких утворює суддівський корпус, та посада службовця апарату господарського суду, які знаходяться в ієрархічному зв'язку.

Окрім того, структуру господарського утворюють вторинні структурні елементи – судові палати, відділи, сектори та управління апарату. Тому, визначаючи шляхи оптимізації структури господарських судів, потрібно враховувати доцільність та достатність утворених вторинних структурних елементів [2].

Щодо питання вдосконалення системи та структури судів, у тому числі господарських, неодноразово зверталися науковці у своїх дослідженнях. А саме, на думку учених, судова система в Україні не до кінця сформована, так як і тепер триває процес її розбудови. Проте, її фундаментальні засади на сьогоднішній день уже закладені.

Саранюк В. І. у своєму дослідженні наводить аналіз причин, котрі гальмують нормальне функціонування системи господарських судів. Вони структуровані (класифіковані) на три групи: а) правового характеру; б) політичного; в) соціально-економічного. До них науковець відносить: недосконалість законодавства, суперечності, лазівки у ньому, правова

неврегульованість багатьох важливих суспільних відносин; недосконалість організаційного характеру, яка включає недоліки в доборі кандидатів на посади суддів, невідповідність їх прав обов'язкам, прихована незалежністю, відсутність реальної відповідальності суддів за прийняття незаконних рішень, непрофесійність управління в окремо взятих судах і сфері господарського судочинства загалом [3, с. 9].

Дослідивши питання оптимізації системи господарських судів, варто зазначити, що низка науковців та політичних діячів висловлювали думку стосовно ліквідації господарських судів та передачі їх повноважень до судів цивільної юрисдикції. Саме, на це звертає увагу К. Василяка, який зауважує, що існування господарських судів є відображенням реального фактичного стану в господарській діяльності, яка, на жаль, зазнала впливу вкрай складної соціально-економічної ситуації в державі. Наявне зменшення робочого навантаження у господарських судах, на що посилаються прихильники ідеї ліквідації цієї гілки судової влади, є прямим наслідком глибокої економічної кризи у країні. Аналітик зазначає, що противники збереження господарських судів чомусь не беруть до уваги низку фактів, що підтверджують ефективність функціонування цих органів судової влади.

Сьогодні система господарських судів є найкращою ланкою органів судової влади із погляду на професіоналізм суддів, високу якість правосуддя, дотримання процесуальних строків, запровадження інноваційних проектів спілкування із громадськістю належний рівень доступу до правосуддя, тощо.

Також акцентуємо увагу на тому, що категорично проти руйнації системи господарських судів виступає і переважна більшість представників суб'єктів господарювання, але, на жаль, сьогодні суттєво бракує дослідження думки (письмового чи усного опитування) представників бізнесу, сторін судового процесу в господарських судах

Оцінюючи доцільність збереження системи господарських судів, наведемо деякі статистичні дані. Протягом першого півріччя 2021 р. на розгляд до місцевих господарських судів надійшло 55664 скарги, із яких прийнято до розгляду 43050 скарг. До апеляційних господарських судів за цей же період надійшло 15723 апеляційні скарги, із яких прийнято до розгляду 10911 скарг, а задоволено лише 65 з них, що складає менше 0,5%.

У порівнянні з іншими формами судочинства, кількість справ, які розглядаються у господарських судах, дійсно є меншою, але варто зазначити той факт, що відсоток скасованих у порядку апеляційного перегляду рішень господарських судів першої інстанції є нижчим (в інших видах судочинства він становить 2-3%) [4], що може свідчити про досить високу якість господарського судочинства.

Отже, висловлювання деяких прихильників ліквідації системи господарських судів є необґрунтованими, у першу чергу, у зв'язку із тим, що категорія справ, що розглядаються судами, є специфічною, та не може бути передана на розгляд судів цивільної або адміністративної юрисдикції. До того ж у більшості європейських держав навпаки спостерігається тенденція до звуження спеціалізації і розширення мережі спеціалізованих судів. У той же час, потреба у оптимізації системи господарських судів України є очевидною.

Саме тому, вирішення проблеми оптимізації системи і організаційно-штатної структури господарських судів потребує комплексного підходу, що ґрунтується на удосконаленні таких ключових аспектів цієї сфери: 1) організаційної будови господарських судів (спеціалізації судових палат та колегій); 2) штатної чисельності суддів в господарських судах всіх рівнів; 3) системи господарських судів першої та апеляційної інстанції; 4) системи і структури Касаційного господарського суду; 5) систем органів суддівського самоврядування у господарських судах; 6) системи структурних підрозділів апаратів господарських судів; 7) штатної чисельності працівників апаратів господарських судів.

Список використаних джерел:

1. Безпалова О. І. Роль судової системи України в інституційному забезпеченні реалізації правоохоронної функції держави. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3(9). С. 5-14.

2. Мандичев Д.В. Способи оптимізації системи та організаційно-штатної структури господарських судів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 3. С. 48-52.

3. Саранюк В. І. Шляхи вдосконалення організації господарського процесу: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». К., 2011. 17 с.

4. Організаційна структура суду: Господарський суд Львівської області. URL: http://lv.arbitr.gov.ua/sud5015/struktura_sudu/.

Мозговая Н. А.,
аспірант
(Донецький національний університет
імені Василя Стуса)

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Економічна та соціальна системи України в умовах військового стану знаходяться у вкрай незадовільному стані, що є цілком природним та зрозумілим в умовах соціальної кризи. Тим не менше, після закінчення військових дій наша країна потребуватиме відновлення, і первинно цього потребуватиме економіка як основа соціального та правового буття.

Причому, по-перше, вже наразі коштів для розвитку економіки не вистачає, оскільки воєнні дії передбачають величезні видатки з бюджету. Вільних коштів для реінвестування у справу у підприємців також стає все менше. А по-друге, разом з цим збільшується і кількість соціальних проблем, які спричинені внутрішніми міграційними процесами, загальним збіднінням населення, соціальним відчуженням значних груп осіб. Рішенням обох блоків зазначених проблем в Україні може стати сталий розвиток соціального підприємництва як потужного міждисциплінарного соціально-економічного інституту.

Можна погодитися з тим, що соціальне підприємство, хоча й повільно, перетворюється на реальний механізм вирішення суспільних проблем в Україні, коли підприємство у соціальній сфері, підприємницька діяльність благодійних та громадських організацій або бізнес із соціальною місією охоплює різні соціально незахищені верстви населення. В Україні таке підприємство може ставити за мету трудотерапію, соціальну реабілітацію, запровадження нових механізмів вирішення наявних соціальних проблем. Головну роль у цьому процесі повинна відігравати саме держава, яка через механізми стимулювання повинна визначити стратегію розвитку підприємництва та його взаємодію з соціумом [1]. Проте, можна констатувати, що це розглядається лише як потенціал цього виду підприємницької діяльності, хоча в нашій державі він реалізований на вкрай недостатньому рівні.

Цьому є багато причин на соціальному, економічному, психологічному рівнях. Але однією з основних причин вбачається недостатній розвиток інституцій громадянського суспільства, і тому потужний інструмент для розвитку економіки стає черговим предметом для зловживань.

Розповсюдженою і критично вірною є точка зору, що «розвиток соціального підприємництва є альтернативою збільшенню обсягів бюджетного фінансування соціальних проблем, тобто дає можливість знизити навантаження на бюджет» [2], хоча це можна вважати вірним лише у тому разі, якщо розподіл коштів відбувається прозоро, належно працюють механізми державного та соціального контролю за їх використанням, а сама підприємницька діяльність дійсно підпадає під ознаки соціальної.

Підприємництво – один із напрямів господарської діяльності, однією з ознак якої є отримання прибутку. Але десятки тисяч суб'єктів господарської діяльності створюються і функціонують не тільки для отримання прибутку, а й з метою вирішення соціальних завдань [3, с. 75], і це є абсолютно достовірним. Але в аспекті наведеного твердження не слід змішувати соціальну відповідальність бізнесу (яка має бути властивою усім сучасним суб'єктам підприємницької діяльності, особливо під час військових дій), доброчинність та соціальне підприємництво як таке. Участь суб'єкта господарювання в цілому чи його співробітників в окремому соціальному проекті, наявність спеціальної пропозиції з соціальним змістом, – ще не роблять його суб'єктом соціального підприємництва. Вбачається, що це має бути окрема форма діяльності, регламентована на нормативному рівні та зафіксована в установчих документах суб'єкта господарювання.

Не дарма науковці зазначають, що «такі риси, як ініціативність, ризиковість, свобода підприємництва (а значить, і підприємця в його діяльності), вже майже завжди фіксуються в законодавчих актах демократичних країн континентальної Європи ... адже перед початком діяльності стоїть ідея, свобода мислення та ініціативність, яку згодом на практиці реалізують у діях, що можна простежити і через сприйняття підприємця як учасника соціально-економічних відносин» [4, с. 77-78]. Тим не менше, у законодавстві України не надається ані легального визначення соціального підприємництва, ані встановленого порядку його здійснення. Наразі соціальне підприємництво регламентується у рамках правових приписів щодо здійснення підприємницької діяльності у загальному розумінні.

Але це вбачається у корні невірним, оскільки принципова відмінність між підприємництвом і соціальним підприємництвом полягає в ціннісній пропозиції. Для підприємця пропозиція передбачає обслуговування ринків, які можуть з комфортом дозволити собі новий продукт або послугу, і, таким чином, для отримання фінансового прибутку. Ціннісна пропозиція соціального підприємця націлена на малозабезпечене, обділене увагою або вкрай знедолене населення. Він прагне до цінності у вигляді великомасштабних трансформаційних вигід. Ідея соціального проекту не може вважатися

життєздатною, якщо вона не здійснює трансформацію – глибинну і тривалу соціальну зміну [5, с. 8; 6, с. 59; 7]. Таким чином, для соціального підприємництва специфічними є мета, суб'єкти та цільова аудиторія, а отже, перелічені можливості не дають ефективною можливості впорядкувати ці відносини із застосуванням загальних норм щодо здійснення підприємницької діяльності.

Потребують специфічного підходу і методи правового регулювання соціального підприємництва. Так, на думку науковців, у виборі методів апарат сучасної української діяльності має ґрунтуватися на принципах народовладдя, соціального партнерства, взаємної відповідальності держави й особи, для реалізації яких все більшого значення набувають методи заохочення, компромісу, договірний метод – найбільш сприятливі для розв'язання проблем в умовах демократичного суспільства, звуження сфери примусу та розширення сфери переконання [8, с. 223]. Хоча на сучасному етапі ці тези залишаються лише у площині теоретичних досліджень, і навіть воєнний стан не спонукав державу зменшити тиск на підприємця, зокрема у частині здійснення перевірок, впровадження РРО.

На підставі викладеного можна констатувати, що соціальне підприємництво може стати важливим чинником повоєнного відновлення України, зважаючи на його соціальну мету, додаткове залучення фінансових ресурсів та цільову аудиторію. Проте, для цього необхідно прийняти релевантне правове регулювання, оскільки цей інститут вочевидь потребує спеціальних, а не загальних, правових приписів.

Список використаних джерел:

1. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємництво як інструмент державної соціальної політики. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2011. Випуск 2 (6). URL: [www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011&02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011&02(6)/11kobdsp.pdf) (дата звернення: 01.11.2022).
2. Богатир Н. Соціальне підприємництво як неоціненна необхідність для України. *Vox Ukraine: аналітична платформа*. 15.02.2016. URL: <https://voxukraine.org/2016/02/15/sotsial&ne&pidpryemnytstvo&yak&neotsinenna&neobhid&nist&dlya&ukrainy&ua/> (дата звернення: 29.10.2022).
3. Хозяйственное право: учебник. Под ред. В.К. Мамутова. Киев: Юринком Интер, 2002. 970 с.
4. Єфіменко В. Правове значення впливу соціально-економічного сприйняття підприємця на розвиток підприємницької діяльності в континентальній Європі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №5. С. 74-78.

5. Roger L.M., Osberg S. Social Entrepreneurship: The Case for Definition. *Stanford social innovation review*. 2007. URL: https://ssir.org/articles/entry/social_entrepreneurship_the_case_for_definition.
6. Peredo A.M., McLean M. Social entrepreneurship: A critical review of the concept. *Journal of World Business*. 2006. № 41(1). P. 56-65. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1197663.
7. Пилипенко Н. М., Карпець О. В. Теоретичні аспекти соціального підприємництва в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2021. №3. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8757 (дата звернення: 07.10.2022).
8. Мотиль І. Внутрішні функції держави в реформуванні правової системи України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №10. С. 221-226.

Мокрицька Н. П.,
доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

НОВАЦІЇ У ВИЗНАЧЕННІ ТРУДОВОЇ ФУНКЦІЇ ПРАЦІВНИКА

Тривалий час в українському трудовому законодавстві не було визначення поняття трудової функції. Однак змінами, яку були внесені у КЗпП України Законом України № 2179-IX від 01.04.2022 р. було введено поняття «трудова функція», яке має подвійне нормативне тлумачення [1].

По-перше, це трудова функція є інтегрований, переважно автономний набір трудових дій, що визначається характерним для нього технологічним процесом та передбачає наявність певних компетентностей, необхідних для їх виконання. (ст. 4-1 КЗпП України) [1].

По-друге, у ч. 1 ст. 29 КЗпП передбачено, що до початку роботи роботодавець зобов'язаний в узгоджений із працівником спосіб поінформувати працівника про трудову функцію, яку зобов'язаний виконувати працівник (посада та перелік посадових обов'язків) [1]. Щоправда законодавчих пояснень означених термінів немає.

Як впливає з вищенаведеного трудову функцію як умову трудового договору потрібно розглядати радше скрізь призму понять «посада» та «перелік посадових обов'язків», а ніж через поняття «набір трудових дій».

Попри зазначені нововведення термінологічно застосовується також

поняття «робота», яку працівник зобов'язується виконувати у ст. 21 КЗпП України та в усіх інших нормах кодифікаційного акту. Єдиним винятком є положення, відповідно до якого роботодавець може відмовити працівнику в переведенні на дистанційну роботу, якщо виконання дистанційної роботи не можливе, зважаючи на трудову функцію працівника (ст. 60-2 КЗпП України) [1].

У численних спробах розмежувати трудові та цивільно-правові правовідносини Верховний Суд неодноразово звертався до питання виконання працівником трудової функції. Розглянемо декілька з них.

В постанові від 04.07.2018 р. по справі № 820/1432/17 Верховний Суд дійшов до висновку, що трудовий договір – це угода щодо здійснення і забезпечення трудової функції. За трудовим договором працівник зобов'язаний виконувати не якусь індивідуально-визначену роботу, а роботу з визначеної однієї або кількох професій, спеціальностей, посади відповідної кваліфікації, виконувати визначену трудову функцію в діяльності підприємства. За трудовим договором працівника приймають на роботу (посаду), включену до штату підприємства, для виконання певної роботи (певних функцій) за конкретною кваліфікацією, професією, посадою [2].

В постанові від 09.06.2021 р. у справі № 420/2174/19 Верховний Суд вказує, що однією з характерних ознак трудових відносин є виконання роботи за професією (посадою), визначеною Національним класифікатором України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затвердженим наказом Держспоживстандарту від 28.07.2010 №327. Проаналізувавши положення Кодексу законів про працю України та Цивільного кодексу України Верховний Суд зазначив, що до основних ознак трудового договору належить виконання роботи певного виду (трудої функції). Верховний Суд зазначив, що не дивлячись на підписання сторонами цивільно-правового договору, між сторонами існували трудові правовідносини, оскільки особа виконувала конкретну трудову функцію – офіціанта, робота мала не індивідуально-визначений характер, а надавалася в процесі виконання трудової функції (тобто не мала кінцевого результату, а носить системний, постійний характер), а саме сервірування столів посудом, столовими приборами та інші послуги на вимогу позивача [3].

В умовах воєнного стану Верховний Суд ще раз підкреслив, що виконання працівником трудової функції має розглядатися як один з критеріїв для встановлення факту наявності трудових відносин. Зокрема, встановлення факту наявності трудових відносин між робітником та роботодавцем можливе при встановленні виконання робітником трудових функцій, підпорядкування робітника правилам внутрішнього трудового розпорядку, забезпечення

робітнику умов праці та виплати винагороди за виконану роботу [4].

Підсумовуючи вищезазначене, варто вказати на необхідність продовжити роботу у напрямку вдосконалення чинного трудового законодавства в частині узгодження понять «трудова функція», «робота» та «посада», які повинні мати єдине законодавче пояснення.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B0#w1_8
2. Судова справа №820/1432/17 від 04.07.2018 р. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/75148848?utm>
3. Судова справа № 420/2174/19 від 09.06.2021 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97533766>
4. Судова справа №638/16444/19 від 16.06.2022 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104813593>

Павлюк О. В.,

аспірант кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, СТВОРЮВАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Становлення системи правової охорони результатів інтелектуальної діяльності на міжнародному та національному рівнях відбувається з урахуванням розвитку економічних реалій та новітніх технологій, у тому числі досягнень у цифровому просторі, якщо говорити про кілька останніх десятиліть.

На національному рівні законодавство багатьох країн світу, зокрема і України, також розвивається з урахуванням технологічних змін, що провокують нові виклики і спричиняють до необхідності адаптації існуючих або розробки додаткових правових механізмів охорони та захисту інтелектуальних прав.

На жаль, останнім часом розвиток правової системи більшості країн світу не встигає за стрімким розвитком сучасних технологій. Це з-поміж іншого

торкається нормативно-правового регулювання відносин, пов'язаних із забезпеченням правової охорони та належністю прав на результати, які створюються технологіями штучного інтелекту.

Національне законодавство у цьому контексті також не є винятком, оскільки в межах українського правового поля існує ряд проблем, що безпосередньо стосуються правової охорони результатів, створених із використанням штучного інтелекту, однозначного вирішення яких чинні нормативно-правові акти поки не передбачають.

Зокрема, в Україні на твори штучного інтелекту авторське право не поширюється. Законодавство нашої держави не визнає за штучним інтелектом авторство на об'єкти інтелектуальної власності.

Те ж саме стосується і права промислової власності, оскільки системи штучного інтелекту не визнаються винахідниками у юрисдикціях більшості країн світу, в тому числі і в Україні, незважаючи на те, що створені ними результати можуть відповідати передбаченим законодавством критеріям патентоспроможності.

Проте з часом такий підхід ймовірно зміниться. Адже на міжнародному рівні вже відбувається обговорення правового статусу роботів і можливість визнання їх як «електронних осіб» (electronic person) [1].

Доказом того, що Україна починає робити перші кроки у напрямку створення нового та вдосконалення існуючого правового регулювання/правового режиму об'єктів права інтелектуальної власності, створених із використанням штучного інтелекту, є Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, яку було схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 №1556-р (далі – Концепція).

Як зазначено у самій Концепції, впровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. Відсутність концептуальних засад державної політики в галузі штучного інтелекту не дозволяє створювати та розвивати конкурентоспроможне середовище в зазначених сферах діяльності [2].

Відтак, з метою вдосконалення правового регулювання та подолання зазначених вище проблем правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, створених із використанням технологій штучного інтелекту, Концепція пропонує комплекс завдань, виконання яких у сукупності дозволить забезпечити захист прав учасників відносин у галузі штучного інтелекту, розроблення та використання технологій штучного інтелекту з дотриманням етичних стандартів, серед яких слід згадати такі:

- імплементація норм, закріплених у «Рекомендаціях щодо штучного інтелекту», що прийняті у червні 2019 року Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD/LEGAL/0449), за умови дотримання етичних стандартів, передбачених в Рекомендаціях CM/Rec(2020)1, схвалених 8 квітня 2020 р. Комітетом міністрів Ради Європи для держав-членів щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, у законодавство України;

- опрацювання питання відповідності законодавства України керівним принципам, установленим Радою Європи, щодо розроблення та використання технологій штучного інтелекту та гармонізація його з європейським;

- забезпечення взаємодії між відповідними Технічними комітетами України та міжнародними підкомітетами стандартизації ISO/IEC JTC 1/SC 42 Artificial Intelligence щодо спільного розроблення стандартів у галузі штучного інтелекту;

- підтримка ініціатив створення організаційних форм співробітництва заінтересованих юридичних та фізичних осіб у галузі штучного інтелекту;

- опрацювання питання щодо необхідності врегулювання суспільних відносин у сфері розвитку штучного інтелекту на законодавчому рівні [2].

З урахуванням викладеного, видається актуальним забезпечити перегляд окремих традиційних підходів та механізмів щодо правової парадигми охорони результатів інтелектуальної діяльності, вироблення на цій основі системних рекомендацій щодо розвитку чинного законодавства в галузі інтелектуальної власності, спрямованих на забезпечення належного регулювання питань правової охорони та приналежності виключних прав на результати, створювані системами штучного інтелекту, та поступової реалізації таких рекомендацій, що також може знайти свій вияв у виконанні завдань та вимог, визначених Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Electronic persons is a term first proposed by the European Parliament's Committee on Legal Affairs in a draft report on civil law rules on robotics dated May 31. 2017. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_EN.html (дата звернення: 15.06.2022).

2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.06.2022).

Пасайлюк І. В.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОБОВ'ЯЗОК ДОКАЗУВАННЯ І ПОДАННЯ ДОКАЗІВ ДО СУДУ

У цивільному процесуальному законі міститься норма, яка закріплює процесуальний обов'язок доказування і подання доказів до суду. Відповідно до ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) «кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом» [1]. Тобто, до основних засада судочинства, відповідно до ст. 129 Конституції України (далі – КУ) [2], відноситься змагальність сторін. Згідно із ч. 1 ст. 12 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін.

Подібні положення містяться у процесуальному законодавстві більшості країн світу. Тобто, кожен учасник справи повинен довести те, на що він посилається: позивач (чи заявник в окремому провадженні) на обставини (факти) підстави позову (чи заяви), а відповідач на обставини (факти), які обґрунтовують заперечення проти пред'явлених до нього позовних вимог [3, с. 368].

Обов'язок доказування – це закріплена цивільним процесуальним законодавством процесуальна необхідність вчиняти учасниками справи дії пов'язані з доведенням тих обставин (фактів), на які вони посилаються як на підставу своїх вимог або заперечень, невиконання якого тягне правові наслідки.

Він поширюється на учасників справи (ст. 42 ЦПК України), а також на судового представника таких осіб у разі виконання ним своїх представницьких функцій. Такий обов'язок тісно пов'язаний із доказовою діяльністю та детально регламентується законодавством і здійснюється на всіх стадіях судового процесу.

Питання про виконання обов'язку з доказування учасником справи постає вже з моменту підготовки до звернення до суду за захистом і пред'явлення до суду позовної заяви (ст. 184 ЦПК України), заяви у наказному провадженні (ст. 160 ЦПК України), заяви в окремому провадженні (ст.ст. 297, 302, 306 та ін.).

Важливим у доказуванні при виконанні обов'язку з доказування і подання доказів до суду є правило закріплене у ч. 6 ст. 81 ЦПК України про, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях [1], тобто, посилення на обставини (факти) без підтвердження їх наявності або відсутності за допомогою доказів процесуально не допускається і в судовій практиці розглядаються безпідставними (наприклад: фізична особа отримала інформацію щодо певної обставини (факту) з неофіційних джерел або зі слів іншої особи).

Докази у справі подаються сторонами та іншими учасниками справи безпосередньо до суду (ч. 1. ст. 83 ЦПК України). Подання доказів до суду – це процесуальні дії суб'єктів доказування, які пов'язані з передачею доказів до суду. Тобто, подання доказів – це правове переміщення (передача) доказів у процесуальне розпорядження суду до моменту вирішення справи і набранням рішення суду законної сили [3, с. 370].

Правила подання доказів передбачені ст. 83 ЦПК України, наприклад: позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом з поданням позовної заяви (ч. 2); відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи (ч. 3); якщо доказ не може бути поданий у встановлений законом строк з об'єктивних причин, учасник справи повинен про це письмово повідомити суд та зазначити: доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк; докази, які підтверджують, що особа здійснила всі залежні від неї дії, спрямовані на отримання вказаного доказу (ч. 4); тощо. Загалом, суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними (ч. 9); з) докази, які не додані до позовної заяви чи до відзиву на неї, якщо інше не передбачено цим Кодексом, подаються через канцелярію суду, з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або в судовому засіданні з клопотанням про їх приєднання до матеріалів справи (ч. 10); і) у разі подання заяви про те, що доданий до справи або поданий до суду учасником справи для ознайомлення документ викликає сумнів з приводу його достовірності або є підробленим, особа, яка подала цей документ, може просити суд до закінчення підготовчого засідання виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів (ч. 11).

Суд вправі сприяти учаснику справи у витребування доказів у разі неможливості самостійно надати докази (ст. 84 ЦПК України). Тобто, учасник

справи в такій ситуації вправі подати клопотання про витребування доказів судом.

Таке клопотання має бути подане позивачем або особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, разом з поданням позовної заяви, а відповідачем або третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, – разом із поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи. Якщо таке клопотання заявлено з пропуском встановленого строку, суд залишає його без задоволення, крім випадку, коли особа, яка його подає, обґрунтує неможливість його подання у встановлений строк з причин, що не залежали від неї [4, с. 146].

У клопотанні має бути зазначено: який доказ витребується; обставини, які може підтвердити цей доказ, або аргументи, які він може спростувати; підстави, з яких випливає, що цей доказ має відповідна особа; вжиті особою, яка подає клопотання, заходи для отримання цього доказу самостійно, докази вжиття таких заходів та/або причини неможливості самостійного отримання цього доказу. У разі задоволення клопотання суд виносить ухвалу. Суд може витребувати докази також до подання позову як захід забезпечення доказів у порядку, встановленому статтями 116–118 ЦПК України. Будь-яка особа, у якій перебуває доказ, повинна видати його на вимогу суду. Особи, які не мають змоги подати доказ, який витребує суд, або не мають можливості подати такий доказ у встановлені строки, зобов'язані повідомити про це суд із зазначенням причин протягом п'яти днів з дня вручення ухвали. У разі неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, а також у разі неподання таких доказів з причин, визнаних судом неповажними, суд застосовує до відповідної особи заходи процесуального примусу, передбачені ЦПК України. Притягнення винних осіб до відповідальності не звільняє їх від обов'язку подати витребувані судом докази. У разі неподання учасником справи з неповажних причин або без повідомлення причин доказів, витребуваних судом, суд залежно від того, яка особа ухиляється від їх подання, а також яке значення мають ці докази, може визнати обставину, для з'ясування якої витребувався доказ, або відмовити у його визнанні, або може здійснити розгляд справи за наявними в ній доказами, або, у разі неподання таких доказів позивачем, також залишити позовну заяву без розгляду [4, с. 146-147].

Невиконання обов'язку з доказування та подання доказів до суду учасником справи не передбачає притягнення їх за це до юридичної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с.
4. Цивільний процес : навч. посіб. / [О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін.] ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.

Петрончак Ю. О.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ДО ПИТАННЯ ПРО КУПВЛЮ-ПРОДАЖ РЕЧЕЙ, ОБМЕЖЕНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ ОБОРОТІ

Категорія «цивільна оборотоздатність» переважно застосовується до об'єктів цивільних прав, зокрема до речей, у силу їх властивостей і потенційної небезпеки для життя і здоров'я фізичних осіб, а також майна фізичних і юридичних осіб. Однак поряд із цим вона застосовується й до суб'єктивних цивільних прав на відповідні майнові блага, оскільки вони нерозривно пов'язані з такими благами [1, с. 87].

Об'єкти, обмежені у цивільному обороті – це окремі об'єкти, які можуть належати лише певним учасникам цивільного обороту або їх набуття, відчуження допускаються лише у порядку та на підставах, встановлених законом. Наприклад, відповідно до Закону України від 09.07.2003 р. № 1025-IV «Про надра», ділянки надр неможливо знайти об'єктом відчуження, наслідування, застави тощо. Передаватися у користування вони можуть на підставі ліцензії для одержання корисних копалин, будівництва та експлуатації підземних споруд, геологічного вивчення тощо. Обороти водних об'єктів та лісів регулюється, відповідно, Земельним, Водним та Лісовим кодексами тощо [2].

Проведений аналіз створює підґрунтя для розмежування широкого й вузького розуміння цивільної оборотоздатності суб'єктивних цивільних прав. У широкому розумінні оборотоздатність суб'єктивних цивільних прав позначає їх цивільно-правову життєздатність загалом та об'єктоздатність зокрема. Іншими словами, у такому сенсі оборотоздатність означає здатність окремих правових можливостей, у тому числі права власності, виникати в як суб'єктивних цивільних прав, тобто забезпечених нормами цивільного права правомочностей. У такому розумінні одним із необов'язкових проявів оборотоздатності може бути здатність виступати об'єктом переходу між учасниками цивільних правовідносин. У свою чергу, у вузькому розумінні оборотоздатність суб'єктивних цивільних прав означає їх здатність вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином. По суті, в такому сенсі йдеться про повну цивільну оборотоздатність суб'єктивних цивільних прав. Тому в контексті розмежування повної оборотоздатності, обмеженої оборотоздатності, а також вилучення об'єкта із цивільного обороту категорія обмеження цивільної оборотоздатності означає можливість суб'єктивного цивільного права виникати лише в певного учасника цивільного обороту або зі спеціального дозволу [1, с. 87].

Проблема оборотоздатності в широкому розумінні в контексті предмета розгляду зіштовхується з двома концептуальними моментами, якими є власне об'єкт, що наділений здатністю до обороту, тобто чи є ними блага, суб'єктивні цивільні права на них або ж і те й інше, а також форми цивільного обороту, тобто які саме дій або події визначають його зміст. У цьому сенсі варто відмітити, що в сучасній юридичній літературі простежується плюралізм підходів до визначення сутності цивільного обороту. Зокрема, він розглядається і як сукупність юридичних фактів, правочинів, і як сукупність відносин, і як сукупність норм, і як сукупність випадків зміни правоволодільців. Поряд із цим одним із найбільш популярних і конструктивних підходів виявляється погляд на цивільний оборот як процес переходу (руху), зокрема, прав та обов'язків або матеріальних об'єктів [3, с. 207].

У свою чергу, вилучення об'єкта із цивільного обороту означає, що визначене положеннями чинного цивільного законодавства суб'єктивне цивільне право не може виникати на нього, тобто із цивільно-правового погляду є нежиттєздатним. При цьому проведений аналіз також дає змогу визначити співвідношення між категоріями «відчужуваність» та «оборотоздатність» (у широкому розумінні) суб'єктивних цивільних прав. У цьому сенсі відчужуваність відповідних правових можливостей позначає їх здатність утрачати належність певній особі, зокрема, у зв'язку з переходом.

Тобто відчужуваність у такому розумінні характеризує здатність прав утрачати зв'язок із певною особою, належати їй, тоді як оборотоздатність суб'єктивних цивільних прав у широкому розумінні позначає їх здатність виникати й переходити між учасниками цивільних правовідносин у цивільно-правовому порядку, тобто з урахуванням юридичних схематизацій, визначених положеннями чинного цивільного законодавства України та/або актами саморегулювання учасників цивільних правовідносин [1, с. 87].

Список використаних джерел:

1. Погребняк В. Я. Оборотоздатність суб'єктивних цивільних прав. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. № 1. 2020. С.84-88.
2. Інформаційно-аналітична система по законодавству України. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=02FXW2DA22&abz=40347>.
3. Сліпченко А. С. Значення дефініції «цивільний оборот» у юриспруденції. *Вісник Нац. академ. правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 201-210.

Постригань В. С.,
доцент кафедри
публічного та приватного права,
кандидат юридичних наук
(*Східноєвропейський університет
імені Рауфа Аблязова*)

ГАРАНТІЇ З БОКУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Гарантії реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина можна охарактеризувати як систему норм та принципів, умов і засобів, що забезпечують у своїй сукупності здійснення конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Ефективність цієї системи залежить від різних чинників, але основним серед них є: наявність Основного Закону, дія якого не може бути припинена довільно; визнання державної влади похідною від влади народу і Конституції; закріплення на конституційному рівні основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина та засобів і умов їх здійснення; наявність незалежної судової влади; можливість захисту своїх прав в Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та у міжнародних правозахисних організаціях.

Система гарантій прав, свобод та обов'язків людини і громадянина включає в себе передумови політичного, економічного, соціального, ідеологічного, правового характеру, що необхідні для їх реалізації, включаючи механізм їхньої охорони, захисту та відтворення.

Гарантом додержання прав та свобод людини і громадянина визнається Президент України (ст. 102). Поєднання функцій Президента України по забезпеченню прав і свобод людини та громадянина з сферою виконавчої влади забезпечується існуванням такого органу, як Рада національної безпеки і оборони України, і його головуванням в цьому органі. Конституційний статус названої Ради, яку очолює Президент України, в процесі забезпечення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина значно зміцнює статус самого глави держави. Про функціональну поєднаність Президента України з сферою виконавчої влади свідчить зміст деяких інших його повноважень, визначених ст. 106 Конституції України [1, с. 313]. Так, глава держави подає Верховній Раді України для призначення кандидатуру Прем'єр-міністра України, Міністрів оборони і закордонних справ України, може зупиняти дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України та здійснює інші повноваження.

Компетенційні взаємовідносини між главою держави і Урядом та Прем'єр-міністра України у першу чергу визначаються характером змішаної парламентської-президентської республіканської форми правління. Однак, взаємовідносини між парламентом і органами, які здійснюють повноваження у сфері виконавчої влади є важливими для визначення статусу глави держави і уряду, а отже і для здійснення прав і свобод людини та громадянина.

Визначення Президента України виключно як глави держави обумовлює надання йому певних повноважень по відношенню до органів, що входять до всіх гілок державної влади. Як гарант державного суверенітету Президент зобов'язаний забезпечувати державну незалежність України і її національну безпеку, тому він наділений відповідними конкретними повноваженнями і є Верховним Головнокомандуючим Збройних Сил України, інших збройних формувань. Конституція ввела в дію багато суттєво нових положень відносно посади Президента України, його повноважень, взаємовідносин з різними органами влади та посадовими особами. Серед них значне місце посідають такі, завдяки яким ті чи інші гілки влади мають можливість співпрацювати з Президентом України, а також впливати на його діяльність з метою запобігання будь-якому свідомому чи несвідомому зловживанню владою, що власне і створює умови для здійснення прав і обов'язків людини і громадянина, наприклад, Верховна Рада України має право на: усунення Президента з посади в порядку процедури імпічменту в разі вчинення ним державної зради

або іншого злочину; надання згоди на призначення та звільнення Президентом України Генерального прокурора України. В Конституції України передбачено процедуру так званої «контрасигнатури», коли акти Президента України стають обов'язковими лише за умови підписання їх відповідними посадовими особами виконавчої влади [2]. Такий порядок досить поширений у сучасному світі. Статус Президента України прямо стосується забезпечення практичного та ефективного здійснення принципу поділу влад, що має дуже важливе значення для здійснення демократії та забезпечення реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Цей принцип з самого початку його проголошення був спрямований на досягнення компромісу між різними гілками державної влади, за якими височіли соціальні кола, які у своїй більшості зійшли з історичної арени. Але необхідність забезпечення порозуміння між державними органами, що уособлюють кожен з гілок державної влади, компроміс і єдність між ними у проведенні державної політики не тільки не стала меншою, а, навпаки, зросла. Вже те, що глава держави є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина свідчить про його широкі повноваження у вирішенні різноманітних питань людини, держави й суспільства [3, с. 54].

Як глава держави Президент України наділяється повноваженнями виступати від імені держави у внутрішньому житті країни і у міжнародних відносинах. Забезпечуючи додержання Конституції, прав і свобод людини та громадянина Президент України: звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України; приймає рішення про визнання іноземних держав; призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав; призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 Конституції України, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою та здійснює інші повноваження [4, с. 72-73].

На Кабінет Міністрів України покладається обов'язок вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина (ст. 116). Отже, можна стверджувати, що одними з органів держави, які покликані здійснювати реалізацію прав людини в Україні, є органи виконавчої влади. Очолює систему органів цієї гілки влади – Кабінет Міністрів України. Як вищий колегіальний орган, він покликаний здійснювати захист прав людини як безпосередньо, так і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовувати і контролювати їх в цьому напрямку.

Центральними органами виконавчої влади в Україні є міністерства, державні комітети або служби, центральні органи виконавчої влади зі

спеціальним статусом. Слід зазначити, що кожне міністерство і будь-який інший орган центральної виконавчої влади здійснює заходи по реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в певній сфері відповідно до своїх повноважень.

Місцеві державні адміністрації зобов'язані забезпечувати на відповідній території додержання прав і свобод громадян (ст. 119). Одне із головних завдань місцевої державної адміністрації в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці є забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян.

Реалізація прав, свобод та обов'язків покладається Конституцією України на органи правосуддя, це зокрема, Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції і прокуратуру (ст.ст. 124, 147), інші правоохоронні органи. Верховна Рада зобов'язана приймати участь у реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина (ст. 138 п. 7) [26, с. 58]. Питання реалізації прав, свобод та обов'язків вирішують і територіальні громади та їх органи і посадові особи (ст. 143). Громадяни України можуть об'єднуватися у політичні партії та громадські організації для забезпечення, реалізації, захисту, охорони та відтворення своїх прав, свобод, законних інтересів та виконання обов'язків (ст. 36). Конституція України гарантує політичну багатоманітність (ст. 15). Забезпечення економічних і соціальних прав працюючих здійснюються і таким суб'єктом політики як трудовий колектив (ст. 44).

Отже, важливим засобом реалізації та захисту прав та свобод людини є гарантії. Вони є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини. Призначенням гарантій є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини. Гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених конституцією можливостей до реальної дійсності.

Список використаних джерел:

1. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: *монографія* / за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук. Київ: Юридична думка, 2015. 424 с.
2. Конституція України: Конституція, від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
3. Філософія права : підручник / за ред.. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2011. 208 с.
4. Хоміцька З. М. Сучасний конституціоналізм: теорія і практика. Харків: Право, 2013. 272 с.

5. Кобринський В. Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України: навч. посібник. Київ: Право, 2015. 120 с.

Романів Х. Б.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНОЇ ДЕЛІКТОЗДАТНОСТІ

Суть сімейного права полягає у врегулюванні суспільних відносин, які виникли в процесі створення, існування сім'ї та навіть після її припинення. Сім'я є необхідним компонентом соціуму, від неї залежить благополуччя усього суспільства та кожної людини зокрема. Саме сім'я є каталізатором сімейних відносин, «якість» яких залежить від здатності її учасника нести цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну її протиправними діями. Отже, проблема визначення сімейної деліктоздатності фізичних осіб набуває особливого значення, по двох причинах: соціальній та правовій. Соціальна причина полягає у значенні сім'ї як головного осередку розвитку будь-якої цивілізації. Щодо правової причини, то йде мова про вирішення питання правового статусу фізичних осіб у сімейному праві. До того ж вивчення сімейної деліктоздатності є не простим питанням, а з огляду на те, що існують наукові доробки щодо самостійності поняття деліктоздатності та її приналежності до дієздатності. Тому, тема сімейної деліктоздатності є однією із найбільш дискусійних і потребує, з огляду на динамічний розвиток сімейного права та самих сімейних правовідносин, постійного дослідження та вдосконалення.

Отже, проблема сімейної деліктоздатності лежить в площині визначення самої деліктоздатності та дослідження питання її самостійності. Можна виділити дві групи науковців: одні стверджують про деліктоздатність як про частину дієздатності, інші наполягають на самостійності деліктоздатності. Дієздатність, традиційно, розуміється як здатність своїми діями набувати для себе прав і самостійно їх реалізовувати, а також здатність своїми діями створювати для себе обов'язки та самостійно їх виконувати. В. М. Марчук та Л. В. Ніколаєва деліктоздатність називають «трансформованою дієздатністю» [1]. А. В. Пасічник вважає, що не можна стверджувати про самостійність

деліктоздатності, адже деліктоздатність і дієздатність мають однаковий соціальний зміст – можливість здійснення вольової поведінки. Його відсутність абсолютно виключає існування змісту юридичного. Тому, можна дійти висновку, що недієздатна особа у жодному разі не може бути деліктоздатною [2, с. 4].

Однак, як стверджує В. А. Ватрас, не можна стверджувати, що деліктоздатність є елементом дієздатності, тому що вона: 1) містить спільні риси як дієздатності, так і правоздатності; 2) може бути лише як поєднання або ж нерозривний зв'язок правоздатності і дієздатності; 3) деліктоздатність має і певні відмінності від правоздатності і дієздатності [3, с. 109-110]. В. Д. Примак взагалі прямо вказує: «...якщо абстрагуватися від контексту дієздатності фізичної особи, то з огляду на вказане, виділення деліктоздатності саме як одного з виявів дієздатності кожного учасника цивільних відносин не виглядатиме виправданим або, принаймні, безперечно необхідним» [4].

Деліктоздатність, на думку О. В. Зайчука, А. П. Зайця та інших учених, це передбачена нормами права здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність за вчинення правопорушення [5, с. 663]. Надаючи визначення деліктоздатності необхідно враховувати не лише здатність особи мати обов'язки щодо неприпустимості вчинення сімейних правопорушень, але й здатність бути відповідним суб'єктом відповідальності. Категорії сімейна деліктоздатність виходячи з цього, водночас притаманні риси як правоздатності, так і дієздатності [3, с. 110]. Ми погоджуємось з тезою В. А. Ватрас про те, що сімейна деліктоздатність містить в собі як риси сімейної правоздатності, так і дієздатності, тому стверджувати про те, що сімейна деліктоздатність є частиною сімейної дієздатності є неправильним. Виходячи з цього, під сімейною деліктоздатністю слід розуміти здатність особи нести юридичну відповідальність за порушення норми «сімейного» закону, тобто сімейне правопорушення. Однак, поняття сімейного правопорушення законодавець не надає. Як результат, враховуючи все вище наведене можна стверджувати, що формування ефективної моделі сімейної деліктоздатності передбачає потребу: 1) визначення місця деліктоздатності в системі сімейної правосуб'єктності; 2) чіткого розмежування деліктоздатності від дієздатності та правоздатності; 3) закріплення ознак сімейної деліктоздатності; 4) чіткого визначення сімейного правопорушення; 5) закріплення у сімейному законодавстві спеціальних норм, які регулюють питання правоздатності і дієздатності.

Список використаних джерел:

1. Марчук В. М., Ніколаєва Л. В. Нариси з теорії права. Київ: Істина, 2004.

2. Пасічник А. В. Щодо визначення поняття адміністративної деліктоздатності. *Юридична Україна*. 2009. № 11–12. С. 41–46.
3. Ватрас В.А. Сімейна деліктоздатність як елемент сімейної правосуб'єктності. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4. С. 108-113.
4. Примак В.Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: Монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 432 с.
5. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

Рудаков Д. І.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
суддя
(Личаківський районний суд м. Львова)

ЖИТЛО ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ЙОГО ОКРЕМІ РІЗНОВИДИ

Насамперед, необхідно визначитися з тим, чи житло є об'єктом цивільних прав або об'єктом цивільних правовідносин. З системного аналізу цивільного законодавства вбачається, що об'єктами правовідносин є те, на що вони спрямовані та впливають. Тому об'єктом цивільного правовідношення є поведінка його суб'єктів, спрямована на отримання різноманітних благ. Що ж стосується об'єктів цивільних прав, то під ними розуміють будь-які блага, з приводу яких виникають правовідносини. Коли йдеться про блага, що являють інтерес для суб'єктів цивільного права, то вони є не тільки об'єктом прав однієї особи, але породжують також обов'язки інших осіб, без яких суб'єктивне право не може бути реалізоване. Але якщо навколо відповідних благ утворюється система цивільних прав і обов'язків, ця система є цивільним правовідношенням. Таким чином, об'єкти цивільних прав і об'єкти цивільних правовідносин – поняття тотожні. Це дозволяє рівною мірою користуватися як тим, так і іншим поняттям у визначенні поняття житла як особливого об'єкту.

Житло є одним з основних матеріальних благ, необхідних для забезпечення життя людини. Від ступеня забезпеченості житлом, його якості, благоустрою залежать здоров'я, б працездатність, протяжність життя особи. Потреба людини в житлі виникає з моменту її народження й зберігається протягом всього життя, тобто носить постійний характер. Право особи на

житло слід вважати одним із природних та невід'ємних прав людини. Це підтверджено Конституцією України, де право на житло закріплено у Розділі II – Права, свободи та обов'язки людини та громадянина. Норми Конституції України закріплюють право на житло та право на недоторканість житла. Отже, слід визначити співвідношення цих прав людини. Як відзначено у правовій літературі, право на житло є майновим. Його соціальне призначення, а відповідно, і цивільно-правова форма реалізації полягає в юридичному забезпеченні задоволення матеріальної потреби людей у житлі. Таким чином, право на житло невідривно пов'язане із соціальними, культурними та економічними правами людини. Це виявляється в тому, що права людини впроваджуються, реалізуються та захищаються при здійсненні особою права на житло. Саме в такому співвідношенні вказані права закріплені як внутрішнім законодавством, так і в ратифікованих нашою державою документах Ради Європи. Розгляд права на житло в аспекті прав людини має як теоретичне, так і практичне значення. Останнє виявляється, зокрема, в тому, що право на житло може захищатись не тільки на національному рівні.

Конституцією України житло визнано об'єктом права кожного, хто мешкає на території України, і на органи державної влади, як і органи місцевого самоврядування, покладено обов'язок заохочувати житлове будівництво, створюючи умови для здійснення житлових прав.

Визнання України соціальною державою, політика якої направлена на створення умов, що забезпечують пристойне життя і вільний розвиток людини, обумовлює додатковий до конституційно закріпленого загального права на житло обов'язок держави надати додаткові житлові гарантії малозабезпеченим та іншим вказаним в законі громадянам.

Цивільний кодекс України вперше закріпив в окремій главі норми, присвячені праву власності на житло і сформулював загальне визначення поняття житла. Воно істотно відрізняється від розуміння житла іншими галузями права (зокрема, конституційного, адміністративного та житлового права) і потребує виявлення критеріїв відмежування цієї правової категорії від суміжних правових конструкцій в інституті житла.

Що ж таке житло у власному та широкому розумінні?

Так, у статті 379 Цивільного кодексу України Книги 3 «Право власності та інші речові права» визначено перелік об'єктів, що розглядаються як житло та визначені ознаки таких об'єктів. Житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жила приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них [1].

Житло є поняттям, яке включає в себе житловий будинок, квартиру, садибу, котедж, дачу, що розраховані на тривалий строк служби та призначені

для проживання. Не можуть вважатися житлом окремі виробничі приміщення, вагончики, підвали, сараї, гаражі, збірно-розбірні, пересувні, контейнерні та інші підсобні споруди, а також приміщення, призначені для тимчасового (готель, лікарня) або недобровільного (в'язниця) перебування особи [2, с.236].

П. Седугін під терміном «житло» розуміє особливу споруду чи приміщення, спеціально призначене для проживання людей: житловий будинок, квартиру, інше житлове приміщення разом з відповідною допоміжною площею (кухня, коридор, ванна кімната, вітальня та ін.). У широкому розумінні поняття «житло» охоплює не тільки межі житлового осередку (квартири, житлові будинки), але і різного роду засоби повсякденного обслуговування, а також прибудинкову територію [3, с.55].

Поняття житла, його різновиди є динамічними категоріями, що постійно розвиваються. Розвиток житлового законодавства має наслідком виникнення нового різновиду житла, названого «доступним».

Доступне житло слід розглядати як різновид загального поняття житла, що має свої ознаки. Можна зробити висновок, що у житловому праві назріла потреба розширити загальну кваліфікацію житла, що буде містити й поняття «доступне житло».

25.12.2008 р. Верховною Радою України прийнято Закон «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва», який спрямований на стабілізацію будівництва, підвищення платоспроможності населення, забезпечення реалізації житлових прав громадян, які потребують державної підтримки, стимулювання розвитку будівельної та суміжних галузей в умовах світової фінансової кризи.

Механізм забезпечення фізичних осіб доступним житлом унормовано статтею 4 вказаного закону, де, зокрема, дано визначення поняття доступного житла.

Доступне житло – збудовані і ті, що будуються за державної підтримки, житлові будинки (комплекси) та квартири [4].

Висновок. В законодавстві має бути відсутнє двозначне розуміння норм закону, тобто закони не повинні по-різному трактувати одні й ті самі терміни. Законодавство має бути взаємоузгодженим, придатним для безпосереднього застосування при розв'язанні практичних завдань. Виникає необхідність оптимізувати правовий такого об'єкта цивільних прав, як житло, за допомогою систематизації окремих і розрізнених правових норм, що містяться в окремих галузях законодавства, в окрему главу Цивільного кодексу України в розділі «Об'єкти цивільних прав».

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: станом на 16. 01. 2003 р. / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубєвої. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 740с.
3. Богословська Л.М. Поняття конституційного права людини і громадянина на житло в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. №1. С.55-63.
4. Закон України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва»: станом на 24.03.2022р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-17>.

Стасів О. В.,

доцент кафедри соціального права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський національний
університет імені Івана Франка)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕВЕДЕННЯ ТА ЗМІНИ ІСТОТНИХ УМОВ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Як відомо 15 березня 2022 року прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1], відповідно до якого на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України.

Згідно статті 3 цього нормативно-правового акта у період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою.

Крім того, у період дії воєнного стану повідомлення працівника про зміну істотних умов праці та зміну умов оплати праці, передбачених частиною

третьою статті 32 та статтею 103 Кодексу законів про працю України [2], здійснюється не пізніше як до запровадження таких умов.

Таке повідомлення про зміну умов праці, зокрема, при переведенні працівника на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією під час воєнного стану не здійснюється. А мінекономіки у своєму роз'ясненні наголошує, що повідомити про це працівників потрібно не пізніше допуску до роботи зі зміненими умовами.

Переведення на роботу в іншу місцевість може провадитися разом з підприємством, яке змінює місце своєї діяльності у зв'язку наприклад, виробничою доцільністю, у мирний час, а у період війни такою причиною може бути проведення воєнних дій. При чому таке переведення може мати тимчасовий характер, адже коли закінчиться воєнний стан у державі зможе повернутися у місцевість з якої підприємство змушене було евакуюватися. Проте обов'язковою умовою такого переведення працівника є його згода (ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»).

Варто наголосити на тому, що таке переведення здійснюється за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою. Внесення запису до трудової книжки про переведення працівників в іншу місцевість разом з підприємством законодавством не передбачено.

Якщо ж працівник не погоджується переїхати з підприємством у іншу місцевість, то роботодавець має право припинити з ним трудовий договір згідно до п. 6 ст. 36 КЗпП, а саме через відмову від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією; від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці.

Проте якщо переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією пов'язане з військовим станом, і роботодавець після його завершення планує повернутися, то він може не звільняти працівника, який відмовляється від переведення, а запропонувати йому взяти відпустку без збереження заробітної плати на тривалий період або призупинити трудовий договір.

Діюче законодавство запроваджує можливість призупинення трудового договору, тобто тимчасове звільнення роботодавця від обов'язку забезпечувати працівника роботою і тимчасове звільнення працівника від обов'язку виконувати роботу за укладеним трудовим договором. Воно не тягне за собою припинення трудових відносин.

Як влучно зауважив Сільченко С. голова Комітету АПУ з трудового права, що досить неконкретною є норма про те, що відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює

військову агресію, оскільки ані норми національного законодавстві і тим паче міжнародного права не передбачають такої можливості [3]. Очевидно, що після завершення військових дій, буде розроблено механізм надання роботодавцям коштів за рахунок конфіскованого російського майна на виплату працівникам. Тобто зараз протягом строку призупинення трудового договору роботодавець нічого не повинен платити працівнику. За можливості необхідно видавати працівникам довідки про суму виплат, які вони втратили через призупинення трудового договору (як щомісячно, так і сумарно). Ці довідки потім необхідно буде подати до компетентних органів для відшкодування суми втраченого заробітку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#top>
2. Кодекс законів про працю в ред. від 29.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Сільченко С. Праця в умовах війни: новації законодавства. 2022. URL : <https://uba.ua/ukr/news/9109/>

Телявський А. М.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*),
приватний виконавець
виконавчого округу м. Києва

СУТНІСТЬ ПРАВОЧИНІВ, УКЛАДЕНИХ У ХОДІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Серед основних завдань правової держави є створення ефективного механізму поновлення порушених прав осіб. На виконання цього завдання спрямована діяльність судів та інших юрисдикційних органів, що залежить від своєчасного та належного виконання їхніх рішень, оскільки лише декларації не мають практичного значення. Запорукою ефективності механізму виконання рішень є можливість застосування державного примусу відповідними органами та особами – державними та приватними виконавцями.

Державна виконавча служба та приватні виконавці уповноважені державою здійснювати примусове виконання рішень юрисдикційних органів, що є одним зі способів реалізації державної політики у правовій сфері, а також у сфері економіки.

Висока якість правового регулювання виконавчого провадження, зокрема і цивільно-правових його складових інститутів, визначають ефективність виконання судових рішень та рішень інших юрисдикційних органів.

Підтримуємо позицію О. Б. Верби, яка, визначаючи правову природу виконавчого провадження, робить висновок, що за місцем у системі права виконавче провадження є комплексним міжгалузевим функціональним правовим інститутом, а за місцем у системі права виконання рішення є завершальною стадією кожного з видів юридичного процесу [1]. Виходячи з цього підходу, виконавче провадження як складне правове утворення має публічно-правову природу із приватноправовими елементами. Серед яких виокремлюють правочини та цивільно-правову відповідальність.

Процесуальні правовідносини, як відомо із положень теорії права, є похідними від матеріальних правовідносин. Процесуальна форма передбачає досягнення певного матеріально-правового результату. Виконавче провадження є завершальною стадією процесу поновлення порушених прав осіб у примусовому порядку, зокрема цивільних. Сторони виконавчого провадження, перш за все, прагнуть досягти його матеріально-правову мету – досягнення матеріального ефекту, а потім – процесуально-правову мету.

Універсальність правової природи правочину дає можливість при застосуванні цього правового явища вирішувати питання у сфері публічного права, пов'язані з реалізацією та захистом як приватних, так і публічних інтересів. При цьому правове регулювання таких правочинів здійснюється комплексно як нормами приватного права (цивільного), так і нормами публічного права. У таких правовідносинах проявляється взаємозв'язок та взаємодія публічно-правової та приватноправової сфер. Публічний характер правовідносин чинить деякий вплив на ознаки правочину. Оскільки майнові відносини регулюються також і публічним правом, отже, у публічно-правовій сфері можливе використання інституту правочину, який може бути врегульований законодавцем із урахуванням цілей публічно-правового регулювання. Водночас, вчинення правочину може викликати цивільно-правові наслідки (трансформація приватних майнових відносин осіб), а також – публічно-правові (припинення процесуальних прав та обов'язків).

Особливістю правочинів, укладених у публічно-правових відносинах, полягає, серед іншого, у тому, що правочин як юридичний факт може мати окремі ознаки адміністративних актів, що виражаються, насамперед, у

реалізації виконавцем своїх владних повноважень при укладенні та виконанні відповідних правочинів.

Диспозитивність як засада виконавчого провадження (п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [2]) і принцип діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців (п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII [3]) виражається, зокрема, у застосуванні приватноправових (цивільно-правових) засобів, якими здійснюється правовий вплив на суспільні відносини, що виникають в ході примусового виконання актів юрисдикційних органів. Ці засоби застосовуються з певними особливостями, зумовленими публічно-правовим характером виконавчого провадження. Кінцевою ціллю застосування сукупності цих цивільно-правових засобів є ефективна організація самого виконавчого провадження та досягнення його мети – реального поновлення прав осіб. Отже, за своєю сутністю цивільно-правові правочини у виконавчому провадженні є санкціонованими публічною владою цивільно-правовими актами, які мають як приватно-правові цілі виникнення, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків, так і публічно-правові цілі, пов'язані з виконанням відповідно до закону рішень судів та інших юрисдикційних органів.

Список використаних джерел:

1. Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Верба-Сидор Ольга Богданівна ; Нац. акад. внутр. справ. К., 2013. 20 с.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
3. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.

Ткаченко П. І.,
аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УНИКНЕННЯ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА ШЛЯХОМ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ ПРО РОЗПОДІЛ МІЖ ПОДРУЖЖЯМ У ХОДІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЯК ФРАУДАТОРНІСТЬ ПРАВочИНУ

Статтею 59 КК України унормовано наступне положення, а саме покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються [1, с. 59].

Таким чином, конфіскація майна є кримінально-правовою категорією в українському законодавстві та визначається як додатковий вид кримінального покарання за вчинення тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів.

Питанням уникнення конфіскації майна, яке здійснюється в судовому порядку в ході набуття законної сили обвинувального акту замислювався чи не кожний правник, який супроводжував типову справу. Аналізом судової практики встановлено, що в деяких випадках існували факти відчуження майна для уникнення можливої конфіскації в рамках кримінального провадження.

13 квітня 2022 року Верховний Суд у справі № 757/62043/18-ц (провадження № 61-13227св21) досліджував питання щодо відчуження майна для уникнення можливої конфіскації в рамках кримінального провадження. НАБУ просило суд визнати недійсними договори дарування земельних ділянок і квартир, оскільки вони мають ознаки фіктивності як вчинені без наміру створення правових наслідків, з метою приховати майно підозрюваного, уникнути накладення арешту на це майно в рамках кримінального провадження для забезпечення його можливої конфіскації. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, вважав, що після Рішення Конституційного Суду України від 5 червня 2019 р. № 4-р (II) / 2019 позивач втратив право пред'явлення вимог до відповідачів. Апеляційний суд це рішення скасував і відмовив з інших підстав, вважаючи, що надані позивачем докази не підтверджують фіктивність укладених оспорюваних договорів дарування. Верховний Суд України у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду скасував попередні рішення та задовольнив позов, зробивши такі правові висновки. При

здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б, зокрема, порушити права інших осіб (ч. 2 ст. 13 ЦК України). Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах (ч. 3 ст. 13 ЦК України). Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Договір як приватно-правова категорія, оскільки є універсальним регулятором між учасниками цивільних відносин, покликаний забезпечити регулювання цивільних відносин та має бути спрямований на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, вчинення договору не для регулювання цивільних відносин і не для встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з-під арешту в публічних відносинах або уникнення арешту та/або можливої конфіскації. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом. Таким чином судова практика виробила конструкцію «франдаторності» правочину. Термін франдаторність походить від лат. *fraudatio*, *fraus* – тобто обман, позбавлення зиску. У ширшому сенсі цей термін означає будь-яку дію, яка суперечить і не відповідає істині та справедливості [2].

Таким чином, виходячи з вищевикладеного, договір про відчуження майна не повинен використовуватися для уникнення можливої конфіскації в рамках кримінального провадження. В загальному розумінні ознаками франдаторності правочину можуть бути, зокрема: передача майна за заниженою вартістю або в дар; момент укладання угоди; передача майна родичам чи пов'язаним особам; наявність дійсного наміру в обох сторін угоди; фактичне виконання договору сторонами.

При цьому існує поодинокі практика уникнення конфіскації майна шляхом укладання договору про розподіл такого між подружжям в ході розірвання шлюбу. Так, згідно ст. 69 Сімейного кодексу України, дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності за взаємною згодою. Поділ спільного майна може здійснюватися в добровільному порядку за рішенням самого подружжя при цьому, підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Добровільний поділ майна подружжя передбачає наявність взаємної волі подружжя на припинення режиму спільної сумісної власності щодо належного їм майна. Поділ

здійснюється тільки щодо наявного майна, а не майна, яке буде набуте подружжям у майбутньому. Таким чином, в ході розлучення та розподілу майна подружжя шляхом укладання відповідного договору, особа щодо якої здійснюється досудове розслідування передає у законну власність іншій особі подружжя майно, яке набуто останньою під час шлюбу.

Зважаючи на вищевикладене, особа добровільно передаючи у власність майно шляхом укладання договору в ході розірвання шлюбу передує подальше його повернення у власність з певним часом при цьому уникає конфіскації.

Крім того, слід зазначити, що особа колишньої дружини або чоловіка не являється близьким родичом підсудної особи, а отже майно такої не може бути конфіскованим або арештованим в ході здійснення досудового розслідування.

З огляду на подібну схему уникнення конфіскації майна можливо визначати укладений спеціальний договір між подружжям щодо розподілу майна фіктивним або таким який містить ознаки фраздаторності правочину. Дана наукова проблематика не є розглянутою на належному рівні, а отже потребує детального її вивчення із виокремленням пропозицій щодо удосконалення законодавства та усунення прогалин в праві. На сьогоднішній день актуальна проблема уникнення конфіскації майна шляхом укладання цивільно-правових угод, договорів являє собою підґрунтя для подальших наукових розробок.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : станом на 11 лют. 2013 р. : відповідає офіц. тексту / упоряд. В. І. Тютюгін. Х.: Право, 2013. 59 с.
2. Відчуження майна для уникнення конфіскації в рамках кримінального провадження / «Поради юриста» інформаційно-правовий портал. URL: <https://porady.org.ua/vidchuzhennya-mayna-dlya-unyknennya-konfiskatsiyi-v-ramkakh-kryminalnoho-provadhennya>.

Хомко Л. В.,
доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

У Кодексі України з питань банкрутства (далі – КУзПБ) закладено потужний інструментарій, який надає кредиторам можливість для захисту своїх прав та законних інтересів під час судової процедури банкрутства. Серед них варто проаналізувати визнання у встановленому законом порядку правочинів боржника недійсними та застосування наслідків такої недійсності, що надає кредиторам та арбітражному керуючому можливість повернення активів боржника до ліквідаційної маси боржника для задоволення вимог кредиторів.

Відтак головним завданням визнання недійсними правочинів за участю боржника у межах справи про банкрутство виступає:

- захист інтересів кредиторів,
- наповнення ліквідаційної маси,
- скорочення різниці між розміром ліквідаційної маси і загальним розміром кредиторських вимог.

Як правило, оскарження правочинів відбувається в порядку ст. 7 КУзПБ. Мова ведеться про загальні підстави недійсності, які передбачені Цивільним кодексом України (далі – ЦК України).

Для надання визначення таким угодам (правочинам), наведемо матеріали судової практики. В постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі №369/11268/16-ц такі угоди названо фраздаторними правочинами, тобто правочинами, що вчинені боржником на шкоду кредиторам. Спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником, розглядаються господарським судом у межах справи про банкрутство за правилами, передбаченими ГПК України, з особливостями, визначеними статтею 7 КУзПБ.

Відповідно до абз. 3 ч.2 ст. 7 КУзПБ за результатами розгляду спору суд ухвалює рішення. Водночас у ч.4 ст. 42 КУзПБ зазначено, що за результатами розгляду заяви арбітражного керуючого або кредитора про визнання недійсним правочину боржника господарський суд постановляє ухвалу. Визнання

недійсними правочинів може відбуватися за спеціальною нормою Кодексу (ст. 42 КУЗПБ), або відповідно до загальних норм ЦК України [1].

У ч.1 та ч. 2 ст. 42 КУПБ зазначено різні умови та підстави для визнання недійсності правочинів боржника. Правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам, з таких підстав:

–боржник виконав майнові зобов'язання раніше встановленого строку;

–боржник до відкриття провадження у справі про банкрутство взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим;

–боржник здійснив відчуження або придбав майно за цінами, відповідно нижчими або вищими від ринкових, за умови що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів;

–боржник оплатив кредитору або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів до боржника перевищувала вартість майна;

–боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог [2].

Ч. 2 ст. 42 КУПБ – містить єдину умову та три підстави визнання недійсними правочинів боржника. Умова – період правочинів становить три роки, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство. До підстав віднесено:

1) боржник безоплатно здійснив відчуження майна, взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, відмовився від власних майнових вимог;

2) боржник уклав договір із заінтересованою особою;

3) боржник уклав договір дарування.

Відмітимо, що при застосуванні вищенаведених підстав, наявність збитків не потрібно доводити.

Водночас варто зазначити, що у разі визнання недійсними правочинів боржника з підстав передбачених ч. 1 або ч. 2 ст. 42 КУПБ, кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно, яке він отримав від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати

його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину (ч. 3 ст. 42 КУзПБ).

З аналізу ст. 42 КУзПБ виникає питання щодо того, чи можливо у разі, коли майно вибуло з власності боржника на підставі правочину, який з підстав ч. ч. 1, 2 ст. 42 КУзПБ, був визнаний недійсним скористатися правом на витребування такого майна, яке передбачене ст. 388 ЦК України (витребування майна від добросовісного набувача). Матеріали судової практики свідчать про те, що застосування приписів ст. 388 ЦК України як наслідків визнання правочинів недійсними та спростування майнових дій в порядку статті 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) є можливим за умов:

1) наявності (доведеності) обставин, які вказують на неможливість (неефективність) застосування наслідків, передбачених частиною другою статті 20 Закону про банкрутство (відсутність майна, коштів у кредитора, наявність інших обставин);

2) вибуття спірного майна з володіння боржника (банкрута у справі) поза його волею;

3) доведеності обставин, які дають підстави для застосування в межах справи про банкрутство (як наслідок застосування приписів статті 20 Закону про банкрутство) приписів статті 388 ЦК України;

4) наявності доведеного статусу власника спірного майна;

5) якщо такий спосіб захисту буде визнаний судом найбільш ефективним у конкретному випадку за наявності відповідних доказів у справі [3].

Відмітимо, що суди неоднозначно розглядали позови про визнання правочинів боржника недійсними, оскільки або керувалися нормою ст. 20 Закону про банкрутства, або статтею 42 КУзПБ. керувалися як статтею 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство), яка вже втратила чинність, так і чинною ст. 42 КУзПБ.

Цей неоднаковий підхід проаналізувала судова палата для розгляду справ про банкрутство КГС ВС. Відтак суд вирішив, що частини 1-2 ст. 42 КУзПБ не підлягають застосуванню до правочинів, учинених боржником до дати набрання чинності КУзПБ, тобто до 21.10.2019. До цих правочинів слід застосовувати ст. 20 Закону про банкрутство. Встановлений ст. 42 КУзПБ трирічний строк у будь-якому разі відраховується від дати відкриття провадження у справі про банкрутство. Однак для правочинів, укладених до 21.10.2019 року застосовуються підстави ст. 20 Закону про банкрутство, а для тих, що укладені після цієї дати – підстави ст. 42 Кодексу. Верховний Суд зауважив, що до всіх без винятку правочинів, ст. 42 КУзПБ обов'язково

застосовується після 21.10.2022 року, зі спливом трьох років після набрання чинності КУзПБ [4].

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо що кредиторам важливо детально аналізувати всі правочини боржника, які були вчинені протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство та оскаржувати ті з них, які мають хоча б мінімальні ознаки фродаторності. Відтак ефективна реалізація всіх прав кредитора – це запорука максимального наповнення ліквідаційної маси та скорочення різниці між розміром ліквідаційної маси та розміром кредиторських вимог.

Список використаних джерел:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі №369/11268/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424088>
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
3. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 20.02.2020 у справі № 922/719/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88211046>.
4. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 02.06.2021 у справі № 904/7905/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97806436>.

Чабан О. М.,

доцент кафедри

цивільного і господарського права та процесу,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський торговельно-економічний університет)

УСТАНОВЛЕННЯ СЕРВІТУТУ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сервітут, як один із видів речових прав на чуже майно, виникає на підставі договору, закону, заповіту або рішення суду (ч. 1 ст. 402 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 [1] (далі – ЦК України). Ці підстави виникнення сервітутних прав трансформовані у національне цивільне законодавство з римського приватного права. [2, с. 69]. Договір про встановлення сервітуту є найпоширенішою підставою виникнення речового права на чуже майно. Норми, що регулюють правовідносини за договором про встановлення

сервітуту, містяться у главі 32 ЦК України «Право користування чужим майном». Порядок укладення, зміни та припинення договору про встановлення сервітуту регулюється главою 53 ЦК України.

Наступною підставою встановлення сервітуту є закон. Крім сервітуту, наприклад, застава може виникати на підставі закону (ч. 1 ст. 574 ЦК України). Приміром, звернемося до ч. 1 ст. 735 ЦК України: у разі передання під виплату ренти земельної ділянки або іншого нерухомого майна одержувач ренти набуває право застави на це майно. Застава має похідний (акцесорний) характер і виникає на підставі закону, а більш точніше на підставі норми ч. 1 ст. 735 ЦК України, за умови, що застоводержатель та заставодавець є учасниками рентних відносин, за якими виступають відповідно одержувачем ренти та платником ренти. Щодо сервітуту, то прикладом виникнення на підставі закону є право користування житловим приміщенням членів сім'ї, яке передбачено ч. 1 ст. 405 ЦК України. Так, члени сім'ї власника житла, які проживають разом з ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону. Як зазначає Т.В. Предчук, закон як підстава встановлення сервітуту є надзвичайно обмеженою [3, с. 49]. На нашу ж думку, поняття «встановлення сервітуту законом» має умовний характер. Як передбачено у п. 1 інформаційного листа Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» від 07.04.2008 [4] при правозастосуванні застосовується не в цілому закон як нормативно-правовий акт, а відповідна правова норма чи її частина. Звідси: закон в цілому як нормативно-правовий акт не може бути підставою виникнення конкретних правовідносин, в тому числі і сервітутних. Правило, що міститься у нормі права, розраховане на регулювання невизначеного числа життєвих ситуацій. Тому, наприклад, щоб застосовувалася норма ч. 1 ст. 405 ЦК України, необхідно наявність певного юридичного факту, що породжує виникнення сім'ї (приміром, укладення шлюбу, кровне споріднення, спільне проживання чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, усиновлення, патронатне виховання тощо). Це вказує на те, що право користування житловим приміщенням у члена сім'ї виникає на підставі норми ч. 1 ст. 405 ЦК України за умови наявності сімейних відносин між власником житла та особою, яка проживає разом з ним. Ось у цьому й полягає умовність застосування закону як підстави встановлення сервітуту.

Третьою підставою встановлення сервітуту є заповіт як односторонній правочин. У ч. 1 ст. 1246 ЦК України передбачено, що спадкодавець має право встановити у заповіті сервітут щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб. Зі змісту глави 32 ЦК України випливає, що право вимагати встановлення

сервітуту належить сервітуарію, норма ж ч. 1 ст. 1246 ЦК України закріплює можливість (суб'єктивне цивільне право) спадкодавця встановити право користування (сервітут). У науковій літературі вказують, що правовідносини між фізичними особами, які виникають внаслідок встановлення сервітуту в заповіті за своїм характером є подібними до правовідносин, що виникають внаслідок заповідального відказу [3, с. 68]. На нашу думку, спільним між сервітутом, встановленим заповітом, та заповідальним відказом, передбаченим у заповіті, є: по-перше, обтяження спадкової частки спадкоємця за заповітом та, по-друге, підстава виникнення цих правовідносин – заповіт. Заповідальний відказ, що виникає на підставі заповіту, – це зобов'язальні правовідносини між спадкоємцем та відказоодержувачем, а сервітут, встановлений заповітом, – речове право на чуже майно, необхідне для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Також важливим питанням є визначення моменту, з якого особа може користуватися сервітутом, встановленим у заповіті. Це може бути момент відкриття спадщини або момент прийняття спадщини спадкоємцем за заповітом. На нашу думку, оскільки чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини, відповідно особа має право користуватися сервітутом з часу відкриття спадщини. Цим положенням пропонуємо доповнити ст. 1246 ЦК України.

У разі недосягнення домовленості про встановлення сервітуту та про його умови спір вирішується судом за позовом особи, яка вимагає встановлення сервітуту (ч. 3 ст. 402 ЦК України). «Недосягнення домовленості» сторін про встановлення сервітуту може означати, що особа, яка вимагає встановлення сервітуту, не зверталася до власника (володільця) нерухомого майна з пропозицією про укладення договору про встановлення сервітуту; сторони не змогли досягти згоди з істотних умов договору; власник (володілець) нерухомого майна відмовився від раніше досягнутої згоди про встановлення сервітуту; досягнута сторонами домовленість визнана недійсним правочином.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27.10.2022).
2. Ковалик Г. І. Сервітутути у римському праві та їх рецепція у праві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2016. 237 с.

3. Предчук Т.В. Договір про встановлення сервітуту за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 217 с.

4. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07 квітня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08#Text (дата звернення: 05.11.2022).

Шепега В. В.,

начальник відділу взаємодії з суб'єктами державної реєстрації та підвищення кваліфікації державних реєстраторів
(Управління державної реєстрації
Західного міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Львів))

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ НЕРУХОМОСТІ ТА БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

З перших днів війни, з метою недопущення зі сторони ворога будь-яких несанкціонованих дій з інформацією державних реєстрів, державою було тимчасово призупинено роботу Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Одночасно із захистом інформації державних реєстрів, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України були розроблені нові правила державної реєстрації речових прав на нерухомість та бізнес, так і вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану, основною метою яких є забезпечення в таких умовах захист прав держави, фізичних та юридичних осіб на бізнес і нерухомість.

Держава забезпечує громадянам та юридичним особам рівні умови захисту прав власності на нерухомість та бізнес. Оскільки право власності є основою практично всіх економічних відносин. Цим обумовлена актуальність проблематики та широкого спектру способів здійснення його захисту.

Особливості державної реєстрації в умовах воєнного стану врегульовані відповідною постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209.

Важливим у протистоянні російській військовій агресії став Закон № 2116-ІХ «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права

власності російської федерації та її резидентів» від 03.03.2022, який встановив правові засади примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності об'єктів права власності російської федерації, як держави, яка почала повномасштабну війну проти України, та її резидентів.

Також, прийнято Закон України від 12.05.2022 № 2255-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» (далі - Закон), який набрав чинності 26.07.2022, окрім деяких положень, які набули чинності пізніше. Цим Законом вносяться зміни до законів України «Про оренду землі», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» тощо.

Одними із ключових змін в новому антирейдерському законодавстві є те, що запроваджуються дієві заходи та механізми, які скеровані забезпечити непорушність права власності. Прийнятні зміни забезпечують можливість здійснювати окремі реєстраційні дії без втручання державного реєстратора, а також запроваджують низку інших заходів, мета яких – попередити протиправне захоплення бізнесу та незаконне заволодіння нерухомістю.

Закон змінює процедуру розірвання договору оренди (суборенди) земель сільськогосподарського призначення, за яким орендарем (суборендарем) є юридична особа приватного права (крім акціонерного, повного та командитного товариства).

Згідно з внесеними змінами, правочин про розірвання такого договору оренди (суборенди) визнається значним та вимагає попереднього прийняття рішення загальними зборами учасників або іншим вищим органом управління юридичної особи. Закон констатує, що за відсутності такого рішення правочин про розірвання договору оренди (суборенди) є нікчемним. Єдиний виняток – якщо статут юридичної особи-орендаря прямо передбачає, що такі правочини не є значними, а тому не потребують додаткових рішень загальних зборів учасників.

Законом розширено поняття заявника. Заявником у разі подання документів для проведення державної реєстрації набуття, зміни або припинення обтяження речових прав може бути також орган місцевого самоврядування, його посадова особа, якими встановлено, змінено або припинено обтяження, або уповноважена ним особа (ч. 1 ст. 2).

Законом встановлено, що державний реєстратор під час проведення державної реєстрації прав, що виникли в установленому законодавством порядку до 1 січня 2013 року, а також під час проведення державної реєстрації прав, які набуваються з прав, що виникли в установленому законодавством

порядку до 1 січня 2013 року, обов'язково запитує від органів влади, підприємств, установ та організацій, інформацію необхідну для такої реєстрації. Органи державної влади, підприємства, установи та організації зобов'язані не пізніше трьох робочих днів з дня отримання відповідного запиту державного реєстратора безоплатно надати запитувану інформацію в паперовій та (за можливості) в електронній формі (ч. 3 ст. 10).

Врегульовано, що розділ Державного реєстру прав щодо земельної ділянки відкривається виключно за наявності відомостей про таку ділянку у Державному земельному кадастрі, а щодо новоствореного об'єкта нерухомого майна, розташованого на земельній ділянці, – за наявності в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва відомостей про такий об'єкт (ч. 2 ст. 13).

Встановлено, що державна реєстрація прав щодо новоствореного об'єкта нерухомого майна, розташованого на земельній ділянці, проводиться виключно за наявності в Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва відомостей про такий об'єкт (ч. 4 ст. 18).

Для цілей проведення реєстраційних дій документом, що підтверджує повноваження діяти від імені іншої особи, є документ, що підтверджує повноваження законного представника особи, нотаріально посвідчена довіреність (крім проведення реєстраційних дій за заявою уповноваженої особи державного органу, органу місцевого самоврядування), довіреність, видана відповідно до законодавства іноземної держави, або відомості з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань про особу, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи (ч. 1 ст. 20).

Доповнено, що заява власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій не приймається у разі:

- невстановлення особи заявника; невстановлення належності об'єкта нерухомого майна заявнику на праві власності;

- якщо не сплив п'ятиденний строк, передбачений (ч. 5 ст. 26) (ч. 6 ст. 25).

Внесено зміни щодо підстав та механізму виправлення помилки. У разі допущення технічної помилки (граматичної описки, друкарської, арифметичної чи іншої помилки) під час внесення відомостей про речові права, обтяження речових прав до Державного реєстру прав державний реєстратор самостійно виправляє таку помилку, за умови що документи за результатом розгляду заяви заявнику не видавалися.

У разі якщо після отримання заявником документів за результатами розгляду заяви виявлено технічну помилку допущену під час внесення до Державного реєстру прав відомостей про речові права, обтяження речових

прав, зокрема помилку у відомостях про суб'єкта речового права, обтяження, відомостях про речове право, обтяження, відомостях про нерухоме майно, у тому числі його технічних характеристиках, або якщо відбулося виправлення такої помилки в документах, що подавалися для державної реєстрації прав, або відбулася зміна адреси об'єкта нерухомого майна, такі помилки, відомості виправляються державним реєстратором на підставі заяви особи, відомості про речові права, обтяження речових прав якої містять таку помилку, відомості, а у випадку, передбаченому п. 2 ч. 7 с. 37 цього Закону, – посадовою особою Міністерства юстиції України, його територіальних органів або на підставі рішення Міністерства юстиції України, його територіальних органів – державним реєстратором, яким допущено технічну помилку.

Виправлення помилки, відомостей, що впливають на права третіх осіб, здійснюється державним реєстратором виключно за наявності згоди таких осіб або на підставі судового рішення. (ч. 2 ст. 26).

Змінено порядок дій у разі скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав; визнання на підставі судового рішення недійсними документів, на підставі яких проведено державну реєстрацію прав; скасування на підставі судового рішення документів, на підставі яких проведено державну реєстрацію прав; скасування на підставі судового рішення державної реєстрації прав при наступних ситуаціях:

- що мало наслідком державну реєстрацію набуття речових прав, обтяжень речових прав (у такому разі відповідні права чи обтяження припиняються);

- що мало наслідком державну реєстрацію зміни, припинення речових прав, обтяжень речових прав (у такому разі відповідні права чи обтяження повертаються у стан, що існував до відповідної державної реєстрації, шляхом державної реєстрації змін чи набуття таких речових прав, обтяжень речових прав) (ч. 3 ст. 26).

Державний реєстратор у разі виявлення ним факту використання його ідентифікаторів доступу до Державного реєстру прав іншими особами зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного робочого дня, повідомити Міністерство юстиції України про такий факт та про усі відомі йому рішення (дії) в Державному реєстрі прав, прийняті (виконані) з неправомірним використанням таких ідентифікаторів (ч. 4 ст. 10).

Послуга з державної реєстрації прав на нерухоме майно онлайн

Як скористатися послугою? :

Увійдіть на портал Дія або зареєструйтеся (<https://diia.gov.ua/>).

➤ Натисніть Послуги → Земля, будівництво, нерухомість → Державна реєстрація прав на нерухоме майно → Подати заяву.

- Внесіть потрібну інформацію та скани документів.
- Підпишіть заяву з електронним підписом.

Про результат послуги вас повідомлять листом на е-пошту, або ж ви можете самостійно переглянути статус в особистому кабінеті.

Зараз послуга доступна для власників нерухомого майна у Львівській області, Тернополі, Харкові та Чугуївському районі Харківської області. Поволі цей перелік міст та областей буде розширюватись.

Щодо територіальності вчинення реєстраційних дій

Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 1012 «Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209 якою виключено з постанови Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» пункт 5, яким встановлювалося, що державна реєстрація юридичної особи, громадського формування, нерухомого майна, місцезнаходженням яких є адміністративно-територіальна одиниця, що включена до затвердженого відповідно до пункту 12 цієї постанови переліку адміністративно-територіальних одиниць, проводиться незалежно від місцезнаходження такої юридичної особи, громадського формування, нерухомого майна.

Забезпечення неухильного дотримання положень законодавства під час проведення державної реєстрації створення юридичної особи

Порядок проведення державної реєстрації та інших реєстраційних дій на підставі документів, що подаються заявником для державної реєстрації, встановлених статтею 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (далі – Закон про реєстрацію) та включає в себе перевірку документів на наявність підстав для відмови в державній реєстрації.

Однією з таких підстав, закріплених у статті 28 Закону про реєстрацію, є порушення встановленого законом порядку створення юридичної особи.

Кабінетом Міністрів України 23.08.2022 прийнято постанову №941 «Питання утворення суб'єктів господарювання державного сектору економіки у період воєнного стану», якою встановлено, що у період воєнного стану утворення державних підприємств, установ та організацій, заснування господарських організацій, до статутного капіталу яких передається державне майно, суб'єктами управління об'єктами державної власності здійснюється за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

Отже, якщо у пакеті документів для державної реєстрації створення первинного кола юридичних осіб, визначених вказаною постановою, відсутнє погодження Кабінету Міністрів України, це є підставою для відмови у проведенні державної реєстрації у зв'язку з порушенням встановленого законодавством порядку створення юридичної особи.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ухвалення низки антирейдерських законів та вдосконалення роботи програмного забезпечення ЄДР і Реєстру нерухомості в крайні роки надало змогу істотно зменшити проблеми «реєстраційних ризиків». Отож, одним із пріоритетних напрямків для нас є убезпечення бізнесу та громадян від проявів рейдерства, обману, покращення інвестиційного клімату в державі та збільшення привабливості України для інвесторів завдяки їх впевненості у непорушності прав на відповідні активи.

Шляховська І. М.,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕНО ОБОРОТОЗДАТНИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНІ

Невпинний розвиток, поступова зміна та удосконалення суспільних відносин призводить до виникнення усе нових об'єктів цивільних прав, які не завжди наділені безпечними властивостями, а особливі характеристики або цінність цих об'єктів викликають потребу у впровадженні спеціальних правил їх використання.

Обіг таких об'єктів у цивільно-правовому обороті цілком передбачувано обмежується державою, наприклад, шляхом запровадження дозвільної системи здійснення того чи іншого виду діяльності. Встановлення обмежень дозволяє державі реалізовувати послідовну політику у сфері охорони і захисту суспільних відносин та, зокрема утверджувати конституційне положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Перш за все, слід зазначити, що основою правового регулювання об'єктів, обмежених в оборотоздатності є норма ст. 178 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України). Абзацом 2 ч. 2 цієї статті передбачено, що види об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або

перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти, обмежено оборотоздатні), встановлюються законом [2].

Ця норма має відсильний характер, тобто передбачає необхідність звертатися до тих законодавчих актів, які фактично врегульовують правовідносини пов'язані із обмежено оборотоздатними об'єктами.

Зауважимо, що обмеженими в обороті можуть бути не лише речі, але і результати робіт, послуг, інтелектуальної діяльності, інші матеріальні і нематеріальні блага [3, с. 37]. У зв'язку із вказаною різноманітністю, система нормативно-правових актів регуляторів відповідних суспільних відносин є досить складною і розгалуженою.

Наприклад, користування надрами, як обмежено оборотоздатним об'єктом здійснюється на підставі спеціального дозволу, що передбачено Кодексом України про надра [4].

Якщо йдеться про землю, то Земельний кодекс України передбачає, що землі оборони можуть перебувати лише в державній власності [5]. Особливості обмеженої оборотоздатності таких об'єктів як ліси, води встановлюються Лісовим та Водним кодексами відповідно.

Задля можливості надання послуг у процесі здійснення певних видів господарської діяльності необхідним є отримання ліцензії. Зокрема, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» передбачає ліцензування банківської діяльності, діяльності з надання фінансових послуг, діяльності з надання банкам послуг з інкасації, медичної та ветеринарної практик, туроператорської діяльності, посередництва у працевлаштуванні за кордоном та інших [6].

Серед нормативно-правових актів у досліджуваній сфері доцільно виділити також Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального», «Про мисливське господарство та полювання», «Про Червону книгу України», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про племінну справу у тваринництві», «Про теплопостачання», «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення», «Про ринок електричної енергії», «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» «Про віртуальні активи» (поки не набрав чинності) та інші.

Попри те, що ЦК України містить вказівку на закон, як єдине джерело врегулювання правовідносин пов'язаних із обмежено оборотоздатними об'єктами, українське законодавство все ж вирішує відповідні питання у нормативних актах ієрархічно нижчого рівня.

Зокрема, ще до прийняття ЦК України законодавець закріпив приблизний перелік обмежено оборотоздатних об'єктів та визначив порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна у Постанові Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 №2471-ХП.

Цей підзаконний акт встановлює загальні умови набуття права власності на такі обмежено оборотоздатні об'єкти як вогнепальна гладкоствольна мисливська зброя, вогнепальна мисливська нарізна зброя, газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, холодна зброя та пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду, об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, радіоактивні речовини [7].

Зауважимо, що крім неузгодженості вказаної постанови із уже згаданою нормою ст. 178 ЦК України, вона також не відповідає нормі ст. 41 Основного Закону в контексті того, що право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Прикладом підзаконного регулювання можна також вважати постанову Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 р. №286, якою затверджено ліцензійні умови провадження господарської діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини; наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2005 №360, яким затверджено правила виписування рецептів на лікарські засоби і вироби медичного призначення, порядок відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек та їх структурних підрозділів, інструкцію про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків тощо.

Не залишаємо поза увагою і акти міжнародного характеру, які також є джерелом правового регулювання обмежено оборотоздатних об'єктів. До них відносяться, зокрема, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення від 03.03.1973, Роттердамська конвенція про процедуру Попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі від 10.09.1998 та інші.

Узагальнюючи викладене вище, варто констатувати, що в Україні існує складна система нормативно-правових актів, які визначають правовий режим обмежено оборотоздатних об'єктів. Враховуючи різноманітність досліджуваних правовідносин, такий стан справ є цілком логічним. Вважаємо, що у цьому випадку лише у системному взаємозв'язку видається можливим забезпечити ефективність правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Скрипник В. Речі, обмежені в цивільному обороті, як об'єкти цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №1. С. 36-40.
4. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. №132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>.
5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. №2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
6. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. №222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.
7. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 р. №2471-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text>.

Юркевич Ю. М.,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНИХ ОСІБ – СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Підприємництво в Україні може здійснюватися у двох формах: а) зі створенням самостійного суб'єкта права – юридичної особи; б) шляхом реєстрації підприємницької діяльності фізичних осіб. При цьому, ст. 42 Конституції України встановлює, що кожний громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1].

Відповідно до ст. 2 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), учасниками цивільних відносин визнаються фізичні та юридичні особи. У зв'язку з цим, вказана стаття по суті залишає поза увагою таку численну групу учасників цивільних відносин як фізичні особи-підприємці, які у сукупності теж охоплюються поняттям «фізичні особи», але в силу свого статусу мають певні відмінності у правовому регулюванні їхніх відносин [2]. Р. А. Майданик

зазначав, що може поставати проблема розмежування статусу фізичної особи-підприємця від фізичної особи, яка не є підприємцем. Суть даного відмежування необхідно вбачати в такому понятті як ціль вчинення даного правочину. Розмежування відбувається також за такою ознакою як систематичність підприємницької діяльності, яку уподібнюють до постійності, регулярності, професійності роботи [3, с. 14]. При цьому, відповідно до розділу III Класифікації організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, затвердженої наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 р. № 97 [4], визначено, що підприємцем є фізична особа, яка є громадянином України, іноземним громадянином, особою без громадянства, що здійснює підприємницьку діяльність. Тобто, підприємцем є фізична особа-громадянин.

Доцільно погодитися з позицією Міністерства юстиції України, що громадянин, який бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством процедур за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якого він набув з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки – «підприємець». Своєю чергою, статус фізичної особи – підприємця – це юридичний статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме: самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Юридичний статус «фізична особа – підприємець» сам по собі не впливає і ніяким чином не обмежує будь-які правомочності особи, які випливають з її цивільної право-, та дієздатності [2]. Разом з тим, ст. 51 ЦК України передбачено, що до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин [5].

Крім цього, як було вказано у Роз'ясненні Міністерства юстиції України від 14.01.2011 «Статус фізичної особи – підприємця: проблеми застосування законодавства», цікавим з точки зору практичного застосування є питання, пов'язане з реєстрацією права власності фізичних осіб – підприємців на нерухоме майно. Зокрема, на думку Міністерства юстиції України, чинне законодавство не виділяє такого суб'єкта права власності як фізична особа – підприємець та не містить норм щодо права власності фізичної особи – підприємця. Законодавство лише встановлює, що фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено

стягнення. Отже, суб'єктом права власності визнається саме фізична особа, яка може бути власником будь – якого майна, крім майна, що не може перебувати у власності фізичної особи. При цьому, правовий статус фізичної особи – підприємця не впливає на правовий режим майна, що перебуває у його власності [2]. На наше переконання, такий підхід є абсолютно обґрунтований, логічний та практичний. Зокрема, застосування протилежного підходу передбачало б необхідність повторного реєстрації права власності у випадку реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань незалежно від причин, а також не узгоджувалося б із приписом ч. 2 ст. 52 ЦК України.

Не менш цікавим є питання правового режиму майна фізичної особи-підприємця, яке було набуто у шлюбі. Наприклад, у Постанові Верховного Суду України у справі № 6-79цс13 від 02.10.2013 року було вказано, що майно фізичної особи-підприємця є особистою приватною власністю особи, а не спільною сумісною власністю подружжя [6]. Подібно, виходячи зі змісту постанови Верховного Суду України у справі № 6-399цс17 від 05.04.2017 року, належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна. Застосовуючи норму ст. 60 Сімейного кодексу України та визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд повинен установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя [7]. Певною мірою такі підходи обумовлені тлумаченням, яке міститься у п. 29 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року, що відповідно до положень ст. 57, 61 Сімейного кодексу України, ст. 52 ЦК України майно приватного підприємства чи фізичної особи – підприємця не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а інший із подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від цієї діяльності [8].

Натомість, Конституційний Суд України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України, виходив з того, що власність у сім'ї існує у двох правових режимах: спільна сумісна власність подружжя та особиста приватна власність кожного з подружжя [9].

Відповідно до ст. 60 Сімейного кодексу України, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми,

хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу); вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [10].

Відтак, на наш погляд, виходячи із тлумачення приписів сімейного законодавства України, на майно фізичної особи-підприємця має поширюватися правовий режим спільної сумісної власності. Врешті, такий підхід узгоджується із нормами ч. 2 ст. 52 ЦК України, відповідно до якої фізична особа – підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна [5].

Відтак, на підставі вищевикладеного можемо констатувати доцільність вивчення правового статусу фізичних осіб – суб'єктів підприємництва в Україні, а також запровадження норм та підходів, які б унеможливили неоднакове застосування чинного законодавства у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.96 (із змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. 23 лип.
2. Статус фізичної особи-підприємця: проблеми застосування законодавства: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 14.01.2011. *Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації*. 21.02.2011. 2011 р., № 8. С. 56.
3. Майданик Р. Проблеми правового становища фізичних осіб-підприємців. *Юридична газета*. 18.05.2006. № 9 (69). С. 14–16.
4. Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31.03.2004 № 59 та скасування нормативних документів: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики № 97 від 28.05.2004. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04> (дата звернення: 26.10.2022).
5. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. 3 жовт.
6. Постанова Верховного Суду України у справі № 6-79цс13 від 02.10.2013. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/34180776> (дата звернення: 26.10.2022).

7. Постанова Верховного Суду України у справі № 367/5390/14-ц від 05.04.2017. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65884771> (дата звернення: 26.10.2022).

8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07/conv#Text> (дата звернення: 26.10.2022).

9. Рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2012 від 19.09.2012 у справі № 1-8/2012. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12/conv#Text> (дата звернення: 26.10.2022).

10. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10.01.2002. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/conv#Text> (дата звернення: 26.10.2022).

Яновицька А. В.,

доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогодні, основним нормативно-правовим актом, який покликаний врегулювати відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів є Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1]. Однак, відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів, регулюються також й Конституцією України [2], Цивільним кодексом України [3], законами України «Про інформацію» [4], «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [5], «Про державну таємницю» [6] а також іншими нормативно-правовими актами.

Слід зазначити, що дефініція «електронний документ», також закріплена в ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення

понять» [7]. Згідно з ним, електронний документ – це документ, який створюють та використовують тільки в межах комп'ютерної системи. Тим не менше, низка науковців досі подають власні визначення і класифікації документів, які можуть іменуватись електронними. Відштовхуючись від цільового призначення електронного документа, наприклад виділяють:

- електронний документ як спосіб зберігання традиційного документа в електронній формі;

- електронний документ як документ первинний, створений в електронній системі, що включається в інформаційно-комунікаційну систему безпаперової форми;

- електронний документ як спосіб безпосереднього інформування користувача: дисплей, файл, телевізійні картотеки;

- електронний документ як засіб вираження волі учасника електронної форми правовідносин – юридично значущий факт, правовий акт (засіб транспортування волевиявлення) при угодах, обміні науковою інформацією.

Існують також позиції, згідно із якими «електронний документ» є засобом зберігання інформації, яка оригінально міститься на паперовому носії або, що «електронний документ» є тотожним поняттю «електронне повідомлення» [8].

Нормативне визначення даного поняття міститься у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг». Електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису. При цьому, важливо, що юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму.

З однієї сторони, беззаперечно весь поняттєвий апарат повинен базуватись на нормах чинного законодавства, однак, з іншої – термін «електронний документ», який визначено у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг», є надто узагальнюючим, що дає право на існування та практичне застосування вищезгаданих наукових визначень і класифікацій.

Коли йде мова про електронний документообіг у господарській діяльності, то електронні документи ми можемо виокремити у дві великі групи:

Група 1. Електронні документи з організації господарської діяльності: у вигляді електронних заяв, бланків, форм тощо.

Група 2. Електронні документи-договори у господарській діяльності. Сюди можна віднести всю сукупність господарських договорів, щодо форми яких не

встановлено спеціальних вимог і, водночас, їх укладення можливе у електронній формі [9].

На жаль, досі ГК України не містить норми, яка б прямо передбачала можливість укладення господарських договорів у формі електронних документів. Однак, господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів.

Список використаних джерел:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36.
2. Конституція України від 28.06.1996р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48.
5. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України у ред. від 16.12.2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020.
6. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16.
7. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. ДСТУ 2732:2004: Наказ Держспоживстандарту України № 97 від 28.05.2004р. URL: <http://uas.org.ua/>
8. Гордійчук М.В. Правове регулювання електронного документообігу в сфері оподаткування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ун-т ДФС України. Ірпінь, 2017. С. 14, 16-17.
9. Електронні сервіси в господарській діяльності: навчальний посібник / В. М. Адам, М. С. Долинська та ін.; за заг. ред. М. С. Долинської. 2-ге вид., перероб. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 30-32.

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Баць В. А.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Бутинська Р. Я.,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОРЯДОК ВИПЛАТИ ДОПОМОГИ ПО БЕЗРОБІТТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Безробіття – одне з найбільших явищ, яке негативно впливає на економіку та рівень життя населення. Воно притаманне усім державам. Питання безробіття було завжди досить поширеним в Україні, але на сьогоднішній день воно є особливо актуальним.

Повномасштабна війна росії проти України триває вже понад 200 днів. Внаслідок дій агресора мільйони українців були змушені залишити свої домівки, роботу та загалом звичне життя. У Міжнародній організації праці підрахували, що через війну в Україні було втрачено майже 5 млн робочих місць. Водночас, за даними Державної служби зайнятості, нині зареєстровано менше безробітних, ніж рік тому. У середині травня Державна служба зайнятості оприлюднила звіт про ситуацію на ринку праці у січні-квітні 2022 року. За їхніми даними, протягом січня-квітня 2022 року послугами Служби скористалися 559,9 тисяч осіб, з яких 495 тисяч зареєстрованих безробітних – це на 34% менше, ніж за аналогічний період минулого року [1].

Виходячи з законодавчого визначення поняття «безробітний», основними ознаками безробітного є: 1) фізична особа віком від 15 до 70 років; 2) відсутність роботи та заробітку або інших доходів для існування; 3) готовність приступити до роботи; 4) належним чином зареєстрована у статусі безробітного. Набути цей статус можуть: особи працездатного віку до призначення пенсії; особи, які не отримують заробіток та інші передбачені законодавством доходи; особи, які мають бажання бути працевлаштованими. Отримати статус безробітного можуть громадяни, які після введення воєнного стану працювали за трудовим, цивільно-правовим договорами або гіг-контрактом.

21 квітня Верховна Рада України прийняла Закон № 2220-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо деяких питань функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в період воєнного стану». Цей закон спрощує отримання статусу безробітного та соціальних виплат для внутрішньо переміщених осіб, а також осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, або територіях де ведуться бойові дії. Правила, які встановлюються цим законом, будуть діяти на період воєнного стану та 180 днів після його закінчення.

29 квітня КМУ прийняв постанову, яка додатково спрощує порядок реєстрації безробітних під час воєнного стану, зокрема надає право отримати статус безробітного за відсутності повного пакету передбачених документів.

За новим Законом про безробіття, в умовах війни, виплата допомоги по безробіттю може здійснюватися без особистого візиту до центру зайнятості, за умови підтвердження безробітнім наміру перебувати у статусі безробітного не рідше, ніж 1 раз на 30 днів будь-якими засобами комунікації.

Законом про безробіття в умовах війни максимальний розмір виплат становить 1,5 мінімальні заробітні плати станом на 1 січня календарного року (сьогодні це 9750 гривень).

Статус безробітного надається з першого дня реєстрації особи у центрі зайнятості, а допомога по безробіттю призначається з першого дня отримання статусу безробітного.

За новим Законом про безробіття, в умовах війни, виплата допомоги громадянам, які виїхали за кордон, припиняється у разі перебування за кордоном понад 30 днів [2].

Документом також встановлено, що виплата допомоги по безробіттю на період участі у суспільно корисних роботах, громадських та інших роботах тимчасового характеру припиняється. Безробітним, які брали участь у суспільно корисних роботах, громадських або інших роботах тимчасового характеру, після виконання таких робіт продовжується виплата допомоги по безробіттю у розмірах і в строки, що встановлені законодавством [3].

Воєнний досвід багатьох країн – включно з Україною в 2014-2015 роках – свідчить про те, що уряд повинен ухвалити низку важких рішень. Бюджетні обмеження є особливо болючими і вимагають багатьох жертв, які відчуватиме кожен українець. Країні доведеться мобілізувати більше ресурсів для фінансування величезних військових витрат, а також для допомоги населенню, яке постраждало від війни [4].

Отже, у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні проблема безробіття стала ще гострішою. Тому допомога з боку держави є надзвичайно важливою та

необхідною для економічної стабільності і розвитку населення та країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Проблема безробіття в Україні – які професії будуть затребувані. Слово і Діло. URL:<https://www.slovoidilo.ua/2022/06/04/stattja/suspilstvo/bezrobittya-ukrayini-chomu-kilkist-oficijno-bezrobitnyx-zmenschylasya-ta-yaka-bude-sytuacziya-rynku-praczi-pislya-vijny>
2. Безробіття під час війни: нові правила для бізнесу та незайнятих. *European Business Association*. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HU1UwfU1oPAJ:https://eba.com.ua/bezrobittya-pid-chas-vijny-novi-pravyla-dlya-biznesu-ta-nezajnyatyh/&cd=6&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&lr=lang_ru%7Clang_uk
3. Законодавчі зміни: що треба знати про допомогу по безробіттю під час воєнного стану. *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/zakonodavchi-zmini-shcho-treba-znati-pro-dopomogu-po-bezrobittyu-pid-chas-voennogo-stanu.html>
4. Тривала війна стає все більш вірогідною. Яка економічна політика потрібна Україні? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/14/690382/>

Березнюк Г. В.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:

Грабар Н. М.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Конституція України гарантує кожному свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1]. Сьогодні воєнний стан в Україні

не є перешкодою для розвитку інтелектуальної творчої власності, яка розвивається і вектор розвитку, в певній мірі задає боротьба із збройною агресією росії. Все це в сукупності перебуває під захистом держави, тому виникає необхідність створити необхідний рівень захисту інтелектуальної власності.

З 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан. Дане рішення було ухвалено на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони відповідно до українського законодавства у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Введення воєнного стану Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року [2] передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб на період дії особливого правового режиму задля проведення необхідних заходів необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [3]. Однак, надзвичайно важливо створити правові механізми захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності, не допустити втрати прав інтелектуальної власності у період дії воєнного стану. На державу покладено обов'язок мінімізувати вплив негативних факторів та наслідків дії воєнного стану на громадян.

Захист прав інтелектуальної власності – це дії щодо попередження та припинення порушення прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини або відновлення порушених прав [4].

Верховною Радою України 1 квітня 2022 року прийнято Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період воєнного стану», який підписано президентом України та набрав чинності 13 квітня 2022 року. Закон передбачає зупинення перебігу строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, визначених спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та підзаконними актами. Запропоновано можливість уповноваженим особам подати документи (заяви, клопотання, заперечення, відповіді тощо), подання яких вимагається спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та іншими підзаконними актами, протягом 90 днів від дня скасування воєнного стану, без сплати збору за продовження, подовження чи поновлення відповідних строків [5].

Також передбачено, що з дня введення в Україні воєнного стану зупиняється перебіг строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, визначених законами України «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону

прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компоновання напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на сорти рослин», включаючи всі передбачені цими законами і нормативними актами строки, зокрема, але не виключно, строки подання заперечення проти заявки або дії міжнародної реєстрації в Україні, строки оскарження рішення Національного органу інтелектуальної власності України за заявкою у судовому порядку або до Апеляційної палати, строки подання заяви про визнання прав на винахід недійсними, строки, протягом яких можливе поновлення пропущених строків, тощо, за виключенням строків, встановлених для здійснення дій Національним органом інтелектуальної власності України або центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин, відомості, необхідні для набуття прав на сорт, та за виключенням окремих випадків, встановлених національним законодавством. З дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, перебіг цих строків продовжується з урахуванням часу, що минув до їх зупинення.

У випадках коли початок перебігу строку продовження дії свідоцтва на торговельну марку, строку продовження чи підтримання чинності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт інтелектуальної власності припадає на день введення в Україні воєнного стану чи на іншу дату під час дії воєнного стану, відповідна дія щодо продовження строку дії свідоцтва на торговельну марку, продовження чи підтримання чинності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт інтелектуальної власності вважається вчиненою особою вчасно, якщо вона вчинена не пізніше 90 днів з дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану.

А от майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану. З дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, чинність майнових прав інтелектуальної власності може бути продовжена у встановленому порядку з урахуванням особливостей ЗУ «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України».

Зазначені вище правила зупинення перебігу строків не тягнуть за собою зупинення дії патентів, свідоцтв, якими засвідчується виникнення прав інтелектуальної власності відповідно до законодавства, а також відповідних

прав інтелектуальної власності. Під час дії воєнного стану встановлені законодавством права інтелектуальної власності продовжують діяти і реалізуються суб'єктами права інтелектуальної власності у повному обсязі.

Отже, право інтелектуальної власності має залишатися непорушним. Обмеження зазначеного права можливі лише в рамках дозволеного законом. Інтелектуальна творча власність захищається цивільним, адміністративним та кримінальним законодавством, тому у разі її порушення, таке право поновлюється через суд.

Таким чином, Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період воєнного стану» передбачає зупинення перебігу строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, визначених спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та підзаконними актами. Ще дана можливість уповноваженим особам подати документи (заяви, відповіді, заперечення, тощо), подання яких вимагається спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності і іншими підзаконними актами протягом 90 днів, від дня скасування воєнного стану, без сплати збору за продовження, подовження чи поновлення відповідних строків.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 01.11.2022).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (Дата звернення: 01.11.2022).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення: 01.11.2022).
4. Галупова Л. І. Захист прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/20264>
5. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності у період воєнного стану: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>. (Дата звернення: 01.11.2022).

Волкова С. М.,
здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Хомко Л. В.,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ- ПІДПРИЄМЦЯ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Відповідно до ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [1].

Варто наголосити на тому, що дефініція «суб'єкт господарських правовідносин» є вужчою від поняття «учасник господарських правовідносин». Науковець В.С. Мілаш зазначає про те, що характер співвідношення категорій «суб'єкт господарського права» й «учасник господарських відносин» можна визначити таким чином: кожен учасник будь-якого різновиду господарських правовідносин є суб'єктом господарського права, однак не кожен суб'єкт господарського права може бути учасником усіх без винятку господарських правовідносин [2].

Основними ознаками суб'єктів господарських відносин виступають:

- 1) набуття статусу суб'єкта господарських правовідносин у порядку, встановленому законом;
- 2) здійснення господарської діяльності;
- 3) суб'єкт господарювання має господарську правосуб'єктність (тобто, суб'єкт здатний мати господарські права, а також нести юридичні обов'язки і відповідальність, яка настає в разі неналежного виконання своїх прав та обов'язків).

Розглянемо, на прикладі зарубіжного досвіду дефініцію суб'єкта господарювання – підприємця.

Найпопулярніше визначення поняття «підприємець» – це та особа, яка організовує, керує, а також допускає всі ризики бізнесу. На думку вчених – це людина, яка вміло поєднує оптимізм і не забуває про свої обов'язки [4].

Інші зарубіжні науковці відстоюють думку, згідно з якою дослідження підприємця слід фокусувати на тому, яку роботу підприємець виконує, а не на його особистості [5].

Трапляються випадки, коли в зарубіжній літературі нема поняття «підприємця», а зазначають тільки учасників, які не можуть вважатись «класичними» підприємцями. У Франції службова особа, яка пов'язана із роботодавцем контрактом, не може вважатись підприємцем.

Правову основу діяльності суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах складають джерела торгового (господарського) права.

Розглянемо відмінності державної реєстрації суб'єктів господарювання в українському законодавстві, а також відповідно до законодавства інших держав.

Відповідно до ч.1 ст.58 ГК України, суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа-підприємець.

Державна реєстрація надає визнаний і підтверджений державою статус відповідному суб'єкту. Зареєстрований в порядку, що передбачений Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань» [6], суб'єкт – набуває прав та обов'язків відповідно до своєї юридичної природи. Наприклад, у Франції також потрібно внести відомості до торгового реєстру, щоб розпочати певну підприємницьку діяльність.

Проте, існують країни, де така реєстрація не є обов'язковою умовою. Так, наприклад, у Німеччині є такий вид як «підприємець за бажанням» [3]. Тобто, це такі підприємці, які не ведуть масштабний промисел, і тому, там вважається, що статусу «підприємця» не потрібно. Також, до такого виду належать особи, які ведуть діяльність у сільськогосподарській та лісній сферах.

Відмітимо певні відмінності щодо регулювання діяльності суб'єктів в Україні та в інших державах. У зарубіжних країнах державна реєстрація не є обов'язковою. Метою державної реєстрації є облік та контроль відомостей про суб'єктів підприємницької діяльності, тому, на нашу думку, державна реєстрація є обов'язкова при господарській діяльності фізичної особи.

Державна реєстрація виступає важливим етапом створення для всіх форм підприємницької діяльності. Завдяки цьому засвідчується факт створення та припинення юридичної особи, а також факт набуття або позбавлення статусу підприємця фізичної особи.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Мілаш В. С. Господарське право: *курс лекцій*. 2016. 496 с.
3. Освакве К. Порівняльне правознавство в схемах: загальна та особлива частини. 2018. 464 с.
4. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право: *навч. посіб.* 2004. 704 с.
5. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн: *навч. посіб.* 2006. 240 с.
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. №755-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

Газдун М. І.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Грабар Н. М.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання працевлаштування, гарантування, забезпечення та збереження трудових прав завжди були проблемою в сучасному суспільстві. У даний час врегулювання питань щодо реалізації права на працю є досить загостреним на тлі запровадження воєнного стану в Україні.

Проте, трудове право має зберігати своє основне соціальне призначення – забезпечувати трудові права і свободи людини, проголошені міжнародно-правовими актами, Конституцією України і законами України [1].

Право на працю в Україні закріплене в статті 43 Конституції України, саме там зазначено, що кожен має право на працю, також кожен має право заробляти на життя працею, яку він вільно обирає. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом [2].

Сьогодні в Україні через військову агресію Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення

воєнного стану в Україні» запроваджено воєнний стан. Це стало причиною до встановлення обмежень окремих конституційних прав наших громадян, зокрема тих, що стосуються реалізації права на працю, а саме: право на страйк, право працюючих на відпочинок та право на працю.

Окрім обмеження трудових прав, також на законодавчому рівні у період дії воєнного стану, ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» було регламентовано своєрідність трудових відносин працівників установ, організацій та усіх підприємств в Україні різних форм власності, різного роду діяльностей включаючи осіб, які здійснюють трудову діяльність за трудовим договором з фізичними особами.

Саме тому при укладенні трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників. З метою оперативного залучення до виконання роботи нових працівників, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, у тому числі внаслідок фактичної відсутності працівників, які евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустці, простої, тимчасово втратили працездатність або місцезнаходження яких тимчасово невідоме, роботодавець може укласти з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника [3].

Сам строк дії строкового трудового договору, встановлений за погодженням сторін, може бути визначений: часом настання певної події; конкретним строком; виконанням певного обсягу робіт.

Сьогодні важливим є те, що у період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму укладення строкового трудового договору [4].

Варто також зауважити, що нормами ч. 3 ст. 32 КЗпП передбачено, що у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці допускається зміна істотних умов праці при продовженні роботи за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою. Про зміну істотних умов праці – систем та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміну розрядів і найменування посад та інших – працівник повинен бути повідомлений не пізніше ніж за два місяці та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються [5].

Також, введення воєнного стану спонукало законодавців надати право роботодавцю переводити працівника на іншу роботу, без згоди самого працівника у випадку, коли це не зазначено в трудовому договорі якщо є загроза його життю чи здоров'ю. Головним в зазначеному випадку є те, що зміна роботи має не бути протипоказана за станом здоров'я для переведеного

працівника та оплата праці має здійснюватися з розрахунку за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати відповідно до попередньої роботи працівника. Зауважимо, що це положення аж ніяк не стосується тих працівників, котрі працювали на території ведення бойових дій.

Саме з підстав безпечної праці, збереження життя та здоров'я працюючи в зоні ведення бойових дій, працівник може з власної ініціативи розірвати трудовий договір, а строк розірвання вказати в самій заяві і в такому випадку, письмове інформувати роботодавця за два тижні про звільнення не потрібно.

Щодо розірвання трудового договору з ініціативи вже самого роботодавця, то на це мають бути підстави передбачені трудовим законодавством щодо припинення трудових відносин.

Окрім цього, суттєвими змінами відзначаються підстави що стосуються надання відпусток. Так, на період дії воєнного стану щорічна основна оплачувана відпустка надається працівникам тривалістю 24 календарні дні. За таких умов, позитивним залишається те, що є можливість, за необхідності, працівником взяти відпустку без збереження заробітної плати, без обмеження строку, встановленого ч. 1 ст. 26 Закону України «Про відпустки», за яким, протягом періоду дії воєнного стану роботодавець на прохання працівника може надавати йому зазначений вид відпустки.

Оскільки одним з основних законодавчих актів, який регламентує надання відпустки, є Закон України «Про відпустки», то така відпустка надається з урахуванням таких норм:

- за ініціативою працівника в обов'язковому порядку (стаття 25 Закону України «Про відпустки»);
- за згодою сторін (стаття 26 Закону «Про відпустки») [6].

Водночас, можна скористатися і іншими видами відпусток, передбачених статтею 4 ЗУ «Про відпустки», зокрема: щорічні відпустки (додаткові); додаткові відпустки у зв'язку з навчанням; творча відпустка; соціальні відпустки; інші види відпусток, передбачені законодавством, колективним договором, угодою та трудовим договором. Жодних обмежень щодо їх тривалості Законом не встановлено.

Отже, реалізація права на працю працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особам, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до законів в умовах воєнного стану, мають свої особливості щодо врегулювання трудових відносини. Реалізація права на працю дещо відрізняється від звичайного, адже під час зміни істотних умов праці, що може бути спричинено війною суміщення професій, зміна розрядів та ін. Саме тому ключовим завданням нашої держави є

удосконалення механізму гарантування трудових прав за будь яких умов, як працівників так і роботодавців відповідно до європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Гришина Ю. М., Чернишева Г. І. Основні тенденції розвитку трудового права в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Випуск 71, 2022. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263505/259751>
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 01.11.2022).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>. (Дата звернення: 01.11.2022).
4. Про практику розгляду судами трудових спорів :Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 1992р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92#Text>. (Дата звернення: 01.11.2022).
5. Кодекс законів про працю: Закон України від 10 грудня 1971р. № 322-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>. (Дата звернення: 01.11.2022).
6. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 01.11.2022).

Горобінська Є. А.,
здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:
Грабар Н. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Сучасні договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції регулюються нормами Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України. Вказаний договір є виокремленим видом договорів для розміщення державного замовлення сільськогосподарської продукції та здійснення закупівель такої продукції. Метою укладення договорів контрактації є забезпечення державних та суспільних потреб сільськогосподарської продукції.

У науковій літературі зазначається, що сільськогосподарська продукція – це нормативно визначений перелік продукції сільського, рибного та лісового господарства, а також продуктів її первинної переробки [1, с. 63].

Слушно зауважує Х.А. Гайдаржи, про те, що контрактантом можуть бути як держава в особі уповноважених органів – розпорядників державних коштів, так і приватні особи, що бажають скористатися перевагами саме договору контрактації, а не стандартними договорами купівлі-продажу сільськогосподарської продукції [2, с. 63].

Предметом правового регулювання є суспільні відносини, що виникають між суб'єктами: виробником сільськогосподарської продукції та заготівельником (контрактантом). Згідно із цивільним законодавством виробник зобов'язаний виробити сільськогосподарську продукцію обумовленого виду, категорії, сорту, найменування тощо та передати її заготівельнику (контрактанту). Заготівельник зобов'язаний прийняти таку продукцію та оплатити її. Відповідно до вимог господарського законодавства контрактант зобов'язується також сприяти виробнику у виробництві зазначеної продукції, натомість виробник зобов'язаний передати вироблену ним продукцію контрактанту.

Об'єктом договору контрактації є сільськогосподарська продукція, яку виробник має передати контрактанту. При цьому обов'язковою умовою, що

визначається як цивільним, так і господарським законодавством, є безпосереднє виробництво сільськогосподарської продукції стороною договору. Лише сільськогосподарська продукція, вироблена (вирощена) самим виробником, може реалізовуватись за договором контрактації, а реалізація закупленої виробником сільськогосподарської продукції не допускається [3, с. 88].

Відповідно до чинного законодавства України строком договору є час, упродовж якого сторони можуть здійснити свої права та виконати свої обов'язки за договором.

Поряд зі строком, істотною умовою договору контрактації сільськогосподарської продукції є місце її здавання-приймання. Так, сільськогосподарська продукція може прийматись за таких умов: – контрактантом безпосередньо в господарстві виробника як за місцем вироблення чи зберігання сільськогосподарської продукції або ж просто за місцем перебування виробника; – контрактантом на власних приймальних пунктах; – третіми особами – одержувачами, на яких вкаже контрактант, на їх пунктах приймання[3, с. 89].

Крім того, ще одна істотна умова договору контрактації є ціна сільськогосподарської продукції. Під час укладення договорів контрактації сільськогосподарської продукції, як правило, використовуються орієнтовні стартові закупівельні ціни. Такі ціни індексуються у зв'язку з інфляційними процесами відповідно до встановленого порядку, що обов'язково обумовлюється договором контрактації сільськогосподарської продукції.

Загальні правила відповідальності за договором контрактації закріплюються в Господарському кодексі України. За невиконання чи неналежне виконання сторонами своїх договірних зобов'язань настає майнова відповідальність у вигляді неустойки та відшкодування збитків, яка також повинна обумовлюватись у договорі контрактації сільськогосподарської продукції. Так, у разі невиконання умов договору щодо асортименту, кількості, якості сільськогосподарської продукції, строків здавання виробники сплачують контрактантам неустойку, розмір якої встановлюється в договорі у відсотковому відношенні до вартості недопоставленої продукції за цінами, обумовленими в договорі, з урахуванням їх індексації у зв'язку з інфляцією, крім випадків недопоставки продукції внаслідок стихійного лиха[4].

Варто також зауважити, що особливою ознакою договору контрактації сільськогосподарської продукції є те, що він може реалізовуватися та вважатися господарсько-правовим засобом реалізації державних коштів у випадку, коли замовником виступає держава і кошти виділяються із державного бюджету.

Велике значення у правовому регулюванні та забезпеченні єдності в практиці укладання договорів контрактації має Типовий договір, який до цього

часу також не розроблений. Він має відображати найбільш суттєві загальні питання, без яких неможливим є укладення договору, і, оскільки вони є нормативними актами, то обов'язкові для учасників договірних відносин. Сторони не мають права вносити в договори зміни і доповнення, які суперечать Типовому договору. Типові договори контрактації – це нормативні акти, що регулюють найбільш важливі загальні питання, за допомогою яких компетентні органи керують укладанням договорів контрактації [5].

Отже, для використання сільськогосподарської продукції державою та проведення закупівель державного замовлення раціональним є використання закріпленої у законодавстві форми договірних відносин на підставі договору контрактації за яким чітко виокремлюється вся процедура закупівлі сільськогосподарської продукції.

Як висновок можна сказати, що договір контрактації сільськогосподарської продукції – це самостійний вид договору, якому притаманні спеціальні юридичні ознаки й окрема правова регламентація, що обумовлюється особливостями виробництва, збереження, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції. В Україні законодавство, яке регулює договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції, потребує вдосконалення на рівні створення окремого нормативно-правового акта України, у якому поряд із поняттям договору контрактації сільськогосподарської продукції буде зазначено норми, які визначатимуть його предмет та об'єкт, істотні умови такого договору.

Список використаних джерел:

1. Чабаненко М. М. Сільськогосподарська продукція як категорія аграрного права України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 58–65.

2. Гайдаржи Х. А. Сільськогосподарський переробний кооператив як суб'єкт договору контрактації. *Теоретичні та практичні наукові інновації*. 2015. № 13. С. 64–66.

3. Марич Х. Договір контрактації сільськогосподарської продукції. *Підприємство господарство і право*. 2016. №3 С. 87-92.

4. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (Дата звернення: 01.11.2022).

5. Шуміло О.М. Договір контрактації сільськогосподарської продукції у контексті екологічних вимог. *Вісник ХНУВС*. 2012. № 2 (57).С.416-424. URL:<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6384/Dohovir%2>

Okontraktzii%20silskohospodarskoi%20produktzii%20u%20konteksti%20ekolohichn ykh%20vymoh_Shumilo%20OM_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Дзюма В.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПРАВ ІНВЕТОРІВ У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ

Будь-яке починання, що в результаті буде приносити прибуток, чи то заснування власного бізнесу, розширення наявного підприємства, відкриття нових можливостей – додатково потребує не тільки запалу, бажання, стратегії, рішучих дій, а й основного капіталовкладень.

Інвестиції в нерухомість в Україні є основним способом інвестування навіть в теперішніх умовах війни. При економічній нестабільності складно знайти більш надійний і менш ризиковий спосіб зберегти свої заощадження. Як би не дивно це звучало, враховуючи перманентну загрозу ракетних обстрілів, але ринок нерухомості розвиватиметься, особливо якщо йдеться про сектор житлового будівництва.

На сьогодні всі ми знаємо, що для того, щоб чогось досягнути, отримати омріяне, необхідно інвестувати. Тож розберемося, що таке інвестиції та як держава захищає інвесторів в сфері нерухомості.

Перед тим як в щось інвестувати, потрібно звернути увагу на можливі ризики. Можемо виділити декілька з них:

- Нестабільний прибуток – ціна на нерухомість, як і будь-яка інша ціна, залежить від попиту та пропозиції. Ціни можуть змінюватись, зокрема знизитись, як і розмір орендної плати.

- Політика банків – доступні іпотечні кредити підвищують ціни на нерухомість вверх. Економічні кризи стають причиною банкрутств і падіння цін.

- Війна – нерухомість може постраждати через ракетні обстріли.

Перейдемо до законодавства що регулює вибрану нами тему. Одним з перших кроків щодо врегулювання відносин у інвестиційній сфері в Україні стало прийняття Верховною Радою України законів України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 року № 1540а-ХІІ та «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ.

Мета Закону України «Про інвестиційну діяльність» визначена в преамбулі і звучить як забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів

інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування економіки України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції [1].

Поняття «інвестиції» законодавчо регламентоване та визначене як «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект» [1]. Отже, інвестиції в нерухомість – це вкладення капіталу в споруджуваний або завершений об'єкт нерухомості з метою майбутнього отримання доходу.

Важливим чинником підвищення ефективності інвестиційної діяльності в Україні є інститут захисту прав інвесторів, основною складовою якого є способи захисту прав, які пропонуються державою та допомагають інвестору реалізувати право на захист. Т.М. Підлубна вважає, що спосіб захисту – це передбачені законом або договором правові прийоми, за допомогою яких особа, цивільне право якої порушене, не визнається або оспорується має змогу припинити його порушення, здійснити його відновлення і таким чином реалізувати надане їй суб'єктивне цивільне право на захист [2, с. 61].

Норми цивільного законодавства, зокрема частина 2 статті 16 Цивільного Кодексу України встановлює способи захисту цивільних прав та інтересів, а саме: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом [3].

Норми ГК України, які передбачають загальні господарсько-правові способи захисту прав інвесторів вже не раз підпадали під детальний аналіз науковців, так як саме господарсько-правові способи захисту прав здебільшого використовуються інвесторами у процесі господарювання. Ч.2 Ст.20 ГК України визначає, що кожний суб'єкт господарювання має право на захист своїх прав і законних інтересів та передбачає такі шляхи захисту [4].

Обидва кодекси містять невичерпний перелік способів захисту прав та інтересів і подальше ми проаналізуємо новий нормативно правовий акт, який набрав чинності 10 жовтня 2022 року, а саме Закон України «Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому».

Закон визначає особливості цивільного обороту об'єктів незавершеного будівництва і майбутніх об'єктів нерухомості та спрямований на гарантування речових прав на такі об'єкти. З'являються нові поняття, зокрема : власник спеціального майнового права на майбутній об'єкт нерухомості – фізична або юридична особа, за якою в установленому законом порядку зареєстровано спеціальне майнове право на майбутній об'єкт нерухомості [5].

І основне поняття:

Спеціальне майнове право – різновид майнового права на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, яке полягає у:

володінні і розпорядженні таким об'єктом за своєю волею, незалежно від волі інших осіб, якщо інше не визначено законом, та виникає після отримання права на виконання будівельних робіт, але не раніше державної реєстрації такого права, і припиняється після прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта та державної реєстрації права власності на відповідний об'єкт нерухомого майна;

праві особи, за якою зареєстровано таке право, вимагати закінчення будівництва об'єкта (у тому числі об'єкта, складовою частиною якого є майбутній об'єкт нерухомості) та прийняття його в експлуатацію, що має наслідком набуття такою особою права власності на об'єкт нерухомого майна, який відповідає зазначеним у договорі технічним характеристикам відповідного об'єкта [5].

Дія Закону поширюється на об'єкти незавершеного будівництва та майбутні об'єкти нерухомості, право на виконання будівельних робіт щодо яких набуто забудовником після 10 жовтня 2022 року. Можемо виділити основні тези:

✓ Виникає спеціальне майнове право після отримання дозвільного документа на будівництво з моменту його державної реєстрації в Державному реєстрі прав на нерухоме майно.

✓ Припинення спеціального майнового права з дня прийняття об'єкта в експлуатацію.

✓ Автоматична реєстрація вже повноцінного права власності на об'єкт нерухомості.

Переваги закону, на нашу думку, проявляються в наступному:

- Зникає можливість подвійного продажу нерухомості забудовником.
- Можливість розпорядження на власний розсуд своїм спеціальним майновим правом: продаж без згоди замовника/девелопера, іпотека.
- Покупець бачить своє право зареєстроване у Державному реєстрі речових прав.

• На кожен чергу будівництва встановлюється гарантійна частка для попередження недобудови об'єкта.

Також перевагою є те, що перший продаж неможливий, якщо кожна до прикладу квартира у багатоквартирному будинку не зареєстрована як окремий об'єкт майнових прав, а зареєструвати її у Міністерстві юстиції України можливо тільки за наявності всієї дозвільної документації.

Отже, можемо зробити висновок, що Закон запроваджує нові механізми гарантування державою речових прав на об'єкти незавершеного будівництва та майбутні об'єкти нерухомості, право на виконання будівельних робіт щодо яких отримано, а також вносить важливі зміни щодо оподаткування такої нерухомості.

Список використаних джерел:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII
Дата оновлення: 10.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12/stru#Stru> (дата звернення 12.11.2022)

2. Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Інститут держави і права імені В.М.Корецького НАН України, 2009. 209 с.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV
Дата оновлення: 10.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 12.11.2022)

4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 19.08.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 12.11.2022);

5. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15.08.2022 р. № 2518-IX. Набрання чинності: 10.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#Text> (дата звернення 12.11.2022).

Карпенко Ю. В.,
здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Андрусів У. Б.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АВТОРСЬКЕ ПРАВО

Стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій та систем програмування зумовлює нові виклики перед науковцями та практиками у галузі права інтелектуальної власності. Станом на сьогодні штучний інтелект ще не набув широкомасштабного використання в українському суспільстві. Крім того, цей правовий феномен залишився поза увагою нормотворця.

Технології, пов'язані з штучним інтелектом, стрімко розвиваються. Як наслідок, штучний інтелект застосовується у багатьох сферах людського життя та все більше впливає на функціонування суспільства. Тому на тепер постає питання про те, як штучний інтелект буде функціонувати у майбутньому. Це стосується насамперед правових аспектів його дій, етичних питань і ступеня підпорядкованості штучного інтелекту людині.

Слід констатувати, що дане питання в першу чергу ускладнюється тим, що на законодавчому рівні не було сформовано дефініції поняття «штучного інтелекту». В юридичній літературі також не існує єдиного визначення досліджуваного терміну. Так, О. Ю. Бусол розглядає штучний інтелект «як науковий напрям, в рамках якого ставляться та розв'язуються завдання апаратного і програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними, тобто потребують певних розумових зусиль» [1, с. 122]. На думку Г. Андросука, штучний інтелект – «штучно створена людиною система, здатна обробляти інформацію, яка до неї надходить, пов'язувати її зі знаннями, якими вона вже володіє, і відповідно формувати своє уявлення про об'єкти пізнання» [2, с. 85].

Станом на сьогодні актуалізується питання щодо можливості використання технологій роботоподібних систем в інтелектуальній власності, оскільки у правовій доктрині відсутній уніфікований підхід щодо питання

можливості віднесення творів, що генеруються системами штучного інтелекту, до об'єктів права інтелектуальної власності.

Зокрема, науковці вважають, що штучний інтелект вже виступає основним рушієм інноваційних технологій, що здатний продукувати нові продукти діяльності за допомогою алгоритмів та програмних кодів. Наприклад, у жовтні 2018 року за допомогою програмного коду, написаного Р. Барратом нейромережа написала картину «Едмонд де Беламі», яка згодом була продана на аукціоні за 432 500 доларів. Програмісти «Яндексу» також створили незвичайну нейромережу, яка вміє складати музику і створювати її в стилі тих творів, які писали відомі композитори минулого [3].

Саме тому на міжнародному рівні активно обговорюється правовий статус штучного інтелекту, а провідні країни світу вже зараз працюють над розробкою нормативно-правовий актів, які будуть покликані регулювати аспекти авторства штучного інтелекту.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає, що автором твору є фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір [4]. Отже, можемо спостерігати, що чинне законодавство України пов'язує авторство та можливість створення об'єктів права інтелектуальності власності лише з людиною. Тож на даному етапі комп'ютери, автономні комп'ютерні програми та інші роботоподібні застосування не можуть бути визнані творцями творів. Перш за все це пов'язано з тим, що представники наукової спільноти визначають штучний інтелект не як суб'єкт права, а як об'єкт.

З авторством творів безпосередньо пов'язано питання їх оригінальності – однієї з ключових характеристик, що підлягають правовій охороні [3]. Штучний інтелект це комп'ютерний продукт, який за допомогою алгоритмів та програмних кодів виконує роботу, на яку запрограмувала його людина. На практиці роботоподібні застосування часто створюють нові твори на основі обробки даних вже існуючих творів, які розміщені в мережі Інтернет. Ми, у свою чергу, вважаємо, що для визнання такого твору об'єктом права інтелектуальної власності та надання йому правової охорони слід створити нове програмне забезпечення, яке зможе визначити відсотки оригінальності в новоствореному творі.

Слід наголосити, що в юридичній літературі виділяють дві групи творів, що генеруються штучним інтелектом. До першої групи відносяться твори, що створюють людиною за допомогою штучного інтелекту, наприклад, обробка фотографій та відео за допомогою різноманітних комп'ютерних програм. В таких роботах присутній внесок людини, а отже за умови оригінальності вони визнаються об'єктами інтелектуальної власності та підлягають правовій

охороні. До другою категорії належать твори, створені власне самим штучним інтелектом [5].

Станом на сьогодні ні в Україні, ні в зарубіжних країнах твори, створені технологіями штучного інтелекту не належать до об'єктів інтелектуальної власності. Тобто такий продукт діяльності може використовуватися без обмежень та заборон. Проте науковці вважають, що це питання часу, оскільки розвиток технологій потребуватиме подальшого правового регулювання й захисту прав відповідних суб'єктів та штучного інтелекту зокрема. У свою чергу, недостатнє дослідження питання правової охорони творів, що генеруються системами штучного інтелекту, призведе до незацікавленості ринку до розвитку цих технологій через їх незахищеність.

Таким чином, ми можемо спостерігати, що натеper нормативно-правова база не регламентує правових засад використання творів, що генеруються системами штучного інтелекту, оскільки чинне законодавство визначає право авторства лише за людиною. У свою чергу питання щодо визнання штучного інтелекту суб'єктом права наразі не піднімається, а науковці пропонують кваліфікувати штучний інтелект як спеціальний об'єкт.

Список використаних джерел:

1. Бусол О. Ю. Потенційна небезпека штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2015. № 2. С. 121–128.
2. Андрощук Г. Тенденції розвитку технологій штучного інтелекту: економіко-правовий аспект. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. С. 84–101.
3. Лавренова Н., Абрамович Н. Чи є об'єктом права інтелектуальної власності твори, створені штучним інтелектом. URL: <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/ci-e-obektom-prava-intelektualnoi-vlasnosti-tvori-stvoreni-stucnim-intelektom/>
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
5. Уткіна М. С. Можливість віднесення творів, створених штучним інтелектом, до об'єктів інтелектуальної власності. *Правові горизонти*. 2019. № 17. С. 54-58.

Кевер К. Я.,
здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДШКОДУВАННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загальні засади відшкодування майнової шкоди передбачені у ст.ст. 22, 1166 ЦК України та ст. 225 ГК України. Їхніми нормами передбачено, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування, а шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Як правило, майнова шкода відшкодовується в порядку цивільного судочинства – шляхом звернення до суду з відповідним позовом до винної особи. При цьому позивач зобов'язаний надати докази, що підтверджують факт заподіяння шкоди та її розмір, а також винуватість конкретної особи у її вчиненні [1].

Так, фізичні та юридичні особи, об'єкти нерухомого майна яких знищено або пошкоджено внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, починаючи з дати початку тимчасової окупації Російською Федерацією окремих територій України, а саме з 19 лютого 2014 р. відповідно до ч.2 ст. 1 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та з дня введення воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 мають право подавати інформаційне повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно незалежно від місця проживання чи перебування фізичної особи або місцезнаходження юридичної особи[2].

Вказане інформаційне повідомлення подається особою самостійно та реєструється і зберігається в Державному реєстрі майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації.

Сьогодні зазначений реєстр містить інформацію про пошкоджене та знищене нерухоме майно; осіб, нерухоме майно яких пошкоджено або знищено; шкоду та збитки, завдані внаслідок пошкодження такого майна.

Важливим є те, що тепер Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації. Відповідно до зазначеної постанови надано вказівку міністерствам, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади розробити і затвердити у шестимісячний строк методики визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації.

З метою фіксації факту руйнування майна для подальшого отримання компенсації, відшкодування завданої шкоди та збитків необхідно:

- зберігати документи про право власності на майно (угоди про купівлю-продаж нерухомості, договір дарування, свідоцтва про право власності на нерухоме майно, свідоцтво про право на спадщину, тощо), квитанції на рухоме майно (техніку, речі та інше, що знаходилось в будинку);

- подати заяву про вчинення кримінального правопорушення до правоохоронних органів із залученням доказів руйнування майна, отримати дані щодо реєстрації заяви про кримінальне правопорушення або витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань);

- подати заяву до органу місцевого самоврядування з метою проведення обстеження пошкодженого або зруйнованого об'єкта нерухомості [3].

До доказів, що підтверджують факт пошкодження чи знищення нерухомості та майна, що перебувало в ній, а також характер пошкодження чи знищення майна можна віднести:

1. акти про пожежу, руйнування майна, акт обстеження житла;
2. фотографії (відео) нерухомості до і після оскаржуваних подій;
3. фотографії (відео) інтер'єру нерухомості (майна, що знаходилося в ній) до і після подій;
4. детальна фото- та/або відеофіксація окремих предметів інтер'єру чи того, що від них залишилось;
5. інформація зі ЗМІ;
6. детальні свідчення сусідів, родичів, друзів, де описати обставини пошкодження житла, характер пошкоджень, майно, яке знаходилось в нерухомості.

Важливим залишається те, що грошова компенсація надається постраждалим, які є власниками житла, яке перебуває на контрольованих Україною територіях та було зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації, після

дати набрання чинності Указом Президента України від 14 квітня 2014 року № 405 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»».

У разі коли зруйноване чи пошкоджене житло перебуває у спільній частковій власності кількох постраждалих, документи, необхідні для отримання грошової допомоги або компенсації, визначені в цьому Порядку, подаються окремо від імені кожного постраждалого.

Грошова допомога та компенсація є одноразовими. Повторна виплата коштів за один об'єкт житла (крім виплати грошової компенсації за частину того ж самого зруйнованого житла) не допускається.

Варто зазначити, що постраждалі, яким виплачено грошову допомогу або компенсацію за зруйновану або пошкоджену квартиру (житловий будинок), втрачають право на отримання пільг і компенсацій, передбачених у частині восьмій статті 86 та частині другій статті 89 Кодексу цивільного захисту України. Таким чином, після отримання одноразової грошової допомоги або компенсації постраждалі втрачають право на: забезпечення за рахунок держави житлом; оплату вартості проїзду, витрат на перевезення майна залізничним, водним або автомобільним видами транспорту (крім випадків, коли транспортні засоби надаються безоплатно); одержання безвідсоткової позики на господарське обзаведення у порядку та розмірі, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Для проведення обстеження житла, зруйнованого внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації, органи місцевого самоврядування, а у разі їх відсутності – військово-цивільні адміністрації населених пунктів утворюють комісію з обстеження житла, зруйнованого внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації.

За результатами обстеження комісія з обстеження складає акт обстеження у двох примірниках, один з яких надається заявнику або його представнику. У разі незгоди із висновком комісії з обстеження заявник має право на повторне обстеження (перегляд висновку) комісією. Заявник або його представник під час обстеження житла та складання акта обстеження мають право надати комісії з обстеження експертні висновки, звіти або інші документи фахівців проектних і науково-дослідних організацій та інших суб'єктів господарювання, які мають право на здійснення будівельно-технічної експертизи та/або технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна. Такі документи є обов'язковими для врахування комісією з обстеження під час складання акта обстеження [4].

У разі наявності обмежень у перебуванні та переміщенні осіб на території населених пунктів, в яких розташоване житло, необхідне для обстеження, встановлених наказом Командувача об'єднаних сил, комісія з обстеження проводить обстеження житла на підставі письмового дозволу Командувача об'єднаних сил.

Обстеження житла, зруйнованого внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації, повинно бути проведене у строк не більше 30 календарних днів з моменту прийняття відповідного рішення.

Загалом наведені механізми відшкодування майнової шкоди на тимчасово окупованих територіях України в умовах воєнного стану сьогодні залишаються важливою проблемою, яка гостро стоїть перед державою. Справедливим буде повне відшкодування майнової шкоди за рахунок російської федерації через трибунал.

Список використаних джерел:

1. Ярош С. І знову про відшкодування шкоди, завданої агресією рф. URL: <https://radako.com.ua/news/i-znovu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresiiyu-rf>

2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України № 1207-VII від 15 квітня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (Дата звернення: 01.11.2022).

3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>(Дата звернення: 01.11.2022).

4. Зруйноване житло: нові правила надання грошової компенсації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1301-2021-%D0%BF#Text>

Куцір Н. С.,
здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Верба О. Б.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОЦІНКИ АРЕШТОВАНОГО РУХОМОГО МАЙНА БОРЖНИКА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Виконавче провадження ініціюється для досягнення мети, визначеної у виконавчому документі. Дієвим механізмом її досягнення виконавцем при виконанні рішень судів та інших юрисдикційних органів є, зокрема, звернення стягнення на майно боржника.

Відповідно до ст. 48 Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року №1404-VIII [1], звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті вилученні (списанні коштів з рахунків) та примусовій реалізації.

Реалізація майна вважається завершальним етапом при здійсненні звернення стягнення на майно боржника. Проте, між вилученням майна та його примусовою реалізацією існує ще така процедура, як визначення вартості арештованого майна боржника.

Відповідно до положень Постанови КМУ «Про затвердження національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» від 10.09.2003 року №1440 [2], оцінці підлягають об'єкти у матеріальній формі – нерухоме майно (нерухомість) та рухоме майно.

З аналізу ст. 57 Закону України «Про виконавче провадження» можна виокремити 3 категорії осіб, які можуть визначати вартість арештованого та вилученого майна боржника у межах виконавчого провадження. Так, це зокрема 1) сторони виконавчого провадження; 2) виконавець; 3) суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання (далі – СОД-СГ).

Згідно з чч. 3, 4 ст. 57 Закону України «Про виконавче провадження» для проведення оцінки за регульованими цінами, оцінки нерухомого майна, об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості, транспортних засобів, повітряних, морських та річкових суден виконавець залучає суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання. У разі якщо

визначити вартість майна (окремих предметів) складно, виконавець має право залучити суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання для проведення оцінки майна [1]. Виходячи із буквального тлумачення цих норм, можемо констатувати, що виконавець зобов'язаний залучити СОД-СГ для визначення вартості майна, перелік якого законодавцем наведено в абз. 2 ч. 3 ст. 57 Закону України «Про виконавче провадження», а для проведення оцінки всього іншого рухомого майна боржника, окрім транспортних засобів, повітряних, морських та річкових суден, на кшталт побутової техніки, робочих інструментів, особистих речей тощо, залучати СОД-СГ виконавець може лише при виникненні труднощів у визначенні вартості такого майна в нього самого.

Якщо вести мову про оцінку нерухомого майна боржника, то тут значно простіше, адже визначити вартість такого майна можуть лише сторони за погодженням між собою, або вже якщо сторони не досягли консенсусу, то виконавець своєю постановою призначає СОД-СГ. Щодо оцінки деякого рухомого майна боржника, то, видається, законодавець не все врахував, адже законодавче формулювання «визначити вартість майна (окремих предметів) складно» вважається оцінним поняттям та повинно вирішуватися в кожному випадку окремо.

І тут варто погодитися із думкою В. М. Косовича, який наголошує на тому, що використання оцінних понять можна вважати обґрунтованим лише за наявності певних передумов, до яких, насамперед, належать: необхідність створення правових норм, призначених для регулювання суспільних відносин, соціальна значущість яких швидко змінюється з плином часу; практична складність або неможливість передбачити усі суттєві факти, що можуть мати «задане» у нормі значення; необхідність створення приписів для впливу на такі відносини, факти, які мають ідентичну соціальну значущість, проте формальні, емпірично фіксовані ознаки яких є різними у кожній конкретній ситуації; необхідність регулювання відносин з яскраво вираженим морально-етичним змістом, в яких неминуче наявні різноманітні варіанти, відтінки і таке інше [3, с. 14].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 року №2658-III [4] оцінка майна – це процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, встановленою нормативно-правовими актами з оцінки майна і є результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності.

Законодавець у ст. 5 вищенаведеного Закону одночасно закріплює, що суб'єктами оціночної діяльності є суб'єкти господарювання – зареєстровані в установленому законодавством порядку фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи незалежно від їх

організаційно-правової форми та форми власності, які здійснюють господарську діяльність, у складі яких працює хоча б один оцінювач, та які отримали сертифікат суб'єкта оціночної діяльності, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які отримали повноваження на здійснення оціночної діяльності в процесі виконання функцій з управління та розпорядження державним майном та (або) майном, що є у комунальній власності, та у складі яких працюють оцінювачі [4].

Водночас видається, що все ж доцільніше, коли визначення вартості всього майна буде здійснюватися особою, яка має відповідні знання у сфері оціночної діяльності, склала кваліфікаційний іспит та отримала кваліфікаційне свідоцтво оцінювача відповідно до вимог законодавства. Такий підхід буде так званим «запобіжником» як щодо зловживань своїми повноваженнями самим виконавцем, так і своєрідним впливом на виконавця з боку сторін виконавчого провадження, а також допоможе конкретно регулювати правовідносини у сфері здійснення оцінки майна боржника, і, тим самим, уникаючи оцінних понять, які мають бути наявні у правових нормах лише у виняткових випадках, коли по-іншому врегулювати суспільні відносини неможливо.

Ще одним аргументом на користь того, що лише СОД-СГ необхідно дозволити оцінку всього рухомого майна боржника є той факт, що згідно зі ст. 32 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» оцінювачі та несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору, зокрема за недостовірність чи необ'єктивність оцінки майна, відповідно до умов договору та закону [4], в той час, як відповідальність виконавця за недостовірність та необ'єктивність оцінки фактично не передбачена жодним нормативно-правовим актом. І, взагалі про об'єктивність чи необ'єктивність оцінки майна з боку виконавця говорити не доречно, адже останній, як правило, не володіє необхідними знаннями для здійснення діяльності з визначення вартості рухомого майна.

Підводячи підсумки, зазначимо, що є необхідність у подальшому вдосконаленні законодавства, яке регулює правові відносини в частині здійснення оцінки саме рухомого майна боржника, з метою мінімізувати зловживання правами однієї особи, які, в свою чергу, тягнуть за собою порушення прав іншої.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 року №1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 30.10.2022 р.).

2. Про затвердження національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року №1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.10.2022 р.).

3. Косович В. М. Оцінювання й оцінки у правовому регулюванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01, 1996. 215 с.

4. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 року №2658-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 30.10.2022 р.).

Нагибайло Т. О.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:

Майкут Х. В.,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку правової держави одним із провідних інститутів, що відіграє вагомe значення в механізмі захисту прав, свобод та законних інтересів суб'єктів приватних і публічних правовідносин, є нотаріат. Як і будь-яка інша діяльність, нотаріат потребує належного правового забезпечення, стан якого залежить від вдосконалення правової системи в цілому [1, с. 12].

Правове регулювання діяльності нотаріату в Україні здійснюється низкою нормативно-правових актів, серед яких вагомe місце посідає Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 року. Положення даного Закону, а точніше ст. 1 регламентує, що вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси) [2]. За даними Єдиного реєстру нотаріусів в Україні діють 756 державних нотаріальних контор та 5 684 приватних нотаріусів [3].

Україна стоїть на порозі важливих перетворень у сфері нотаріату. Одним з напрямків такої трансформації – перехід до єдиного нотаріату. Зважаючи на те, що реформа нотаріату масштабна та дуже складна, потребує правильних рішень, обдуманих підходів, а також вирішення низки проблем, на даний момент об'єднання державних та приватних нотаріусів в єдиний нотаріат перебуває на стадії розвитку та формування, а процес реформування системи нотаріату не є завершеним.

Можемо стверджувати, що державні та приватні нотаріуси майже нічим не відрізняються між собою, адже мають однакові, рівні права та обов'язки. Законодавством встановлені єдині вимоги до кандидатів на посаду нотаріусів, єдині вимоги до складання кваліфікаційних іспитів на зайняття нотаріальною діяльністю, оформлені документи державних та приватних нотаріусів мають однакову юридичну силу.

Втім, відмінність між державними та приватними нотаріусами полягає у перш за все у фінансуванні, розмірі оплати послуг та відповідальності за заподіяну шкоду.

Отже, вартує уваги той факт, що перш за все основна мета реформування нотаріату, як вже було зазначено вище, полягає у переході до єдиного нотаріату на базі приватного, тобто відмова від поділу нотаріусів на державних та приватних, яка буде мати певні наслідки, а саме це спричинить припинення діяльності державних нотаріальних контор.

З одного боку, закріплення єдиного правового статусу нотаріусів буде вигідно для держави, оскільки це сприятиме економії бюджетних коштів, адже як відомо, державні нотаріуси, як і державні нотаріальні контори фінансуються та утримуються за рахунок держави, а приватні – за рахунок власних надходжень. А з іншого боку, ліквідація державних нотаріальних контор певною мірою є недоречною, оскільки постає проблема в доступності громадян отримати нотаріальні послуги, адже не всі громадяни можуть собі дозволити звернутися за послугами до приватного нотаріуса, через власний рівень доходів та статків. На підтвердження нашої думки, пропонуємо звернутись до міркувань наукової дослідниці О. І. Дередунової, яка зазначає, що ліквідація державного нотаріату є недоцільною, тому, що дійсно існують соціально незахищені верстви населення, яким фінансово неможливо звертатися за нотаріальними послугами до приватного нотаріуса, тому що, згідно Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993 року, існують пільговики щодо сплати державного мита за нотаріальні послуги [4].

Як правило, вартість послуги державного нотаріуса встановлюються державою і вона зазвичай є дешевшою, ніж вартість послуги приватного нотаріуса, який за вчинення нотаріальних дій справляє плату, розмір якої

визначається за домовленістю між нотаріусом та фізичною або юридичною особою [2]. Хоча, як зазначив в одному із своїх виступів Міністр юстиції України – Денис Малюська, приватні нотаріуси будуть надавати окремі послуги незахищеним категоріям населення за зниженими цінами. Тобто ті послуги, які ці люди отримують зараз у державних нотаріусів, можна буде отримати за таку ж ціну у приватних. Цей механізм буде відрегульовано і запроваджено додаткові стимули [5], тому з урахуванням цього вбачаємо певну розробку механізму, який дозволить громадянам отримати послуги за соціальними цінами. Однак все-таки, як було зазначено вище, реформування нотаріату перебуває на стадії формування та розвитку, тому можливе запровадження нових змін.

Підсумовуючи вище сказане слід зазначити, що саме економічні, політичні, соціальні зміни впливають на процес реформування нотаріату в Україні. Утворення єдиного нотаріату стане важливим кроком на шляху до вдосконалення нотаріату України, але ліквідація державного нотаріату, можлива лише після вирішення низки проблем.

Список використаних джерел:

1. Беззуб І. Реформа нотаріату в Україні. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 15 (200). С. 12–20. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2020/15.pdf>.
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
3. Єдиний реєстр нотаріусів: <https://ern.minjust.gov.ua/pages/default.aspx>
4. Дергунова О. І. Правовий статус нотаріуса в Україні : дипломна робота / О. І. Дергунова; наук. керівник: Н. В. Ільєва; ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЕПФ, Каф. конституційного права та правосуддя. Одеса, 2014. 95 с.
5. Денис Малюська. Незабаром запрацює повністю новий ЄДР. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-nezabarom-zapratsyue-povnistyu-noviy-edr>

Ониськів Б. П.,
здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Введення воєнного стану на всій території України спричинило зміни в житті кожного громадянина, суспільства та в нашій країні. Це стало поштовхом для законотворчої роботи і численних змін до законодавства України. Права громадян були значно обмежені, зокрема право на недоторканість житла, право власності, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на невтручання в особисте й сімейне життя, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань та інші права [1, с. 78].

З цього приводу слушною є думка А. М. Мерник, про те, що вживані заходи щодо обмеження прав і свобод осіб повинні мати правовий характер і бути такими, що не перевищують меж, встановлених законом [2, с. 50].

Окрім цього, у статті 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод передбачено, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів [3].

У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [4].

Проте, діяльність суду також зазнала впливу через війну а її наслідки, призвели до внесення змін у сам процес вчинення правосуддя.

Сучасний стан правосуддя на тимчасово окупованих територіях та територіях ведення бойових дій зовсім обмежений. Так, на сьогодні більшість судів на таких територіях не діють а правосуддя не здійснюється. Водночас, суди на територіях, звільнених з-під окупації, помалу відновлюють свою роботу.

Розпорядженням Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядались в цих судах, було змінено [5].

Реалізація таких повноважень Головою Верховного Суду стала можлива завдяки прийнятим на початку березня законодавчими змінами до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6]. Зазначена стаття регламентує, що територіальну підсудність може бути змінено за умови наявних перешкод для здійснення правосуддя. Рішення щодо зміни підсудності приймається Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного суду.

Загалом, право власності є не тільки правом, яким може користуватись кожен громадянин України, а є і правом, яке захищається і забезпечується у правовій площині – у галузі цивільного права.

Стосовно права власності слушно зазначила Х. В. Войцеховська, про те, що конституційний принцип непорушності права власності проявляється насамперед як засада впевненості власника в незмінності його становища (забезпечення його прав), в якому він перебуває і яке йому гарантоване державою з усім комплексом відповідних засобів, які остання для цього застосовує [7, с. 104].

Згідно ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (далі – Закон), об'єктом вилучення або примусового відчуження може виступати лише індивідуально визначене майно [8].

Фактично, йдеться про речі або сукупність речей, бо саме щодо них законодавець розмежував речі, визначені індивідуальними чи родовими ознаками. Так, згідно ч. 1 ст. 184 ЦК України річ є визначеною індивідуальними ознаками, якщо вона наділена тільки її властивими ознаками, що вирізняють її з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючи її [9]. Таким чином можемо констатувати, що в законі йде мова про нерухомі речі, індивідуально визначене майно, транспортні засоби.

Вказаним Законом держава визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Такі дії з боку держави є радикальними через необхідність стабілізувати ситуацію в державі. Проте, завжди при будь яких діях, навіть держави, має дотримуватися положення Конституції України: «Ніхто не може бути позбавлений права власності інакше, як за рішенням суду» [10].

Загалом, можемо підсумувати, що кожен хто має право власності на майно, той має відповідно і право володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на підставі закону. Також держава в умовах воєнного стану сприяє захисту майнових прав своїх громадян. Саме для їх судового захисту на окупованих територіях змінено територіальну підсудність. Якщо ж майно примусово відчужується то передбачено попереднє повне відшкодування його вартості. Таким чином стверджуємо, що на період воєнного стану судовий захист права власності все ж таки здійснюється, не порушуючи конституційних прав власників майна.

Список використаних джерел:

1. Франкова О. С. Захист права власності в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 34/2022. С.77-83. <file:///C:/Users/User/Downloads/602-Article%20Text-1101-1-10-20220923.pdf>
2. Президент закликав вести бізнес там, де немає бойових дій. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3429898-prezident-zaklikav-vesti-biznes-tam-de-nemaie-bojovih-dij.html>
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення 06.11.2022).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України. №389-VIII від 12.05.2015. *Відомості Верховної Ради, 2015, №28, ст. 250*. (дата звернення 06.11.2022).
5. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану : Розпорядження Голови Верховного Суду від 06.03.2022 р. №1/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України №1402-VIII від 02.06.2016 р. *Відомості Верховної Ради, 2016, №31, ст.545*. (дата звернення 06.11.2022).

7. Войцеховська Х. В. Об'єкти та суб'єкти гарантування вкладів фізичних осіб: ключові проблеми удосконалення нормативного врегулювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 103–107.

8. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану : Закон України №4765-VI від 17.05.2012 р. *Відомості Верховної Ради, 2013, №15, ст.99*. (дата звернення 06.11.2022).

9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Дата звернення: 06.11.2022)

10. Конституція України : Конституція України, Конституція, Закон. №254к/96-ВР від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради, 1996, №30, ст. 141*. (дата звернення 06.11.2022).

Петрів С. Ю.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:

Долинська М. С.,

завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ВІДМІННІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ ВІД ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Кожний громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законами та іншими нормативно-правовими актами України. Діяльність фізичних та юридичних осіб підприємців регулюється Господарським кодексом України [1], Цивільним кодексом України [2], Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [3] та іншими нормативними актами.

Станом за 2021 рік кількість ФОП зросла на 83 257 або на 4%. На початок 2022 року їх було майже 2 млн. За 2021 рік кількість юридичних осіб в Україні зросла на 33 745, або майже на 3% та становила відповідно 1,25 млн.

Найлегшою та найпростішою формою організації бізнесу слід вважати діяльність приватного підприємця фізичною особою без створення нею юридичних осіб.

Варто зазначити, що більшість компаній в нашій країні так і починають свою підприємницьку діяльність.

На думку І. Воротинцевої, фізична особа-підприємець – це дієздатна фізична особа, зареєстрована в установленому порядку в статусі фізичної особи-підприємця без статусу юридичної особи, яка здійснює на свій ризик і під свою майнову відповідальність самостійну, професійну, підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку від такої діяльності, має певні права й обов'язки, обумовлені підприємницькою діяльністю [4].

Згідно з ЦК України, для підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються ті ж самі нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб.

Іншими словами, ФОП в певній мірі прирівняні у правовому статусі до юридичних осіб підприємців, вони наділені однаковими цивільними правами та обов'язками.

Також ФОП, як і юридичні особи мають право наймати працівників; зобов'язані, у передбачених законом випадках, одержати ліцензію на здійснення певних видів діяльності; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі; вести облік результатів своєї підприємницької діяльності.

Вагомою відмінністю фізичних осіб підприємців та юридичних осіб є те, що ФОПИ працюють без обов'язкового формування статутного капіталу та без установчих документів.

Окрім цього, ФОП є одночасно і власником бізнесу, і органом управління ним, та можуть здійснювати підприємницьку діяльність без залучення найманої праці.

Підсумовуючи все вище викладене можна прийти до наступного висновку, що правовий статус фізичних осіб-підприємців в порівнянні з юридичними особами є доволі простішим. Зокрема, це вбачається у: відсутності установчих документів та статутного капіталу, процедура державної реєстрації та діяльності є простішою, можливість здійснення діяльності без залучення найманої праці, контроль із боку держави є незначним.

ФОП відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

4. Воротинцева І. В. Щодо визначення поняття ФОП як суб'єкта цивільного права. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 280-284. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15956>.

Пилип В. А.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:

Мокрицька Н. П.,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДО ПИТАННЯ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ НА ЩОРІЧНІ ВІДПУСТКИ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ

Щорічна відпустка є одним з важливих видів часу відпочинку працівників, протягом якого вони не виконують своїх обов'язків за трудовим договором. Щорічна відпустка – це гарантоване законом певне число вільних від роботи днів (крім вихідних, неробочих святкових днів), що надається щороку всім працівникам для безперервного відпочинку і відновлення працездатності із збереженням місця роботи (посади) і заробітної плати.

Надання всім працівникам щорічної оплачуваної відпустки є реалізацією їх права на відпочинок, яке закріплене статтею 45 Конституції України. Умови, тривалість і порядок надання працівникам відпусток визначають Кодекс законів про працю України [1] та Закон України «Про відпустки» [2]. Право на відпустки мають громадяни України, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також ті громадяни України, які працюють за трудовим договором у фізичної особи (ст. 2 Закон України «Про відпустки»).

Як зазначає В. Д. Авескулов можемо виділити такі ознаки відпустки, як загального поняття: (1) інститут відпусток існує лише в царині трудових правовідносин; (2) відпустка полягає в тимчасовому вивільненні працівника від виконання ним своїх трудових обов'язків; (3) відпустка являє собою певний

проміжок часу, який не може бути меншим за той, що передбачений у законодавстві; (4) за працівником зберігається місце роботи (посада) на час перебування у відпустці. [3, с. 363]

У законодавстві України немає визначення поняття щорічної відпустки. У процесі дослідження Л. П. Гаращенко приходять до висновку, що щорічна відпустка – це визначена законом або на його основі певна кількість календарних днів, яка складається із щорічних основної і додаткової відпусток, що надаються працівникам кожного робочого року з метою відновлення працездатності та задоволення інших життєво важливих потреб та інтересів із збереженням за цей період місця роботи (посади) та заробітної плати [4, с.177].

Відпустка завжди становить собою певний проміжок календарного часу. При цьому якщо в радянські часи законодавець віддавав перевагу такій одиниці часу, як «робочі дні», то сьогодні тривалість відпусток переважно вимірюється в «календарних днях», як то робиться в міжнародних правових актах. Важливо також відзначити, що конкретна тривалість відпустки не може бути менше тієї, що встановлена законодавством; більша ж тривалість може бути передбачена регіональними, локальними чи індивідуальними угодами [2, с. 363].

Федеральний закон Німеччини «Про відпустки» від 8 січня 1963 р. проголошує право на щорічну оплачувану відпустку для всіх працівників, а також учнів виробничого навчання. Право на відпустку виникає через шість місяців роботи, що цілком відповідає нормі, яка закріплена у п. 2 ст. 5 Конвенції МОП № 132 про оплачувані відпустки [5, с. 196].

Як і в Україні так і в Німеччині тривалість щорічної відпустки загалом становить 24 робочих дня. Якщо після 6 місяців безперервної роботи працівник звільняється, то він набуває право на відпустку тривалістю в одну дванадцятину частину річної відпустки, помножену на кількість фактично відпрацьованих повних місяців [5, с. 196]. Такого обчислення в українському законодавстві не передбачено.

У Німеччині щорічна відпустка надається за бажанням працівникам повністю або частково. Перенесення чергової відпустки на наступний рік допускається тільки у виняткових випадках, і вона повинна надаватися не пізніше перших трьох місяців наступного року [5, с. 196]. Вважаємо, що таке положення стимулює своєчасне надання чергової відпустки, яка була перенесена. Натомість в Україні щорічна відпустка за ініціативою власника або уповноваженого ним органу, як виняток, може бути перенесена на інший період тільки за письмовою згодою працівника та за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) або іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом у разі, коли надання щорічної відпустки в раніше обумовлений період може

несприятливо відбитися на нормальному ході роботи підприємства, та за умови, що частина відпустки тривалістю не менше 24 календарних днів буде використана в поточному робочому році. (ст. 11 Закону України «Про відпустки»).

У Німеччині заборонено працювати за наймом під час відпустки [5, с.196]. В Україні таких обмежень не встановлено.

Законодавство ФРН забороняє в принципі звільнення з ініціативи роботодавця у період перебування у відпустці. Проте з цього правила встановлено виняток. Згідно з рішенням Федерального суду в трудових справах ФРН роботодавець вправі застосовувати рішення про звільнення працівника, який перебуває у відпустці, і надіслати йому повідомлення про це. Таке повідомлення має силу, навіть якщо працівник поїхав відпочивати, але залишив заяву на пошті про передачу йому кореспонденції [5, с. 196].

На відміну від трудового законодавства Німеччини КЗпП України допускає звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період перебування працівника у відпустці лише у випадку повної ліквідації підприємства, установи, організації. (ст. 40 КЗпП України).

Основою для обчислення розміру оплати відпустки є середній заробіток. Проте у Німеччині оплата відпустки провадиться перед її початком згідно із середнім заробітком за 13 тижнів, які передують відпустці. Зменшення заробітку, що відбулося у цей період не з вини працівника, не впливає на розміри відпускних. [5, с.196]. Проте в Україні обчислення середньої заробітної плати для оплати часу відпусток проводиться виходячи з виплат за останні 12 календарних місяців роботи, що передують місяцю надання відпустки або виплати компенсації за невикористані відпустки. (п. 2 Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати від 08.02.1995 р. № 100) [6].

Законом ФРН про охорону праці молоді від 23 січня 1976 р. передбачено щорічну оплачувану відпустку для підлітків до 15 років тривалістю 30 робочих днів, до 16 років – 27 робочих днів, до 18 років – 25 робочих днів [4, с.196]. Натомість в Україні усі неповнолітні мають гарантоване право на отримання щорічної відпустки тривалістю 31 календарний день. (ст. 75 КЗпП України).

Отже, підсумовуючи викладене зазначимо, що право на відпустку – це гарантія встановлена державою. Порівнюючи щорічні відпустки обох країн можна побачити ряд спільних та відмінних ознак. Правова регламентація часу відпочинку у Німеччині може визначати подальші риси та тенденції розвитку національного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08?find=1&text=%D0%>
2. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Авескулов В. Д. Щодо визначення поняття «щорічна відпустка». *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 362-364.
4. Гаращенко Л.П. Правове регулювання відпусток за законодавством України: Монографія. К.: Редакція газети «Іменем Закону», Павлім, 2003. 192 с.
5. Дмитрієва К. І. Правове регулювання часу відпочинку за законодавством країн із розвинутою економікою *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 195-199.
6. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.1995 р. № 100. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF#o19>

Порцін В. Р.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:

Грабар Н. М.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПОРЯДОК ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ НАДАННІ ДОСТУПУ ДО СУДОВИХ СПРАВ ПРЕДСТАВНИКАМ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Гласність та відкритість судового процесу – пріоритетний принцип кожного суду, який забезпечує особі право вчасно та в повному обсязі володіти інформацією щодо своєї справи.

Цей принцип відображено як в Основному Законі нашої країни, так і в процесуальних кодексах та законах. Зокрема, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків,

установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Крім того, будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Згідно із Законом України «Про доступ до судових рішень» зміст судових рішень, розміщений на офіційному вебпорталі «Судова влада України», може бути доступний кожному громадянину [1].

Сам термін «принципи» походить від латин. *principium* та визначається як «те, що лежить в основі певної теорії, вчення, науки, світогляду тощо». У праві принцип – це правило, яке застосовується до цілої сфери [2].

Визначення принципів цивільного процесуального права перебуває у постійному розвитку. Якщо виходити з назви цього принципу, то очевидно, що він має три складові: 1) гласність; 2) відкритість; 3) повне фіксування технічними засобами судового процесу, задля досягнення мети цивільного судочинства – ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Сьогодні у процесі здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану особливої гостроти набуває питання реалізації принципу гласності та відкритості судового процесу і його повне фіксування технічними засобами.

Як відомо, загально-правові принципи конкретизуються та спеціалізуються, тобто розвиваються у галузях права, при цьому вони зберігають свою систему та властивості, з урахуванням предмета і методу певної галузі, а також вплив кожного з принципів на суспільні відносини. Цивільне процесуальне право як галузь національного права не є виключенням із цього правила, тобто принципи цивільного процесуального права є частиною принципів національного права.

Проведення розгляду справи у відкритому судовому засіданні є підставою реалізації принципів гласності та відкритості за якими здійснюється право кожної дієздатної особи щодо участі у цивільному процесі та присутності в самій залі судового засідання та право спостерігати за ходом розгляду цивільної справи, звісно за умови, що немає необхідності проводити закритий судовий розгляд.

Із зазначеного виходить, що присутнім особам, а також представникам ЗМІ надано право проводити фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Це не повинно створювати перешкоди у веденні засідання й реалізації учасниками процесу їхніх процесуальних прав. За судом залишається право визначати місце в залі

судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка та/або відеозапис. Гласність та відкритість судового процесу як гарантії доступу до правосуддя [1].

Сьогодні, також, важливим моментом стало створення ефективної системи взаємодії судів, засобів масової інформації та громадськості у формі запровадження посади пресекретаря й обрання суддів-спікерів у судах.

У процесі здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану особливої гостроти набуває питання реалізації принципу гласності та відкритості судового процесу і його повне фіксування технічними засобами.

Проте, для транслявання судового засідання умовою залишається отримання ЗМІ дозволу на такі дії від суду. Позитивними змінами в процесуальному законодавстві стало запровадження обов'язку транслявання судового засідання в мережі Інтернет в разі проведення судового засідання в режимі відеоконференції.

Принцип гласності та відкритості судового процесу і його повне фіксування технічними засобами є конституційним, міжгалузевим, організаційним принципом цивільного процесуального права, який має нормативне закріплення на національному та міжнародному рівнях правового регулювання. Також принцип гласності реалізується за допомогою наступних правил.

По-перше, розгляд справ в цивільних судах проводиться відкрито. По-друге, усі матеріали справи відкриті для осіб, які беруть участь у справі, вони мають право ознайомитися з ними, обов'язково мають бути проінформовані про час і місце судового засідання і про виконання окремих процесуальних дій. По-третє, будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення за умов та в порядку, встановленому законом. По-четверте, присутні в залі засідання мають право робити письмові замітки, вести стенограму, звуко- та відеозапис. По-п'яте, публікувати звіти і повідомлення про судові процеси в пресі, інформувати про них по радіо, телебаченню та з використанням інших ЗМІ. По-шосте, при розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому законом (фіксування судового процесу часто називають окремим принципом цивільного процесу, однак, думаємо, що він є засобом реалізації гласності у цивільному процесі) [3].

Варто також підкреслити, що важко навести приклад країни де б передбачались такі широкі засоби реалізації принципу гласності у судовому процесі як в Україні. Наприклад, в Німеччині взагалі не допускається аудіо- і відеозапис судових засідань. У США не дозволяється не тільки відео, а й фотозйомка (в пресі друкують тільки мальовані картинки).

Суддям необхідна допомога ЗМІ і тому, що судді не мають права коментувати свої рішення. Кодекс суддівської етики передбачає, що суддя не може робити публічних заяв, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили (ст.12) [4].

Таким чином, перебіг судового процесу за законодавством України неодмінно фіксується технічними засобами, оскільки відкритість судового процесу збільшує контроль громадськості за діяльністю суду, сприяє справедливому розгляду суду, підвищує роль правосуддя у захисті законних інтересів осіб, що беруть участь у цивільному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Гласність та відкритість судового процесу як гарантії доступу до правосуддя. URL: <https://7aac.gov.ua/glasnist-ta-vidkritist-sudovogo-procesu-yak-garanti%D1%97-dostupu-do-pravosuddya/>

2. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%20\(%D0%BB%D0%B0%D1%82.,%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%8C%2D%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97%2C%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97.](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF#:~:text=%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%20(%D0%BB%D0%B0%D1%82.,%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%8C%2D%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97%2C%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97.)

3. Чванкін С. А. Гласність і відкритість цивільного процесу (новели 2015 року). Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали «круглого столу» (м. Одеса, 16 трав. 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. С. 49-52.

4. Кодекс суддівської етики : Рішення XI з'їзду суддів України від 22 лютого 2013 року № n0001415-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>. Дата звернення:01.11.2022).

Руда О. А.,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

Науковий керівник:
Бондарєва М. В.,
доцент кафедри нотаріального, виконавчого процесу
та адвокатури, прокуратури, судоустрою
Навчально-наукового інституту права,
кандидат юридичних наук
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРІВ ЩОДО ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На початку повномасштабної війни, яку Російська Федерація розпочала проти України 24 лютого 2022 року, з метою недопущення будь-яких несанкціонованих дій зі сторони ворога наша держава тимчасово призупинила роботу єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України. Як наслідок, це вплинуло і на неможливість вчинення нотаріусами окремих нотаріальних дій, для яких використання цих реєстрів є необхідним. Це стосувалося, зокрема, і зупинення роботи Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, а тому громадяни були позбавлені можливості відчужити за договором своє нерухоме майно за таких умов. Кабінет Міністрів України оперативно відреагував на події і прийняв постанову «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164 (далі – постанова № 164) [1], яка, з урахуванням подальших змін та доповнень, врегулювала проблеми, що виникли в правовому полі, в тому числі і щодо відчуження нерухомого майна. Зокрема, зміни торкнулися як суто процедурно-нотаріальних аспектів (суб'єктного складу нотаріального провадження; визначення місця вчинення нотаріальної дії; порядку відчуження на підставі довіреності), так і матеріально-правових (обмеження права відчуження за певних умов).

Перш за все, постановою № 164 [1] в умовах воєнного стану та протягом одного місяця з дня його припинення або скасування встановлено обмеження на вчинення більшості нотаріальних дій щодо осіб, пов'язаних з державою-

агресором: у разі звернення за вчиненням нотаріальної дії – нотаріус відмовляє у її вчиненні, а вже розпочаті, але незавершені нотаріальні дії щодо таких осіб зупиняються. До осіб, пов'язаних з державою-агресором, підпунктом 1 пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2022 р. № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» (далі – постанова № 187) [2], серед інших, віднесено: громадян Російської Федерації, крім тих, що проживають на території України на законних підставах; юридичних осіб, створених та зареєстрованих відповідно до законодавства Російської Федерації. Водночас підпунктами 2-3 пункту 1 постанови № 187 [2] встановлено заборону, зокрема, на здійснення будь-яких дій, які мають чи можуть мати наслідком: 1) відчуження нерухомого майна Російською Федерацією або особами, пов'язаними з державою-агресором, крім безоплатного відчуження на користь держави Україна; 2) відчуження нерухомого майна, на користь осіб, пов'язаних з державою-агресором, або на користь Російської Федерації. На наш погляд, встановлення таких обмежень є необхідним кроком для посилення захисту прав наших громадян та унеможливлення здійснення будь-яких дій з нерухомістю в Україні, що могли б зіграти на користь ворогу.

По-друге, підпунктом 8 пункту 1 постанови № 164 [1] дозвіл здійснювати, поміж іншого, нотаріальне посвідчення договорів щодо відчуження нерухомого майна було надано виключно нотаріусам, включеним до затвердженого Міністерством юстиції України переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна. Для включення до вказаного переліку нотаріус повинен відповідати певним критеріям, які передбачені підпунктом 9 пункту 1 постанови № 164 [1]. Аналіз цих вимог дає змогу стверджувати, що нотаріус загалом не повинен мати порушень в минулому. Цікавим є також критерій, який вимагає від нотаріуса у період з 25 лютого 2022 р. до включення його до переліку не посвідчувати договорів щодо відчуження нерухомого майна, що знову ж таки підтверджує спрямування зусиль держави на посилення захисту і охорони нерухомості країни та майнових прав зацікавлених осіб, які володіють таким майном в Україні.

Проте війна продовжується, а класична тріада права власності все ж не може функціонувати належним чином в аспекті «розпорядження» майном за таких умов. З огляду на те, що обов'язком держави є створення умов для реалізації громадянами своїх прав, 28 квітня 2022 року набула чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в

умовах воєнного стану» від 19 квітня 2022 року № 480 (далі – постанова № 480) [3], якою держава, відповідно до пункту 2 постанови, відновила доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів за їх зверненнями до технічного адміністратора таких реєстрів. Втім, аналіз підпункту 15 пункту 1 постанови № 164 [1] дає змогу стверджувати, що робота реєстрів не відновлюється на територіях, які перебувають під окупацією, та/або на яких безпосередньо здійснюються бойові дії, а тому цілком зрозуміло, що вчинення нотаріальних дій щодо відчуження нерухомого майна нотаріусами, робоче місце (контора) яких знаходиться на цих територіях, забороняється.

29 червня 2022 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 719 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану» (далі – постанова № 719) [4], якою також були внесені зміни щодо порядку відчуження нерухомого майна. Зокрема, із змінами, внесеними до постанови № 164 [1] згідно з постановою № 719 [4], забороняється нотаріальне посвідчення договору щодо відчуження нерухомого майна до закінчення одного місяця з дня державної реєстрації права власності відчужувача, якщо таке право набуто ним під час дії в Україні воєнного стану на підставі договору або у зв'язку з передачею майна у власність юридичної особи як внесок, або у зв'язку з виходом із складу засновників (учасників) юридичної особи.

Крім того, постановою № 719 [4] вперше за період дії воєнного стану була встановлена можливість нотаріального посвідчення договорів щодо відчуження нерухомого майна, які укладаються від імені фізичної особи-відчужувача на підставі довіреності, відповідні зміни були внесені до постанови № 164 [1], яка раніше містила таку заборону. При цьому виокремлюються такі особливості: з дня посвідчення нотаріусом довіреності до дня укладення відповідного договору не повинно сплинути більше одного місяця (двох місяців, якщо її посвідчено консульською установою (дипломатичним представництвом) України або відповідно до законодавства іноземної держави); якщо ж сплинуло більше вищевказаного строку – посвідчення договору можливе за умови отримання нотаріусом заяви довірителя про підтвердження дії довіреності, справжність підпису на якій засвідчено нотаріусом (не раніше ніж за сім календарних днів), консульською установою (дипломатичним представництвом) України або відповідно до законодавства іноземної держави (не раніше ніж за один місяць) до дня укладення відповідного договору. На нашу думку, зазначені зміни щодо обмеження строку дії довіреності для укладення договору відчуження нерухомого майна, або ж необхідність отримання нотаріусом заяви довірителя про підтвердження дії такої

довіреності, спрямовані на необхідність посилення впевненості нотаріуса в тому, що довіритель на момент посвідчення договору є живим (на жаль, військові дії змушують перевіряти цей факт сам таким чином, адже інші способи не є достеменними) і дійсно бажає настання відповідних наслідків правочину (зادля уникнень можливих зловживань і шахрайств, загроза вчинення яких є вищою у період дії воєнного стану).

Варто зауважити, що за постановою № 164 [1] в редакції від 28.04.2022 року нотаріальне посвідчення договору щодо відчуження нерухомого майна здійснювалось виключно за місцезнаходженням такого майна, з окремими особливостями відчуження майна, розташованого у м. Києві або Київській області, постановою ж № 719 [4] дані зміни було виключено, що дає змогу стверджувати: нотаріальне посвідчення таких договорів здійснюється за загальним правилом – за місцезнаходженням нерухомого майна або за місцезнаходженням/місцем реєстрації сторони договору, як це передбачено статтею 55 Закону України «Про нотаріат» [5].

Підсумовуючи, зазначимо, що наша держава зуміла змінити законодавство у відповідності до нових обставин, і ці зміни напряду спрямовані на підвищення охорони і захисту прав кожної зацікавленої особи на нерухоме майно в Україні. Для підтвердження застосування оновленого законодавства наведемо приклад із судової практики. Так, 05.10.2022 року Київський районний суд м. Одеси розглянув справу № 947/15160/22 за позовом про визнання дійсним договору купівлі-продажу нерухомого майна та визнання права власності, за якою приватним нотаріусом було відмовлено позивачу в нотаріальному посвідченні договору відчуження квартири на підставі пункту 2 постанови № 164 від 28 лютого 2022 року [1] (заборона вчинення нотаріальної дії від імені громадянина Російської Федерації). Оскільки відповідач не мав можливості приїхати в Україну для посвідчення договору, і найголовніше – дійсно був громадянином Російської Федерації, суд вирішив відмовити у задоволенні позову [6].

Список використаних джерел:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>.
2. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 р. № 187.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-п#Text>.

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 480.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-п#Text>.

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 р. № 719.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-п#Text>.

5. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

6. Рішення Київського районного суду м. Одеси від 05.10.2022 р. у справі № 947/15160/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106673248>.

Сабадаш М.-Т. Р.,
здобувач вищої освіти Інституту права
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

Науковий керівник:
Грабар Н. М.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

УРЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Запровадження в Україні воєнного стану здійснює свій вплив на різноманітні сфери суспільних відносин. Це також, стосується питання з яким стикаються сотні тисяч осіб кожного дня, – це необхідність врегулювання спадкових відносин і пов'язаних з ним питань. Тимчасова окупація окремих територій України та війна суттєво впливають на здійснення особами своїх прав у сфері спадкування. Завдяки чому, держава має своєчасно і головне ефективно реагувати на такі зміни в країні, для того щоб забезпечити повний захист і реалізацію прав людини і громадянина. Тому, з початку воєнної агресії були прийняті відповідні нормативно-правові акти, в яких визначаються особливості регулювання і здійснення спадкових прав. Так, наприклад,

нотаріальні дії повинні здійснюватися з урахуванням положення постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164 в том числі у якому зазначені і врегульовані питання прийняття спадщини. Також, слід зазначити наказ, який був затверджений Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 р. № 1118/5.

Проаналізувавши дані акти, можна сформулювати ключові аспекти регулювання спадкових відносин в умовах воєнного стану в Україні.

Так, для того, щоб якомога ширше розглянути дану тему, слід з'ясувати, що являє собою саме поняття «спадкування». Відповідно до статті 1216 Цивільного кодексу України: «Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)» [1].

Дане поняття не втрачає своєї змістової суті, навіть з оголошенням в Україні воєнного стану. Що стосується змін, які були ведені у спадкові відносини, то в першу чергу слід окреслити строки для відмови і прийняття спадщини. Загальні строки залишаються без змін, та становлять шість місяців з дня смерті особи. Проте, на період воєнного стану строк для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється. Відповідно до п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164 встановлено, що перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини [2].

Проаналізувавши дану зміну, можна сказати, що важливе значення відіграє саме факт запровадження Указом Президента України воєнного стану. Це відбулось о 05:30 ранку 24 лютого 2022 року. У звичайному випадку, а саме до введення воєнного стану, якщо особа помирає, а з дня її смерті минуло шість місяців, то строк вважається закінченим і нотаріус може видати свідоцтво про право на спадщину. Тому, якщо особа померла після проголошення воєнного стану, то шестимісячний строк на прийняття спадщини розпочнеться в день завершення воєнного стану. Якщо особа померла, ще до прийняття воєнного стану, але шестимісячний строк ще не закінчився, то такий строк буде продовжено на той термін, який був на момент введення воєнного стану. Наприклад, якщо особа померла 03 січня 2022 року, то такі особи зможуть реалізувати своє право на спадщину протягом 5 місяців після закінчення дії воєнного стану.

Зупинення строків для відкриття спадщини мотивується тим, що особі із заявою потрібно звернутись до нотаріуса про відкриття спадщини, але така особа може не мати доступу до усіх необхідних документів, внаслідок бойових дій, які потрібні нотаріусу. Також у даному випадку присутня друга проблема, яка полягає в тому, що може бути обмежений доступ до державних реєстрів, який потрібний нотаріусу для здійснення своєї професійної діяльності. Враховуючи дані умови, зупинення строку для прийняття спадщини виступає необхідною умовою.

Наступна зміна, яка стосується регулювання спадкових відносин в умовах воєнного стану – місце прийняття спадщини. Якщо звернутись до Цивільного кодексу України, то в статті 1221 зазначено наступне: «Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна» [1]. Однак, 11 березня 2022 року Міністерством юстиції України були внесені зміни до деяких нормативно-правових актів. Такою зміною виступає прийняття «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5. У даному наказі зазначено наступне: «В умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини» [3]. Дана зміна до спадкового законодавства є досить ваговою, адже в умовах війни велика кількість громадян були змушені покинути рідні домівки, та виїхати в інші регіони. Тому, заведення спадкової справи без прив'язки до місця відкриття спадщини забезпечить право кожної особи на врегулювання своїх прав на спадщину.

Також слід врахувати такі зміни, які були застосовані в регулюванні спадкових відносин. Серед них можна відзначити:

1) якщо відсутній доступ до Спадкового реєстру (в умовах воєнного стану таке часто трапляється), то нотаріус може заводити спадкову справу без його використання, але він має здійснити перевірку наявності заведеної справи, заповіту та спадкового договору протягом 5 днів з дня відновлення доступу до цього реєстру;

2) лише після перевірки відомостей реєстру, стосовно раніше заведеної спадкової справи, вона може реєструватися в Спадковому реєстрі;

3) за відсутності доступу до Спадкового реєстру, в умовах воєнного стану, реєстрація відомостей про: спадкові договори, зміни до них; заповіти, скасування заповітів, зміни до них; видання свідоцтва про право на спадщину

та їх дублікати; розірвання спадкових договорів проводиться протягом 5 робочих днів з дня відновлення такого доступу;

4) забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеної без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі [3].

Що стосується інших положень щодо регулювання спадкових відносин і спадщини, то вони не зазнали змін. Отже, вони відповідають тій самій процедурі і застосовуються у тому ж порядку, що й до проголошення воєнного стану на території України.

Таким чином, спадкові правовідносини є повною мірою законодавчо врегульовані, незважаючи на введення воєнного стану в країні. Через те, спадкоємці мають бути обізнані в запроваджених змінах до законодавства щодо врегулювання питань спадкування для можливого захисту своїх спадкових прав.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Дата звернення: 01.11.2022).

2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінет Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 01.11.2022).

3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (Дата звернення: 01.11.2022).

Стус В. І.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Бутинська Р. Я.,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ. ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні, коли значна частина українців стикається з фінансовими проблемами, затримкою виплати заробітної плати, низьким рівнем пенсій та безробіттям, ефективна діяльність служб зайнятості може стати важливим кроком у виході країни з кризи, пов'язаної з безробіттям. Особливо, я вважаю, на ці проблеми впливає війна, яка залишила без роботи тисячі людей. У зв'язку з цим особливого значення набувають інституції та установи, відповідальні за процеси в сфері зайнятості населення.

Державна служба зайнятості є централізованою системою державних установ, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством економіки України. Вона є активним посередником на ринку праці між роботодавцями і шукачами роботи, яка на безоплатній основі надає послуги із пошуку підходящої роботи та підбору персоналу, а також соціальні послуги з державного соціального страхування на випадок безробіття та здійснює виплату матеріального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою роботи [1].

Згідно статті 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. При цьому держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [3]. У зв'язку із цим і була створена Державна служба зайнятості, яка виконує такі функції:

- Посередництво у працевлаштуванні (трудове посередництво);
- Розвиток інформаційних систем ринку праці;
- Управління програмами регулювання ринку праці;

- Управління допомогою по безробіттю;
- Управління регуляторними діями [2].

ДЗС інформує громадян про стан ринку праці, надає психологічну підтримку та повідомляє про наявність курсів професійної підготовки та підвищення кваліфікації. Біржа праці дуже часто проводить ярмарки вакансій, і здійснює конкурси від великих компаній роботодавців. Все це полегшує пошук активним шукачам роботи, допомагає влаштуватися їм на відмінних умовах, а головне – знайти роботу і справу мрії [5].

Тому слід виділити наступні переваги:

1. Фахівці служб зайнятості діють в інтересах громадян, тому як їх основним завданням і роботою являється надання робочих місць;
2. Послуги, консультації, лекції, тренінги, курси – надаються абсолютно безкоштовно;
3. Виплата по безробіттю при відсутності вакансій;
4. Час отримання соціальної допомоги зараховується як стаж, нарівні з іншими роботами, включаючи громадські [5].
5. Кар'єрні радники – це нововведенні органи, які здійснюють індивідуальний супровід людини до працевлаштування. При цьому вони допомагають їй усвідомити свої сильні якості, подолати психологічні бар'єри, визначити наявні конкурентні переваги та усунути перешкоди на шляху до поставленої мети. За потреби порадить пройти профнавчання, відкрити власну справу, взяти участь у тренінгах чи семінарах, надасть допомогу в підготовці резюме;
6. Рекрутинг – це також новація для ДЗС . Він допомагає значно поповнити базу шукачів роботи, швидко поширювати інформацію про вакансії на власних ресурсах , щоденно оновлюючи сайт та дані [6].

Однак, незважаючи на хороші позитивні моменти, є і кілька негативних. З них варто виділити наступні:

1. База вакансій біржі праці має дуже велику кількість пропозицій маючих низьку оплату праці;
2. Повний спектр послуг надається виключно безробітним, які стоять на обліку. Однак працюючі громадяни можуть звертатися за консультаціями і порадами, а також для ознайомлення з новими вакансіями і інформацією;
3. Трапляються випадки невідповідності наданих вакансій з дійсністю або актуальністю [5].
4. Маленька сума виплати допомоги по безробіттю.

Мінімальний розмір виплати допомоги по безробіттю становить 1800 грн. Максимальний розмір допомоги по безробіттю під час дії воєнного стану не

може перевищувати 150 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року, та становить 9750 гривень [7].

З початком повномасштабної агресії мільйони українців стали безробітними. При цьому новоявлені безробітні не стають на облік у центр зайнятості, хоча могли би отримувати принаймні допомогу з безробіття. Державна служба активно сприяє підвищенню рівня працевлаштування. Так, з 24 лютого служба працевлаштувала 93 тисячі громадян.

Оновленням у законодавстві, з початку збройної агресії, у взаємодії з центром зайнятості є можливість розірвати трудовий договір в односторонньому порядку для ВПО та громадян, які перебувають на території, де ведуться бойові дії. Для цього в будь-якому центрі зайнятості треба подати заяву на ім'я роботодавця про припинення трудового договору (одночасно із заявою про бажання отримати статус безробітного). Своєю чергою служба зайнятості бере на себе обов'язок повідомити про це роботодавця, Пенсійний фонд і податкову службу, що значно облегшує здійснення цієї процедури працівнику. Наразі Державна служба зайнятості максимально спростила форми заяв про надання статусу безробітного та призначення виплати допомоги по безробіттю [8].

Отже, проаналізувавши вищесказане можна зробити висновок, що Державна служба зайнятості – це система державних установ, які допомагають із працевлаштуванням громадян. При цьому, звичайно, має свої особливості, основною з яких є те, що фахівці служб зайнятості діють в інтересах громадян, тому як їх основним завданням і роботою являється надання робочих місць. Звичайно ж і є недоліки у функціонування ДЗС. На сьогоднішній день Державна служба зайнятості активно допомагає ВПО та усім, хто залишився без роботи внаслідок війни, але не всі звертаються за допомогою.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості / Затверджено Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 № 2663. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-20#Text>

2. Світовий О. М., Митяй О. В., Коваленко Г. О. Функції державної служби зайнятості в умовах децентралізації влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1259>

3. Конституція України/ URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Про зайнятість населення: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

5. Центри зайнятості в Україні: особливості та переваги. URL: <https://maanimo.ua/helpful/tsentri-zajnyatosti>

6. Падалка Л.В. Служба зайнятості – це не виплати і компенсатори, а можливості для суб'єктів ринку праці. URL: <https://novobasanska-gromada.gov.ua/news/1577087600/>

7. Державний центр зайнятості. Визначення розміру допомоги по безробіттю. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/vyznachennya-rozmiru-dopomogu-po-bezrobittyu>

8. Портал «Громадський простір». Допомога по безробіттю. Особливості надання в період воєнного стану. URL: <https://www.prostir.ua/?news=dopomoha-po-bezrobittyu-osoblyvosti-nadannya-v-period-vojennoho-stanu>

ЗМІСТ

БАЛИНСЬКА О. М. Вступне слово	3
КРАСНИЦЬКИЙ І. В. Нові виклики і перспективи приватного права в Україні	4
АНДРУСІВ У. Б. Сплата неустойки як форма цивільно-правової відповідальності учасників туристичних відносин	6
АНДРУХІВ Є. М. Деякі особливості строку дії договору оренди державного та комунального майна в процесі реалізації господарської діяльності під час дії воєнного стану	9
БУДЬКО В. С. Особливості вимог немайнового характеру, які підлягають примусовому виконанню	13
БУРАК В. Я. Особливості трудового договору в умовах воєнного стану	15
БУРАК С. В. Цінності ЄС: практичне значення та застосування	18
БУТИНСЬКА Р. Я. Реалізація соціальних гарантій в умовах пандемії коронавірусної інфекції та військової агресії з боку рф	21
ВЕРБА О. Б. Види процесуальних гарантій захисту прав осіб у виконавчому провадженні	26
ВОВК М. З. Право юридичних осіб на відшкодування моральної шкоди в світлі новелізації цивільного законодавства України	29
ВОРОБЕЛЬ У. Б. Залишення заяви про перегляд заочного рішення без розгляду: проблемні моменти понятійного апарату	32
ГРАБАР Н. М. Порядок примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану	35
ГРЕНЬ Н. М. Недискримінаційна вікова політика як запорука реалізації європейських правових стандартів	39
ГРИНОВЕЦЬ О. Б. Сутність ускладнень у здійсненні виконавчого провадження	42
ДЗЮБА А. Є. Реалізація принципу анонімності у правовідносинах трансплантації органів і тканин: цивільно-правовий аспект	45
ДОЛИНСЬКА М. С. Особливості провадження нотаріального процесу щодо оформлення спадкових прав громадян нотаріусами в умовах воєнного стану в Україні	49
ДУТКО А. О. Альтернативні способи вирішення спорів як засоби захисту права	53
ЖАРОВСЬКА І. М. Соціальне підприємництво як інститут приватноправових відносин	57
ЗАЯЦЬ О. С. Поняття речі за цивільним законодавством України	60

ІЛЬКІВ Н. В. Правові механізми землекористування в умовах воєнного стану	63
КОВНИЙ Ю. Є. Правове регулювання національних меншин в освітній сфері в умовах євроінтеграційних процесів в Україні	67
КОНДРАТЮК В. В. Договірні механізми захисту прав споживачів при отриманні кредитних послуг	69
КУЗНЕЦОВА Л. В. Умови здійснення управління майновими правами інтелектуальної власності	74
МАЙКУТ Х. В. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав	77
МАРИЧЕВА О. Д. Особливості участі у судовому засіданні в умовах воєнного стану	81
МЕЛЕНЧУК В. І. Звернення стягнення на грошові кошти боржника у виконавчому провадженні під час дії режиму воєнного стану в Україні ...	84
МЕЛЕХ Л. В. Окремі аспекти оптимізації системи та організаційно-штатної структури господарських судів в Україні	86
МОЗГОВАЯ Н. А. Розвиток соціального підприємництва як один із чинників поствоєнного відновлення України	90
МОКРИЦЬКА Н. П. Новації у визначенні трудової функції працівника ...	93
ПАВЛЮК О. В. Удосконалення правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності, створюваних із використанням технологій штучного інтелекту	95
ПАСАЙЛЮК І. В. Обов'язок доказування і подання доказів до суду	98
ПЕТРОНЧАК Ю. О. До питання про купівлю-продаж речей, обмежених у цивільному обороті	101
ПОСТРИГАНЬ В. С. Гарантії з боку органів державної влади щодо забезпечення прав і свобод людини	103
РОМАНІВ Х. Б. Теоретичні аспекти сімейної деліктоздатності	107
РУДАКОВ Д. І. Житло як особливий об'єкт цивільних прав та його окремі різновиди	109
СТАСІВ О. В. Деякі особливості переведення та зміни істотних умов праці в умовах воєнного часу	112
ТЕЛЯВСЬКИЙ А. М. Сутність правочинів, укладених у ході виконавчого провадження	114
ТКАЧЕНКО П. І. Уникнення конфіскації майна шляхом укладання договору про розподіл між подружжям у ході розірвання шлюбу як фраздаторність правочину	117
ХОМКО Л. В. До питання визнання правочинів недійсними у процедурі банкрутства	120
ЧАБАН О. М. Установлення сервітуту за цивільним законодавством	

України	123
ШЕПЕГА В. В. Правові аспекти державної реєстрації нерухомості та бізнесу під час дії воєнного стану	126
ШЛЯХОВСЬКА І. М. Правове регулювання обмежено оборотоздатних об'єктів в Україні	131
ЮРКЕВИЧ Ю. М. Правовий статус фізичних осіб – суб'єктів підприємництва в Україні	134
ЯНОВИЦЬКА А. В. Електронні документи в господарській діяльності	138

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

БАЦЬ В. А. Порядок виплати допомоги по безробіттю в умовах воєнного стану	141
БЕРЕЗНЮК Г. В. Захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності в умовах воєнного стану в Україні	143
ВОЛКОВА С. М. Правові засади державної реєстрації фізичної особи-підприємця: національний та зарубіжний досвід	147
ГАЗДУН М. І. Реалізація права на працю в умовах воєнного стану	149
ГОРОБІНСЬКА Є. А. Правова природа договору контракції сільськогосподарської продукції	153
ДЗЮМА В. Захист прав інвесторів у сфері нерухомості	156
КАРПЕНКО Ю. В. Штучний інтелект та авторське право	160
КЕВЕР К. Я. Відшкодування майнової шкоди на тимчасово окупованих територіях України в умовах воєнного стану	163
КУЦІР Н. С. Особливості здійснення оцінки арештованого рухомого майна боржника у виконавчому провадженні	167
НАГИБАЙЛО Т. О. До питання реформування системи нотаріату в Україні	170
ОНИСЬКІВ Б. П. Судовий захист права власності в умовах воєнного стану в Україні	173
ПЕТРІВ С. Ю. Відмінність фізичної особи-підприємця від юридичної особи	176
ПИЛИП В. А. До питання права працівників на щорічні відпустки в Україні та Німеччині	178
ПОРЦІН В. Р. Порядок дотримання принципу гласності та відкритості у цивільному процесі при наданні доступу до судових справ представникам засобів масової інформації	181
РУДА О. А. Особливості нотаріального посвідчення договорів щодо відчуження нерухомого майна в умовах воєнного стану	185
САБАДАШ М.-Т. Р. Урегулювання спадкових відносин в умовах воєнного	

стану в Україні	189
СТУС В. І. Державна служба зайнятості в Україні: переваги та недоліки.	
Діяльність під час дії воєнного стану.....	193

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА В
УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В
УКРАЇНІ**

**Збірник тез доповідей
учасників науково-практичного семінару
11 листопада 2022 року**

Тези доповідей, повідомлень та виступів опубліковано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за дотримання авторських прав, достовірність інформації, точність наведених фактів, цитат, спеціальної термінології та інших відомостей